C. CORNELII
TACITI
OPERA OMNIA.

TOMUS TERTIUS.

SUMPTIBUS EDITORIS EXCUDEBANT

LONDINI

M. RITCHIE & J. SAMMELLS

M. DCC. XC.

BREVIARIUM

LIBRI PRIMI.

I. *HISTORIARUM præfatio, rerumque ſumma.* IV. *Status Urbis, mens exercituum.* VI. *Galbæ & ejus aulæ vitia.* VIII. *Hiſpaniæ, Galliæ, utriuſque Germaniæ, Orientis, Ægypti, ceterarumque provinciarum habitus.* XII. *Legionum Germaniæ ſuperioris defectio. Galba de adoptando Cæſare cogitat.* XIII. *Hac de re diſcordes T. Vinius & Cornelius Laco. Othonis ſpes.* XIV. *Piſo adoptatur.* XV. *Galbæ oratio.* XVII. *Moderatio Piſonis.* XVIII. *Intempeſtiva Galbæ ſeveritas.* XIX. *Legati ad defectores mittuntur.* XX. *Neronis prodigæ donationes reſciſſæ.* XXI. *Otho res novas molitur; animoſus militum corruptor.* XXIV. *Laconis, præfecti prætorianorum, ſocordia.* XXV. *Suſcipiunt duo manipulares, Proculus & Veturius, imperium populi Romani transferendum, & transferunt.* XXVII. *Otho, conſalutatus Imperator, caſtris*

infertur. XXIX. *Interim ſenex Galba, ſacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piſo cohortem, quæ in palatio ſtationem agebat, hortatur ad fidem.* XXXI. *Illa parat ſigna: reliquæ copiæ deſciſcunt.* XXXII. *Plebis adulatio & levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum diſcrimini.* XXXIV. *Vanus rumor occiſum in caſtris Othonem.* XXXV. *Inde in Galbam populi, equitum, ſenatorum, immodica ſtudia.* XXXVI. *At caſtra tenet Otho, flagranteſque militum animos oratione accendit.* XXXVIII. *Arma militi dividit.* XXXIX. *Piſo, crebreſcentis ſeditionis fremitu exterritus, egreſſum Galbam & foro appropinquantem adſequitur. Trepidæ plebis languent ſtudia: proximorum diffugia.* XL. *Othoniani milites, disjectâ plebe, proculcato ſenatu, forum inrumpunt.* XLI. *Galba juxta Curtium lacum occiditur.* XLII. *Vinii cædes.* XLIII. *Sempronii Denſi fides egregia. Piſo trucidatur.* XLV. *Alius ſtatim ſenatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem.* XLVI. *Omnia militum arbitrio aguntur. Variæ cædes.* XLVII. *Corpora Piſonis, Vinii, Galbæ, ſepulturæ conceſſa. Eorum inge-*

nia & mores. L. *Otho & Vitellius vitiis invisi: ambigua de Vespasiano fama*. LI. *Initia causæque motûs Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator consalutatur. Ejus iter in Italiam inerti luxu & prodigis epulis fœdum. Belli duces Alienus Cæcina & Fabius Valens*. LXIII. *Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii sacramentum accipiunt*. LXVII. *Helvetiorum strages*. LXXI. *Otho imperii munia, quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, obit*. LXXII. *Tigellini exitium*. LXXIII. *Crispinilla, magistra libidinum Neronis, periculo exempta*. LXXIV. *Mutuis epistolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus*. LXXVII. *Largitionibus voluptatibusque animos Otho adgreditur*. LXXIX. *Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Mœsiam inrumpunt: primùm victores, mox victi*. LXXX. *Ortam in Urbe seditionem Otho ægrè componit*. LXXXIII. *Ejus oratio*. LXXXVI. *Prodigia imminentium cladium prænuntia*. LXXXVII. *Belli consilia; Othonisque duces*. LXXXVIII. *Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem*

sepositus. LXXXIX. *Otho proficiscitur, quiete Urbis curisque imperii Salvio Titiano fratri permissis.*

Hæc gesta paucis mensibus,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXII.	69.	Coss.	SER. SULPICIO Galbâ Aug. II. T. VINIO Rufino.

C. CORNELII TACITI HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.

INITIUM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, consules erunt. Nam post conditam Urbem octingentos & viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentiâ ac libertate; postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessêre. Simul veritas pluribus modis infracta; primùm inscitiâ reipublicæ, ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversùs dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè adverseris: obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuriâ cogniti. Dignitatem nostram

a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quòd si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam senectuti seposui: rarâ temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.

II. Opus adgredior opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsâ etiam pace sævum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ, in Oriente; adversæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia, & statim missa; coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus: mota etiam propè Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Jam verò Italia novis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, adflicta. Haustæ aut obrutæ urbes fecundissimâ Campaniæ orâ: & Urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso: pollutæ cærimoniæ: magna adulteria: plenum exsiliis mare: infecti cædibus scopuli: atrociùs in Urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; & ob virtutes, certissimum exitium. Nec minùs præmia delatorum invisa, quàm scelera: cùm

alii ſacerdotia & conſulatus, ut ſpolia, adepti, procurationes alii, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos ſervi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeò virtutum ſterile ſæculum, ut non & bona exempla prodiderit.

III. COMITATÆ profugos liberos matres: ſecutæ maritos in exſilia conjuges: propinqui audentes: conſtantes generi: contumax, etiam adversùs tormenta, ſervorum fides: ſupremæ clarorum virorum neceſſitates: ipſa neceſſitas fortiter tolerata: & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terrâque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magiſve juſtis indiciis adprobatum eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtram, eſſe ultionem.

IV. CETERUM antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus Urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modò caſus eventuſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſæque noſcantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum,

non modò in Urbe apud patres, aut populum, aut Urbanum militem, ſed omnes legiones duceſque conciverat, evulgato imperii arcano, poſſe Principem alibi, quàm Romæ fieri. Sed patres læti, uſurpatâ ſtatim libertate, licentiùs, ut erga Principem novum & abſentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum & exſulum, in ſpem erecti: plebs ſordida, & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſervorum, aut qui, adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæſti & rumorum avidi.

V. Miles Urbanus, longo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quàm ſuo ingenio traductus, poſtquam neque dari donativum, ſub nomine Galbæ promiſſum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam, intelligit, apud Principem a legionibus factum, pronus ad novas res, ſcelere inſuper Nymphidii Sabini, Præfecti, imperium ſibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus. Sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat pleriſque militum conſcientia: nec deerant ſermones "ſenium atque avaritiam Galbæ" increpantium. Laudata olim, & militari famâ celebrata ſeveritas ejus, angebat aſpernantes veterem diſciplinam, atque ita quatuordecim an-

nis a Nerone adſuefactos, ut haud minùs vitia Principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. Acceſſit Galbæ vox pro republicâ honeſta, ipſi anceps, " legi a ſe militem, non emi." Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. INVALIDUM ſenem T. Vinius, & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagitiorum onerabant, contemptu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter, & cruentum, interfectis Cingonio Varrone, conſule deſignato, & Petronio Turpiliano, conſulari: ille ut Nymphidii ſocius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes perierant. Introitus in Urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam, qui occiderant, formidoloſus. Inductâ legione Hiſpanâ, remanente eâ, quam e claſſe Nero conſcripſerat, plena Urbs exercitu inſolito: multi ad hoc numeri e Germaniâ ac Britanniâ, & Illyrico, quos idem Nero electos præmiſſoſque ad clauſtra Caſpiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. FORTE congruerat, ut Clodii Macri, & Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africâ haud dubiè turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, juſſu Galbæ; Capitonem in

Germaniâ, cùm ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus, & Fabius Valens, legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuêre qui crederent, Capitonem ut avaritiâ & libidine fœdum, ac maculoſum, ita cogitatione rerum novarum abſtinuiſſe: ſed a legatis, bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compoſitum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altiùs ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterùm utraque cædes ſiniſtrè accepta: & inviſo ſemel Principe, ſeu bene, ſeu malè facta premunt. Jam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti: ſervorum manus ſubitis avidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes: eademque novæ aulæ mala, æquè gravia, non æquè excuſata. Ipſa ætas Galbæ & inriſui, ac faſtidio erat, adſuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis (ut eſt mos vulgi) comparantibus.

VIII. ET hic quidem Romæ, tamquam in tantâ multitudine habitus animorum fuit. E provinciis, Hiſpaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, ſuper memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in poſterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena,

ac ſuas injurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſolliciti & irati ſuperbiâ recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes foviſſent. Tardè a Nerone deſciverant: nec ſtatim pro Galbâ Verginius: an imperare voluiſſet dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum eſſe, tamquam ſuum crimen accipiebant.

IX. SUPERIOR exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, ſpernebat, ſenectâ ac debilitate pedum invalidum, ſine conſtantiâ, ſine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeò furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutiùs ſine conſulari fuêre: donec, miſſu Galbæ, A. Vitellius aderat, cenſoris Vitellii, ac ter conſulis, filius. Id ſatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non ſanè aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentiùs egerunt: ſeu quia procul, & Oceano diviſæ; ſeu, crebris expeditionibus, doctæ hoſtem potiùs odiſſe. Quies & Illyrico: quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italiâ cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluber-

rimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miſcebantur.

X. ORIENS adhuc immotus. Syriam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir ſecundis adverſiſque juxtà famoſus. Inſignes amicitias juvenis ambitiosè coluerat: mox, attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpectâ etiam Claudii iracundiâ, in ſecretum Aſiæ repoſitus, tam propè ab exſule fuit, quàm poſtea a Principe. Luxuriâ, induſtriâ, comitate, adrogantiâ, malis boniſque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cùm vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, ſecreta malè audiebant. Sed apud ſubjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quàm obtinere. Bellum Judaicum Flavius Veſpaſianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano adversùs Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium, ad venerationem cultumque ejus miſerat, ut ſuo loco memorabimus. Occultâ lege fati, & oſtentis, ac reſponſis, deſtinatum Veſpaſiano liberiſque ejus imperium, poſt fortunam credidimus.

XI. ÆGYPTUM copiaſque, quibus coërceretur, jam inde a divo Auguſto, equites Romani obtinent, loco regum. Ita viſum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuper-

ſtitione, ac laſciviâ diſcordem & mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejuſdem nationis. Africa, ac legiones in eâ, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque Principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipſa in primis Italia, cuicumque ſervitio expoſita, in pretium belli ceſſuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cùm Ser. Galba iterum, Titus Vinius conſules, inchoavêre annum ſibi ultimum, reipublicæ propè ſupremum.

XII. PAUCIS poſt Kalendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgicâ literæ afferuntur, "ſuperioris Germaniæ legiones, ruptâ "ſacramenti reverentiâ, Imperatorem alium flagi"tare, & ſenatui ac populo Romano arbitrium "eligendi permittere," quò ſeditio molliùs acciperetur. Maturavit ea res conſilium Galbæ, jam pridem de adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non ſanè crebrior totâ civitate ſermo per illos menſes fuerat: primùm licentiâ, ac libidine talia loquendi, dein feſsâ jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reipublicæ amor: multi occultâ ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum am-

bitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quantò potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magnâ fortunâ, amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cùm apud infirmum & credulum, minore metu, & majore præmio peccaretur.

XIII. POTENTIA principatûs divisa in T. Vinium, consulem, & Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; & rumoribus nihil silentio transmittentium (quia vidua Vinio filia, cælebs Otho) gener ac socer destinabantur. Credo & reipublicæ curam subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriosè, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxûs: eóque jam Poppæam Sabinam, Principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum in eâdem Poppæâ, in provinciam Lusitaniam, specie

legationis, sepofuit. Otho, comiter adminiſtratâ provinciâ, primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum fuit, inter præſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis, ſtatim conceptam, acriùs in dies rapiebat: faventibus pleriſque militum; pronâ in eum aulâ Neronis, ut ſimilem.

XIV. SED Galba, poſt nuntios Germanicæ ſeditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quónam exercituum vis erumperet, ne Urbano quidem militi confiſus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii tranſigit. Adhibitoque, ſuper Vinium, ac Laconem, Mario Celſo, conſule deſignato, ac Ducennio Gemino, præfecto Urbis, pauca præfatus " de ſuâ ſenec- " tute, Piſonem Licinianum arceſſi" jubet: ſeu propriâ electione, ſive, ut quidam tradiderunt, Lacone inſtante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Piſone amicitia: ſed callidè, ut ignotum, fovebat, & proſpera de Piſone fama conſilio ejus fidem addiderat. Piſo, M. Craſſo & Scriboniâ genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æſtimatione rectâ ſeverus, deteriùs interpretantibus triſtior habebatur: ea pars morum ejus, quò ſuſpectior ſollicitis, adoptanti placebat.

XV. IGITUR Galba, adprehensâ Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur: " Si te privatus, " lege curiatâ, apud pontifices, ut moris eſt, adop-

"tarem: & mihi egregium erat Cn. Pompeii & "M. Craſſi ſubolem in penates meos adſciſcere; "& tibi inſigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, no-"bilitati tuæ adjeciſſe. Nunc me, deorum ho-"minumque conſenſu ad imperium vocatum, "præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, "ut Principatum, de quo majores noſtri armis "certabant, bello adeptus, quieſcenti offeram, "exemplo divi Auguſti, qui ſororis filium Mar-"cellum, dein generum Agrippam, mox nepo-"tes ſuos, poſtremò Tiberium Neronem, privig-"num, in proximo ſibi faſtigio conlocavit. Sed "Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit: ego, "in republicâ: non, quia propinquos, aut ſocios "belli non habeam: ſed neque ipſe imperium "ambitione accepi, & judicii mei documentum "ſint, non meæ tantùm neceſſitudines, quas tibi "poſtpoſui, ſed & tuæ. Eſt tibi frater pari nobi-"litate, natu major, dignus hac fortunâ, niſi tu "potior eſſes. Ea ætas tua, quæ cupiditates ado-"leſcentiæ jam effugerit: ea vita, in quâ nihil "præteritum excuſandum habeas. Fortunam "adhuc tantùm adverſam tuliſti. Secundæ res "acrioribus ſtimulis animos explorant: quia mi-"feriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fi-"dem, libertatem, amicitiam, præcipua humani "animi bona, tu quidem eâdem conſtantiâ reti-"nebis: ſed alii per obſequium imminuent. In-

" rumpet adulatio, blanditiæ, peſſimum veri af-
" fectûs venenum, ſua cuique utilitas. Etiam
" ego, ac tu, ſimpliciſſimè inter nos hodie loqui-
" mur: ceteri, libentiùs cum fortunâ noſtrâ, quàm
" nobiſcum. Nam ſuadere Principi, quod opor-
" teat, multi laboris: aſſentatio erga Principem
" quemcumque, ſine affectu peragitur."

XVI. " SI immenſum imperii corpus ſtare, ac
" librari, ſine rectore poſſet, dignus eram, a quo
" reſpublica inciperet. Nunc eò neceſſitatis jam-
" pridem ventum eſt, ut nec mea ſenectus con-
" ferre plus populo Romano poſſit, quàm bonum
" ſucceſſorem; nec tua plus juventa, quàm bo-
" num Principem. Sub Tiberio, & Caio, &
" Claudio, unius familiæ quaſi hereditas fuimus:
" loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et
" finitâ Juliorum Claudiorumque domo, optimum
" quemque adoptio inveniet. Nam generari, &
" naſci a Principibus, fortuitum, nec ultrà æſti-
" matur; adoptandi judicium integrum; &, ſi
" velis eligere, conſenſu monſtratur. Sit ante
" oculos Nero, quem, longâ Cæſarum ſerie tu-
" mentem, non Vindex, cum inermi provinciâ,
" aut ego, cum unâ legione, ſed ſua immanitas,
" ſua luxuria cervicibus publicis depulêre: neque
" erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos
" bello, & ab æſtimantibus adſciti, cum invidiâ,
" quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus

" fueris, si duæ legiones, in hoc concussi orbis " motu, nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad " securas res accessi: & auditâ adoptione, desi- " nam videri senex, quod nunc mihi unum ob- " jicitur. Nero a pessimo quoque semper deside- " rabitur: mihi ac tibi providendum est, ne " etiam a bonis desideretur. Monere diutiùs, ne- " que temporis hujus; & impletum est omne " consilium, si te bene elegi. Utilissimus idem, " ac brevissimus bonarum malarumque rerum de- " lectus, cogitare, quid aut volueris sub alio Prin- " cipe, aut nolueris. Neque enim hìc, ut in ce- " teris gentibus, quæ regnantur, certa domino- " rum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es " hominibus, qui nec totam servitutem pati pos- " sunt, nec totam libertatem." Et Galba qui- dem, hæc ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri, tamquam cum facto loquebantur.

XVII. PISONEM ferunt statim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis, animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus, nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quàm vellet. Con- sultatum inde, " pro rostris, an in senatu, an in " castris adoptio nuncuparetur." " Iri in castra" placuit: " honorificum id militibus fore, quorum " favorem, ut largitione & ambitu malè adquiri,

"ita per bonas artes haud ſpernendum." Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio, magni ſecreti impatiens, & malè coërcitam famam ſupprimentes augebant.

XVIII. QUARTUM Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, & fulgura, & cæleſtes minæ ultra ſolitum, turbaverant. Obſervatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quominus in caſtra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; ſeu, quæ fato manent, quamvis ſignificata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoriâ brevitate, "adoptari a ſe Piſonem, more divi Auguſti, & exemplo militari, quo vir virum legeret," pronuntiat. Ac ne diſſimulata ſeditio in majus crederetur, ultrò adſeverat, "quartam & duoetviceſimam legiones, paucis ſeditionis auctoribus, non ultra verba ac voces erraſſe, & brevì in officio fore." Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen centurioneſque, & proximi militum, grata auditu reſpondent: per ceteros mæſtitia ac ſilentium, tamquam uſurpatam etiam in pace donativi neceſſitatem, bello perdidiſſent. Conſtat potuiſſe conciliari animos quantulâcumque parci ſenis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, & nimia ſeveritas; cui jam pares non ſumus.

XIX. INDE apud ſenatum non comptior Galbæ, non longior, quàm apud militem, ſermo: Piſonis comis oratio: & patrum favor aderat: multi voluntate; effuſiùs, qui noluerant; mediè, at plurimi, obvio obſequio privatas ſpes agitantes, ſine publicâ curâ. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum a Piſone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cùm triſtia ſunt, cenſuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum ſecretò, num & Piſo proficiſceretur; majore prætextu: illi auctoritatem ſenatûs, hic dignationem Cæſaris laturus. Placebat & Laconem, prætorii præfectum, ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoque (nam ſenatus electionem Galbæ permiſerat) fœdâ inconſtantiâ nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi, aut eundi, ut quemque metus, vel ſpes, impulerat.

XX. PROXIMA pecuniæ cura: & cuncta ſcrutantibus juſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, unde inopiæ cauſa erat. Bis & vicies millies ſeſtertiûm donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos juſſit, decumâ parte liberalitatis apud quemque eorum relictâ. At illis vix decumæ ſuper portiones erant, iiſdem erga aliena ſumptibus, quibus ſua prodegerant; cùm rapaciſſimo cuique, ac

perditiſſimo, non agri, aut fenus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani præpoſiti; novum officii genus, & ambitu ac numero oneroſum: ubique haſta, & ſector; & inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quòd tam pauperes forent, quibus donaſſet Nero, quàm quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex Urbanis cohortibus, Æmilius Pacenſis: e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metûs initium: tamquam per artem & formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis.

XXI. INTEREA Othonem, cui, compoſitis rebus, nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabant: luxuria etiam Principi oneroſa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. "Prægravem ſe Neroni "fuiſſe: nec Luſitaniam rurſus, & alterius exſilii "honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper in"viſumque dominantibus, qui proximus deſti"naretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem Princi"pem: magis nociturum apud juvenem, ingenio "trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi "Othonem poſſe: proinde agendum audendum"que, dum Galbæ auctoritas fluxa, Piſonis non"dum coaluiſſet. Opportunos magnis conatibus

" transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi
" perniciosior sit quies, quàm temeritas. Mortem
" omnibus ex naturâ æqualem, oblivione apud
" posteros, vel gloriâ distingui. Ac si nocentem
" innocentemque idem exitus maneat, acrioris
" viri esse, meritò perire."

XXII. NON erat Othonis mollis, & corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptiùs, quàm in privatâ domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum " novos motus, & clarum Othoni annum, " observatione siderum," affirmant: genus hominum, potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostrâ & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum Principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus, Ptolemæus, Othoni in Hispaniâ comes, cùm " superfuturum eum " Neroni" promisisset, postquam ex eventu fides, conjecturâ jam, & rumore, senium Galbæ, & juventam Othonis computantium, persuaserat, " fore, " ut in imperium adscisceretur." Sed Otho, tamquam peritiâ & monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani libentiùs obscura credentis. Nec deerat Ptolemæus, jam & scele-

ris inſtinctor, ad quod facillimè ab ejuſmodi voto tranſitur.

XXIII. SED ſceleris cogitatio, incertum an repens: ſtudia militum jam pridem, ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris, adfectaverat: in itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs, *contubernales* appellando: alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecuniâ, aut gratiâ, juvare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galbâ ſermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrociùs accipiebantur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ urbes claſſibus adire ſoliti, Pirenæum, & Alpes, & immenſa viarum ſpatia, ægrè ſub armis eniterentur.

XXIV. FLAGRANTIBUS jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paullatim progreſſus eſt, ut, per ſpeciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divideret: quam velut publicam largitionem, Otho, ſecretioribus apud ſingulos præmiis, intendebat: adeò animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini

agrum, ſuâ pecuniâ emptum, dono dederit: per ſocordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

XXV. SED tum e libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium, optionem eorumdem, perductos, poſtquam vario ſermone callidos audaceſque cognovit, pretio, & promiſſis onerat, datâ pecuniâ ad pertentandos plurium animos. Suſcepêre duo manipulares imperium populi Romani transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci adſciti: ſuſpenſos ceterorum animos diverſis artibus ſtimulant: primores militum, "per beneficia Nymphidii ut ſuſ-"pectos:" vulgus & ceteros, irâ & deſperatione "dilati totiens donativi:" erant quos memoria Neronis, ac deſiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur.

XXVI. INFECIT ea tabes legionum quoque, & auxiliorum motas jam mentes, poſtquam vulgatum erat "labare Germanici exercitûs fidem." Adeóque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, ut poſtero Iduum die, redeuntem a cænâ Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, & totâ Urbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non reipublicæ curâ, quam fœdare Princi-

pis ſui ſanguine ſobrii parabant, ſed ne per tenebras, ut quiſque Pannonici, vel Germanici exercitûs militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque, pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia, per conſcios oppreſſa: quædam apud Galbæ aures præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſiliique, quamvis egregii, quod non ipſe afferret, inimicus, & adversùs peritos pervicax.

XXVII. OCTAVODECIMO Kalendas Februarii ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Umbricius "triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſticum hoſtem" prædicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque, ut lætum e contrario, & ſuis cogitationibus proſperum, interpretante. Nec multò pòſt libertus Onomaſtus nuntiat, "exſpectari eum ab architecto, & redemptoribus:" quæ ſignificatio coëuntium jam militum, & paratæ conjurationis convenerat. Otho, "cauſam digreſsûs" requirentibus, cùm "emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eóque priùs exploranda," finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Milliarium aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum *Imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus, rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur; alii

conſcientiâ, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars ſilentio, animos ex eventu ſumpturi.

XXVIII. STATIONEM in caſtris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latiùs caſtra, ac ſi contrà tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuêre ceteri quoque tribuni, centurioneſque, præſentia dubiis, & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. IGNARUS interim Galba, & ſacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cùm affertur rumor "rapi in caſtra, incertum quem "ſenatorem:" mox, "Othonem eſſe, qui rape- "retur." Simul ex totâ Urbe, ut quiſque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit, "tentari animum cohortis, "quæ in palatio ſtationem agebat: nec per ipſum "Galbam, cujus integra auctoritas majoribus reme- "diis ſervabatur." Piſo pro gradibus domûs vocatos, in hunc modum adlocutus eſt: "Sextus dies "agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, & "ſive optandum hoc nomen, ſive timendum erat, "Cæſar adſcitus ſum: quo domûs noſtræ, aut "reipublicæ fato, in veſtrâ manu poſitum eſt: non "quia, meo nomine, triſtiorem caſum paveam,

"ut qui adverſas res expertus, cùm maximè diſ-"cam, ne ſecundas quidem minus diſcriminis "habere : patris, & ſenatûs, & ipſius imperii, vi-"cem doleo, ſi nobis, aut perire hodie neceſſe eſt, "aut, quod æquè apud bonos miſerum eſt, occi-"dere. Solatium proximi motûs habebamus, in-"cruentam Urbem, & res ſine diſcordiâ tranſla-"tas. Proviſum adoptione videbatur, ut ne poſt "Galbam quidem bello locus eſſet."

XXX. "NIHIL adrogabo mihi nobilitatis, aut "modeſtiæ : neque enim relatu virtutum, in "comparatione Othonis, opus eſt. Vitia, quibus "ſolis gloriatur, evertêre imperium, etiam cùm "amicum Imperatoris ageret. Habitune & in-"ceſſu, an illo muliebri ornatu, mereretur im-"perium? Falluntur, quibus luxuria ſpecie li-"beralitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare "neſciet. Stupra nunc, & comeſſationes, & fe-"minarum cœtus, volvit animo : hæc Princi-"patûs præmia putat; quorum libido ac volup-"tas penes ipſum ſit, rubor ac dedecus penes "omnes. Nemo enim umquam imperium, fla-"gitio quæſitum, bonis artibus exercuit. Gal-"bam conſenſus generis humani, me Galba, con-"ſentientibus vobis, Cæſarem dixit. Si reſpublica, "& ſenatus, & populus, vana nomina ſunt : veſ-"trâ, commilitones, intereſt, ne Imperatorem peſ-"ſimi faciant. Legionum ſeditio adversùm duces

" fuos audita eft aliquando: veftra, fides, fama-
" que, inlæfa ad hunc diem manfit: & Nero quo-
" que vos deftituit, non vos Neronem. Minùs
" triginta transfugæ, & defertores, quos centurio-
" nem, aut tribunum, fibi eligentes nemo ferret,
" imperium adfignabunt? Admittitis exemplum?
" & quiefcendo commune crimen facitis? Tranf-
" cendet hæc licentia in provincias: & ad nos fce-
" lerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt.
" Nec eft plus, quod pro cæde Principis, quàm
" quod innocentibus datur: fed perinde a nobis
" donativum ob fidem, quàm ab aliis pro faci-
" nore accipietis."

XXXI. DILAPSIS fpeculatoribus, certa cohors, non afpernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nullo adhuc confilio, parat figna, quàm quod poftea creditum eft, infidiis & fimulatione. Miffus & Celfus Marius ad electos Illyrici exercitûs, Vipfaniâ in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino, primipilaribus, " ut Germanicos milites e Liber-" tatis atrio arcefferent." Legioni claffficæ diffidebatur, infeftæ ob cædem commilitonum, quos primo ftatim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in caftra Prætorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; fi incipiens adhuc, & necdum adulta, feditio melioribus confiliis flecteretur. Tribunorum

Subrium & Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent, exarmantque: quia non ordine militiæ, ſed e Galbæ amicis, fidus Principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitûs electi, Celſum infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavêre; invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos, a Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longâ navigatione ægros, impenſiore curâ Galba refovebat.

XXXII. UNIVERSA jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, & diſſono clamore, "cædem "Othonis, & conjuratorum exitium poſcentium, "ut ſi in circo, ac theatro, ludicrum aliquod poſ"tularent." Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentiâ adclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant. Titus Vinius "manendum intra domum, "opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eun"dum ad iratos" cenſebat: "daret malorum pæ"nitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium: ſce"lera impetu, bona conſilia morâ valeſcere. De"nique eundi ultro, ſi ratio ſit, eamdem mox fa"cultatem: regreſſus, ſi pæniteat, in alienâ po"teſtate."

XXXIII. "FESTINANDUM" ceteris videbatur, "antequam crefceret invalida adhuc conjuratio "paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui "furtim digreffus, ad ignaros inlatus, cunctatione "nunc, & fegnitiâ terentium tempus, imitari Prin- "cipem difcat. Non exfpectandum, ut, compo- "fitis caftris, forum invadat, & profpectante Galbâ, "Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum "fortibus amicis, januâ ac limine tenus domum "cludit, obfidionem nimirum toleraturus. Et "præclarum in fervis auxilium, fi confenfus tantæ "multitudinis, & quæ plurimùm valet, prima in- "dignatio languefcat. Proinde intuta, quæ in- "decora: vel, fi cadere neceffe fit, occurrendum "difcrimini. Id Othoni invidiofius, & ipfis ho- "neftum." Repugnantem huic fententiæ Vinium, Laco minaciter invafit, ftimulante Icelo, privati odii pertinaciâ, in publicum exitium.

XXXIV. NEC diutiùs Galba cunctatus, fpeciofiora fuadentibus acceffit. Præmiffus tamen in caftra Pifo, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infenfus T. Vinio; feu quia erat, feu quia irati ita volebant: & faciliùs de odio creditur. Vix dum egreffo Pifone, "occifum in caf- "tris Othonem," vagus primùm & incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, "interfuiffe "fe" quidam, "& vidiffe" affirmabant, credulâ famâ, inter gaudentes, & incuriofos. Multi arbi-

trabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falsò vulgaverint.

XXXV. TUM verò non populus tantùm, & imperita plebs in plausus, & immodica studia, sed equitum plerique, ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, "præreptam sibi ultionem" querentes. Ignavissimus quisque, &, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, & omnes affirmare: donec inopiâ veri, & consensu errantium victus, sumpto thorace, Galba, inruenti turbæ, neque ætate, neque corpore sistens, sellâ levaretur. Obvius, in palatio Julius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, "occisum a se Othonem" exclamavit. Et Galba, "Commilito," inquit, "quis "jussit?" insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversùs blandientes incorruptus.

XXXVI. HAUD dubiæ jam in castris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine, & corporibus, in suggestu, in quo paullo antè aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles "caveri" insuper "præpositos" jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, &

exhortatione mutuâ, non tamquam in populo, ac plebe, variis ſegni adulatione vocibus, ſed, ut quemque affluentium militum aſpexerant, prenſare manibus, complecti armis, conlocare juxtà, præire ſacramentum, modò Imperatorem militibus, modò Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oſcula, & omnia ſerviliter pro dominatione. Poſtquam univerſa claſſicorum legio ſacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos exſtimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit.

XXXVII. "QUIS ad vos proceſſerim, com-" militones, dicere non poſſum: quia nec privatum " me vocare ſuſtineo, Princeps a vobis nomina-" tus: nec Principem, alio imperante. Veſtrum " quoque nomen in incerto erit, donec dubitabi-" tur Imperatorem populi Romani in caſtris, an " hoſtem habeatis. Auditiſne, ut pœna mea, & " ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeò " manifeſtum eſt, neque perire nos, neque ſalvos " eſſe, niſi unà, poſſe. Et, cujus lenitatis eſt Gal-" ba, jam fortaſſe promiſit: ut qui, nullo expoſ-" cente, tot millia innocentiſſimorum militum tru-" cidaverit. Horror animum ſubit, quotiens re-" cordor feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ " victoriam, cùm in oculis Urbis decumari deditos " juberet, quos deprecantes in fidem acceperat.

"His auſpiciis Urbem ingreſſus, quam gloriam "ad Principatum attulit, niſi occiſi Obultronii "Sabini, & Cornelii Marcelli in Hiſpaniâ, Betui "Chilonis in Galliâ, Fonteii Capitonis in Germa- "niâ, Clodii Macri in Africâ, Cingonii in viâ, "Turpiliani in Urbe, Nymphidii in caſtris? Quæ "uſquam provincia, quæ caſtra ſunt, niſi cruenta "& maculata? aut, ut ipſe prædicat, emendata "& correcta? Nam quæ alii ſcelera, hic reme- "dia vocat: dum falſis nominibus, ſeveritatem "pro ſævitiâ, parſimoniam pro avaritiâ, ſupplicia "& contumelias veſtras, diſciplinam appellat. "Septem a Neronis fine menſes ſunt, & jam plus "rapuit Icelus, quàm quod Polycleti, & Vatinii, "& Helii, & Haloti paraverunt. Minore ava- "ritiâ ac licentiâ graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe "imperaſſet: nunc & ſubjectos nos habuit, tam- "quam ſuos: & viles, ut alienos. Una illa do- "mus ſufficit donativo, quod vobis numquam "datur, & quotidie exprobratur."

XXXVIII. "Ac ne qua ſaltem in ſucceſſore "Galbæ ſpes eſſet, arceſſit ab exſilio, quem triſti- "tiâ & avaritiâ ſui ſimillimum judicabat. Vidiſ- "tis, commilitones, notabili tempeſtate, etiam "deos infauſtam adoptionem averſantes. Idem "ſenatûs, idem populi Romani animus eſt. Veſ- "tra virtus exſpectatur, apud quos omne honeſ- "tis conſiliis robur, & ſine quibus, quamvis egre-

" gia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad " periculum voco: omnium militum arma nobis- " cum sunt. Nec una cohors togata defendit nunc " Galbam, sed detinet. Cùm vos aspexerit, cùm " signum meum acceperit, hoc solum erit certa- " men, quis mihi plurimum imputet. Nullus " cunctationi locus est in eo consilio, quod non " potest laudari, nisi peractum." Aperire deinde armamentarium jussit: rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux, & instigator: & præcipuum pessimorum incitamentum, quòd boni mærebant.

XXXIX. JAM exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in Urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam, & foro appropinquantem, assecutus erat: jam Marius Celsus, haud læta retulerat: cùm alii, " in palatium " redire," alii " Capitolium petere," plerique " rostra occupanda" censerent, plures tantùm sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galbâ, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœnâ ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationem

attulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: & turbavêre consilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primò alacres fidem atque animum ostentaverant.

XL. AGEBATUR huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu; completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu: neque populi, aut plebis ulla vox: sed attoniti vultus, & conversæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metûs & magnæ iræ silentium est. Othoni tamen "armari plebem" nuntiabatur. Ire præcipites, & occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum, inermem & senem, trucidare pergerent, disjectâ plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruêre, quominus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.

XLI. VISO cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis ("Atilium "Vergilionem fuisse" tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fugâ populi forum, destricta adversùs dubitantes tela.

Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e sellâ, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, variè prodidêre. Alii suppliciter interrogasse, "quid mali meruisset?" "paucos dies exsolvendo donativo" deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, "agerent ac ferirent, si ita e republicâ videretur." Non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat: quidam "Terentium, evocatum:" alii "Lecanium:" crebrior fama tradidit "Camurium, quintædecimæ legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse." Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœdè laniavêre: pleraque vulnera, feritate & sævitiâ, trunco jam corpori adjecta.

XLII. TITUM inde Vinium invasêre: de quo & ipso ambigitur, consumpserit ne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, "non esse ab Othone mandatum, ut occideretur." Quod seu finxit formidine, seu conscientiâ conjurationis confessus est: huc potiùs ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

XLIII. INSIGNEM illâ die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætoriæ

cohortis, a Galbâ custodiæ Pisonis additus, stricto pugione, occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modò manu, modò voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordiâ publici servi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebrâ imminens exitium differebat: cùm advenêre, missu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galbâ civitate donatus, & Statius Murcus, speculator: a quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

XLIV. NULLAM cædem Otho majore lætitiâ excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primùm levata omni sollicitudine mens, vacare gaudio cœperat: seu recordatio majestatis in Galbâ, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui verè, qui falsò, ut pulchrum & memorabile facinus, jactabant. Plures quàm centum & viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illâ die operam, Vitellius postea invenit: omnesque con-

quiri & interfici juſſit; non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.

XLV. ALIUM crederes ſenatum, alium populum: ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exoſculari Othonis manum: quantóque magis falſa erant, quæ fiebant, tantò plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celſum, conſulem deſignatum, & Galbæ uſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant, induſtriæ ejus innocentiæque, quaſi malis artibus, infenſi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat: ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus; jubere jam poterat. Ita, ſimulatione iræ, "vinciri" juſſum, & "majores "pœnas daturum" affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

XLVI. OMNIA deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos ſibi ipſi legêre; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, &, incolumi adhuc Galbâ, partes Othonis ſecutum. Adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, ſuſpectus conſilia ejus foviſſe. Urbi Flavium Sabinum præfecêre,

judicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, "ut vacationes, præ-" "stari centurionibus solitæ, remitterentur." Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli, sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret; neque modum oneris quisquam, neque genus quæstûs pensi habebat: per latrocinia & raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitiâ fatigari, donec vacationem emeret: ubi sumptibus exhaustus, socordiâ insuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eâdem egestate ac licentiâ corrupti, ad seditiones & discordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, "fiscum suum vacationes annuas exsoluturum" promisit: rem haud dubiè utilem, & a bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

XLVII. EXACTO per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor Ur-

banus: certant adulationibus ceteri magiſtratus, Adcurrunt patres: decernitur Othoni " tribunicia " poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes Princi- " pum honores," adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiſcuè jacta, hæſiſſe animo ejus nemo ſenſit: omiſiſſet offenſas, an diſtuliſſet, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per ſtragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, " con- " cedi corpora ſepulturæ, cremarique" permiſit. Piſonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuêre, quæſitis redemptiſque capitibus, quæ venalia interfectores ſervaverant.

XLVIII. Piso unum & triceſimum ætatis annum explebat, famâ meliore, quàm fortunâ. Fratres ejus Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar, properatâ adoptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus eſt, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta ſeptem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoriâ familiâ, maternus avus e proſcriptis. Primâ militiâ infamis, legatum Calviſium Sabinum habuerat: cujus uxor, malâ cupidine viſendi ſitum caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cetera militiæ munia eâdem laſciviâ temeraſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa: & criminis hujus reus T. Vinius arguebа-

tur. Igitur juſſu C. Cæſaris oneratus catenis: mox, mutatione temporum, dimiſſus, curſu honorum inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatuſque, ſervili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureum in convivio Claudii furatus; & Claudius poſterâ die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari juſſit. Sed Vinius proconſulatu Galliam Narbonenſem ſeverè integréque rexit: mox Galbæ amicitiâ in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, &, prout animum intendiſſet, pravus, aut induſtrius, eâdem vi. Teſtamentum T. Vinii magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. GALBÆ corpus diu neglectum, & licentiâ tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, e prioribus ſervis, humili ſepulturâ, in privatis ejus hortis contexit. Caput per lixas caloneſque ſuffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galbâ fuerat) poſterâ demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus & ſeptuaginta annis, quinque Principes proſperâ fortunâ emenſus, & alieno imperio felicior, quàm ſuo. Vetus in familiâ nobilitas, magnæ opes: ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non adpetens, ſuæ parcus, publicæ avarus.

Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconsul Africam moderatè: jam senior, citeriorem Hispaniam pari justitiâ continuit: major privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

L. TREPIDAM Urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper "de Vitellio," nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantùm superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum "duos, omnium mortalium im-" pudicitiâ, ignaviâ, luxuriâ, deterrimos, velut ad "perdendum imperium fataliter electos," non senatus modò & eques, quîs aliqua pars & cura reipublicæ, sed vulgus quoque palam mærere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetitâ bellorum civilium memoriâ, "captam totiens "suis exercitibus Urbem, vastitatem Italiæ, di-"reptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, "& Perusiam ac Mutinam," nota publicarum cladium nomina, loquebantur. "Propè eversum "orbem etiam cùm de principatu inter bonos "certaretur: sed mansisse C. Julio, mansisse Cæ-

"sare Augusto victore, imperium; mansuram "fuisse, sub Pompeio Brutoque, rempublicam. "Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa "ituros? Utrasque impias preces, utraque detes- "tanda vota, inter duos, quorum bello solum id "scires, deteriorem fore, qui vicisset." Erant, qui Vespasianum, & arma Orientis augurarentur; &, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se Principum, in melius mutatus est.

LI. NUNC initia causasque motûs Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox prædâ gloriâque exercitus, ut cui, sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem & aciem, præmia quàm stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam toleraverat, ingenio loci cælique, & severitate disciplinæ; quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ. Viri, arma, equi, ad usum, & ad decus, supererant. Sed ante bellum, centurias tantùm suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum discernebantur. Tum adversùs Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec "socios," ut olim, sed "hostes & victos" vocabant. Nec

deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix adversùs *Galbianos:* hoc enim nomen, faſtidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infenſi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſuper avaritiam & adrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumaciâ Gallorum inritati, qui "remiſſam ſibi a "Galbâ quartam tributorum partem, & publicè "donatos, in ignominiam exercitûs" jactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temere creditum, "de"cumari legiones, & promptiſſimum quemque "centurionum dimitti:" undique atroces nuntii, ſiniſtra ex Urbe fama; infensa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, &, ubi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate.

LII. SUB ipſas ſuperioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum curâ adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, allevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus ſordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutaverat. Nec conſularis legati menſurâ, ſed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius

apud ſeveros humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quòd ſine modo, ſine judicio, donaret ſua, largiretur aliena: ſimul, aviditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui: ſed profusâ cupidine, & inſigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: e quibus Valens, infenſus Galbæ, tamquam detectam a ſe Verginii cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia, ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, "ardorem militum" oſtentans. "Ipſum celebri ubique famâ: nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: malè fidas provincias: precarium ſeni imperium, & brevi tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium, equeſtri familiâ, ignoto patre: imparem, ſi recepiſſet imperium: tutum, ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, & imponere jampridem Imperatoris dignationem, & auferre privati ſecuritatem." Quatiebatur his ſegne ingenium, ut concupiſceret magis, quàm ut ſperaret.

LIII. AT in ſuperiore Germaniâ, Cæcina, decorâ juventâ, corpore ingens, animi immodicus, ſcito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum in-

lexerat. Hunc juvenem Galba, quæstorem in Bæticâ, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit: mox compertum publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari juſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta, & privata vulnera reipublicæ malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello adversùs Vindicem univerſus adfuerat, nec, niſi occiſo Nerone, tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quaſque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propiùs miſcentur. Unde ſeditioſa conloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras, hoſpitii inſigne. Legati eorum, in ſqualorem mæſtitiamque compoſiti, per principia, per contubernia, modò "ſuas injurias," modò "civitatum vicinarum "præmia," &, ubi pronis militum auribus accipiebantur "ipſius exercitûs pericula & contume"lias" conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus "abire legatos," utque occultior digreſſus eſſet, "nocte caſtris excedere" jubet. Inde atrox rumor, affirmantibus pleriſque, "interfectos, ac

"nisi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum, "& præsentia conquesti, per tenebras, & insci- "tiam ceterorum, occiderentur." Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primò suspectus, tamquam, circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acriùs volvens; faciliore inter malos consensu ad bellum, quàm in pace ad concordiam.

LV. INFERIORIS tamen Germaniæ legiones, sollemni Kalendarum Januariarum sacramento pro Galbâ adactæ, multâ cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cujusque audaciam exspectantes; insitâ mortalibus naturâ, properè sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani, quintanique turbidi adeò, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil, ultra fremitum & minas, ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duoetvicesima legiones, iisdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptiùs, duoetvicesima cunctanter, mox consensu, ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *senatûs populique Romani* obliterata jam nomina, sacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galbâ nitente; qui-

busdam, ut in tumultu, notabiliùs turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

LVI. SPECTATOR flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segnis, pavidus, & socordiâ innocens. Quatuor centuriones duoetvicesimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cùm protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultrà fides, aut memoria prioris sacramenti: sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre. Nocte, quæ Kalendas Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, "quartam & duoetvicesimam legiones, projectis "Galbæ imaginibus, in senatûs & populi Ro-"mani verba jurasse." Id sacramentum inane visum: "occupari nutantem fortunam, & offerri "Principem" placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui "descivisse a Galbâ su-"periorem exercitum" nuntiarent: "proinde aut "bellandum adversùs desciscentes, aut si concor-"dia & pax placeat, faciendum Imperatorem: "& minore discrimine sumi Principem, quàm "quæri."

LVII. PROXIMA legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus e legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingreſſus, *Imperatorem* Vitellium conſalutavit. Secutæ ingenti certamine ejuſdem provinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatûs populique Romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio acceſſit: ſcires illum priore biduo non penes rempublicam fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treveri, Lingones æquabant, " auxilia, equos, arma, pecu-" nias" offerentes, ut quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec Principes modò coloniarum, aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & partâ victoriâ magnæ ſpes: ſed manipuli quoque, & gregarius miles, viatica ſua, & balteos, phaleraſque, inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & avaritiâ.

LVIII. IGITUR, laudatâ militum alacritate, Vitellius, miniſteria principatûs, per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit: vacationes centurionibus ex fiſco numerat: ſævitiam militum, pleroſque ad pœnam expoſcentium, ſæpius adprobat, partim ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, ſtatim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ claſſis præfectum, aſtu ſubtraxit. Exarſerat

in eum iracundia exercitûs, tamquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: & apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita custodiâ habitus: & post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit.

LIX. JULIUS deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordiâ temporum a legione digressæ: prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus suprà retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter descisscentes. Accessêre partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: & Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, cum Italicâ legione, & alâ Taurinâ, Lugduni tendentibus. Nec in Ræticis copiis mora, quominus statim adjungerentur. Ne in Britanniâ quidem dubitatum.

LX. PRÆERAT Trebellius Maximus, per avaritiam & sordes contemptus exercitui invisusque.

Accendebat odium ejus Roſcius Cælius, legatus viceſimæ legionis, olim diſcors, ſed occaſione civilium armorùm atrociùs proruperat. Trebellius "ſeditionem & confuſum ordinem diſciplinæ" Cælio; "ſpoliatas & inopes legiones" Cælius Trebellio objectabat: cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modeſtia exercitûs corrupta, eóque diſcordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus ſe Cælio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto conſulari, manſit: rexêre legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

LXI. ADJUNCTO Britannico exercitu, ingens viribus opibuſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens "allicere, "vel ſi abnuerent, vaſtare Gallias, & Cottianis "Alpibus Italiam inrumpere;" Cæcina "propiore "tranſitu, Peninis jugis degredi" juſſus. Valenti inferioris exercitûs electi, cum aquilâ quintæ legionis & cohortibus aliſque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e ſuperiore Germaniâ ducebat, quorum robur legio unaetviceſima fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius ſuas quoque copias ſupplevit, totâ mole belli ſecuturus.

LXII. MIRA inter exercitum Imperatoremque diverſitas. Inſtare miles, "arma" poſcere, "dum

"Galliæ trepident, dum Hiſpaniæ cunctentur: "non obſtare hiemem, neque ignavæ pacis mo- "ras: invadendam Italiam, occupandam Urbem: "nihil in diſcordiis civilibus feſtinatione tutius, "ubi facto magis, quàm conſulto, opus eſſet." Torpebat Vitellius, & fortunam principatûs inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & ſaginâ gravis: cùm tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut ſi adeſſet Imperator, & ſtrenuis, vel ignavis, ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique "ſignum "profectionis" expoſcunt. Nomen *Germanici* Vitellio ſtatim additum: *Cæſarem* ſe appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & proſperæ rei omen acciperetur.

LXIII. ET Treveros quidem, ut ſocios, ſecuri adiêre. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubitus pavor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ civitatis; non ob prædam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, & cauſis incertis, eóque difficilioribus remediis; donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavêre; cæſa

tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus & precibus, occurrerent, stratis per vias pueris feminisque; quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

LXIV. NUNTIUM de cæde Galbæ, & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benignè excepti, modestiâ certavêre: sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecimâ, ut suprà memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primùm: mox rixa inter Batavos & legionarios. Dum his, aut illis, studia militum aggregantur, propè in prœlium exarsêre; ni Valens, animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversùs Æduos quæsita belli causa. Jussi "pecuniam atque arma deferre," gratuitos insuper commeatus præbuêre: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecêre. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quam-

quam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: ſecretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quò incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. VETEREM inter Lugdunenſes Viennenſeſque diſcordiam proximum bellum accenderat: multæ invicem clades, crebriùs infeſtiúſque, quàm ut tantùm propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunenſium, occaſione iræ, in fiſcum verterat. Multus contrà in Viennenſes honor: unde æmulatio, & invidia, & uno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, & in everſionem Viennenſium impellere, "obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adjutos Vindicis conatus, "conſcriptas nuper legiones in præſidium Galbæ" referendo. Et ubi cauſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec jam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: "Irent ultores, exſcinderent ſedem Gallici belli: "cuncta illic externa & hoſtilia: ſe coloniam Romanam, & partem exercitûs, & proſperarum "adverſarumque rerum ſocios: ſi fortuna contrà "daret, iratis ne relinquerentur."

LXVI. HIS & pluribus in eumdem modum perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, reſtingui poſſe iracundiam exercitûs arbitrarentur: cùm haud ignari diſcriminis ſui Vien-

nenfes, velamenta & infulas præferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prenſando, flexêre militum animos. Addidit Valens trecenos ſingulis militibus ſeſtertios: tum vetuſtas dignitaſque coloniæ valuit, & verba Fabii, ſalutem incolumitatemque Viennenſium commendantis, æquis auribus accepta: publicè tamen armis multati, privatis & promiſcuis copiis, juvêre militem. Sed fama conſtans fuit, " ipſum Valen-" tem magnâ pecuniâ emptum." Is diu ſordidus, repentè dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accenſis egeſtate longâ cupidinibus, immoderatus, & inopi juventâ, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia, & ſtativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversùs poſſeſſores agrorum, & magiſtratus civitatum, adeò minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecuniâ mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deeſſet, ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac ſanguinis Cæcina hauſit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoriâ nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetviceſimæ legionis: rapuerant

pecuniam miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur: ægrè id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quæ nomine Germanici exercitûs ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quoſdam militum in cuſtodiâ retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pæniteret, ultum ibat. Mota properè caſtra: vaſtati agri: direptus, longâ pace in modum municipii exſtructus, locus, amœno ſalubrium aquarum uſu frequens: miſſi ad Ræetica auxilia nuntii, ut verſos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. ILLI, ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in unum conſulere: exitioſum adversùs veteranos prœlium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ cohorteſque, & ipſorum Ræetorum juventus, ſueta armis, & more militiæ exercita: undique populatio & cædes: ipſi in medio vagi, abjectis armis, magna pars ſaucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugêre. Ac ſtatim, immiſsâ cohorte Thracum, depulſi, &, conſectantibus Germanis Ræetiſque, per ſilvas atque in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub coronâ venumdata. Cúmque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, juſto ag-

mine peteretur, missi qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ, vel sævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. HAUD facile dictu est, legati Helvetiorum minùs placabilem Imperatorem, an militem invenerint: " civitatis excidium" poscunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Cossus, unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem aptâ trepidatione occultans, atque eò validior, militis animum mitigavit: ut est mos vulgo; mutabile subitis, & tam pronum in misericordiam, quàm immodicum sævitiâ fuerat: effusis lacrimis, & meliora constantiùs postulando, impunitatem salutemque civitati impetravêre.

LXX. CÆCINA paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italiâ nuntium accipit, " alam Syllanam circa Padum agen- " tem, sacramento Vitellii accessisse." Proconsulem Vitellium Syllani in Africâ habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italiâ manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitûs attollebant, transiêre in partes: & ut donum aliquod novo

Principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjunxêre. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ unius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Petrinâ, ipſe paullulum cunctatus, num Ræticis jugis in Noricum flecteret, adversùs Petronium ibi procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmiſſas jam cohortes alaſque, ſimul reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia ceſſuros, Penino ſubſignanum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. OTHO interim, contra ſpem omnium, non deliciis, neque deſidiâ torpeſcere: dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii compoſita. Eóque plus formidinis afferebant falſæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celſum, conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum, ſævitiæ militum ſubtractum, acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, & partibus inviſo, petebatur. Celſus, conſtanter ſervatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quaſi ignoſ-

ceret, ſed, ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim inter intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit: manſitque Celſo, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, & infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui iraſcebantur.

LXXII. PAR inde exſultatio, diſparibus cauſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obſcuris parentibus, fœdâ pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velociùs erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò ejuſdem deſertor ac proditor. Unde non alium pertinaciùs ad pœnam flagitavêre, diverſo affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinii potentiâ defenſus, prætexentis "ſervatam ab eo filiam:" & haud dubiè ſervaverat, non clementiâ (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſque, diffidentiâ præſentium mutationem pavens, adversùs publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis. Eò infenſior populus, additâ ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidiâ, concurrere e totâ Urbe in palatium ac fora, &, ubi plu-

rima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes moras, sectis novaculâ faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero & inhonesto.

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla, variis frustrationibus, & adversâ dissimulantis Principis famâ, periculo exempta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscurè molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæsa: mox potens pecuniâ, & orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxtà valent.

LXXIV. CREBRÆ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant "pecuniam & gratiam, & quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset." Paria Vitellius ostentabat, primò molliùs, stultâ utrimque & indecorâ simulatione: mox, quasi rixantes, stupra & flagitia invicem objectavêre; neuter falsò. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie senatûs mi-

ſit. Legati apud Vitellium remansêre, promptiùs, quàm ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per ſimulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addidit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitûs, ad prætorias & Urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabat ultro, "quòd "tantò antè traditum Vitellio imperium ad "Othonem vertiſſent." Ita promiſſis ſimul, ac minis tentabantur; "ut bello impares, in pace "nihil amiſſuri:" neque ideo prætorianorum fides mutata.

LXXV. SED inſidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem miſſi: utriſque fruſtra fuit; Vitellianis impunè, per tantam hominum multitudinem, mutuâ ignorantiâ fallentibus: Othoniani, novitate vultûs, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, compoſuit, "exitium ipſi filioque "ejus" minitans, "ni incolumes ſibi mater ac "liberi ſervarentur." Et ſtetit domus utraque: ſub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. PRIMUS Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, juraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ legiones. Idem ex Hiſpaniâ adlatum: laudatuſque per edictum Cluvius Rufus:

& ſtatim cognitum eſt, converſam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides, aut amor: metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium ſtudio; ſed erat grande momentum in nomine Urbis, ac prætextu ſenatûs: & occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegêre. Simul Ægyptus, omneſque verſæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectatâ Vipſtani Aproniani, proconſulis, auctoritate, Creſcens, Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem ſe reipublicæ faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperii, obtulerat: & populus pleraque ſine modo feſtinavit. Carthaginem ceteræ civitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatûs fortunam bello opus erat.

LXXVII. OTHO, ut in multâ pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, ex præſenti uſu properando.

Consul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipſe; proximos menſes Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Pompeius Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennenſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, mansêre. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratuſque honoratis jam ſenibus, cumulum dignitatis, addidit; & recèns ab exſilio reverſos nobiles adoleſcentulos, avitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Sevino Pomptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus, ſub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod avaritia fuerat, videri majeſtatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. EADEM largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adjectiones, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, oſtentui magis, quàm manſura. Inter quæ, neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ

per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebrandâ Neronis memoriâ agitaviſſe, ſpe vulgum alliciendi: & fuêre, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus adſtruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu, vel agnoſcendi pudore.

LXXIX. CONVERSIS ad civile bellum animis, externa ſine curâ habebantur. Eò audentiùs Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæſis duabus cohortibus, magnâ ſpe ad Mœſiam inruperant: novem millia equitum, ex ferociâ & ſucceſſu, prædæ magis, quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos, tertia legio, adjunctis auxiliis, repentè invaſit: apud Romanos omnia prœlio apta: Sarmatæ diſperſi cupidine prædæ, aut graves onere ſarcinarum, & lubrico itinerum ademptâ equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenêre, vix ulla acies obſtiterit. Sed tum humido die, & ſoluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utrâque manu regunt, uſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum; ut adver-

sùs ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine, & mollitiâ nivis, hauriebantur. Romanus miles facili loricâ, & missili pilo, aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prœlio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitiâ hiemis, & vi vulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statuâ, Fulvius Aurelius, & Julianus Tertius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur: læto Othone, & gloriam in se trahente, "tamquam & ipse felix "bello, & suis ducibus suisque exercitibus rem-"publicam auxisset."

LXXX. PARVO interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, propè Urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem, e coloniâ Ostiensi, in Urbem acciri Otho jusserat: armandæ ejus cura Vario Crispino, tribuno e prætorianis, data. Is, quò magis vacuus, quietis castris, jussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus, in suspicionem; causa, in crimen; affectatio quietis, in tumultum evaluit: & visa inter temulentos arma, cupidinem suî movêre. Fremit miles, & tribunos centurionesque "proditionis" arguit, "tam-

"quam familiæ ſenatorum ad perniciem Othonis "armarentur:" pars ignari, & vino graves: peſſimus quiſque in occaſionem prædarum: vulgus, ut mos eſt, cujuſcumque motûs novi cupidum: & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & ſeveriſſimos centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, inſidentes equis Urbem ac palatium petunt.

LXXXI. ERAT Othoni celebre convivium, primoribus feminis viriſque; qui trepidi, fortuituſne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi, periculoſius foret; modò conſtantiam ſimulare, modò formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatûs, quàm ſuo territus, & præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, ſtatim miſerat, & "abire properè omnes e convivio" juſſit. Tum verò paſſim magiſtratus, projectis inſignibus, vitatâ comitum & ſervorum frequentiâ, ſenes feminæque, per tenebras, diverſa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, &, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivêre.

LXXXII. MILITUM impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quominus convivium inrumperent, "oſtendi ſibi Othonem" expoſtulantes:

vulnerato Julio Martiale, tribuno, & Vitellio Saturnino, præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma & minæ, modò in centuriones tribunosque, modò in senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus & lacrimis ægrè cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Posterâ die, velut captâ Urbe, clausæ domus, rarus per vias populus; mæsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quàm pænitentiæ. Manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitiùs aut horridiùs. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummûm singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus, "otium & salutem" flagitantes. Sensit invidiam miles, & compositus in obsequium "auctores seditionis ad supplicium" ultro postulabat.

LXXXIII. OTHO, quamquam turbidis rebus, & diversis militum animis, cùm optimus quisque "remedium præsentis licentiæ" posceret; vulgus, & plures, seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus faciliùs ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse principatum,

ſcelere quæſitum, ſubitâ modeſtiâ, & priſcâ gravitate retineri: ſed diſcrimine Urbis & periculo ſenatûs anxius, poſtremò ita diſſeruit. "Neque ut "affectus veſtros in amorem meî accenderem, "commilitones, neque ut animum ad virtutem "cohortarer: utraque enim egregiè ſuperſunt: "ſed veni poſtulaturus a vobis temperamentum "veſtræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. "Tumultûs proximi initium, non cupiditate, vel "odio, quæ multos exercitus in diſcordiam egêre, "ac ne detrectatione quidem, aut formidine peri-"culorum: nimia pietas veſtra, acriùs quàm "conſideratiùs, excitavit. Nam ſæpe honeſtas "rerum cauſas, ni judicium adhibeas, pernicioſi "exitus conſequuntur. Imus ad bellum: num "omnes nuntios palam audiri, omnia conſilia "cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut "occaſionum velocitas patitur? Tam neſcire "quædam milites, quàm ſcire oportet. Ita ſe "ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ habet, "ut multa etiam centuriones tribunoſque tantùm "juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere ſin-"gulis liceat; pereunte obſequio, etiam imperium "intercidit. An & illic nocte intempeſtâ rapi-"entur arma? Unus alterve perditus ac temu-"lentus (neque enim plures conſternatione prox-"imâ inſaniſſe crediderim) centurionis ac tribuni

"sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tento-
"rium inrumpet?"

LXXXIV. "Vos quidem istud pro me: sed "in discursu ac tenebris, & rerum omnium con-"fusione, patefieri occasio etiam adversùs me "potest. Si Vitellio & satellitibus ejus eligendi "facultas detur, quem nobis animum, quas men-"tes imprecentur? quid aliud, quàm seditionem "& discordiam, optabunt? ne miles centurioni, "ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi "pedites equitesque, in exitium ruamus. Pa-"rendo potiùs, commilitones, quàm imperia du-"cum sciscitando, res militares continentur: & "fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui "ante discrimen quietissimus. Vobis arma & "animus sit: mihi consilium, & virtutis vestræ "regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, du-"orum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœ-"dissimæ noctis: nec illas adversùs senatum vo-"ces ullus umquam exercitus audiat. Caput im-"perii, & decora omnium provinciarum, ad pœ-"nam vocare, non hercle illi, quos cùm maximè "Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline "Italiæ alumni, & Romana verè juventus, ad san-"guinem & cædem deposcerent ordinem, cujus "splendore & gloriâ, sordes & obscuritatem Vi-"tellianarum partium perstringimus? Nationes "aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam

" exercitûs habet: ſenatus nobiſcum eſt. Sic fit, " ut hinc reſpublica, inde hoſtes reipublicæ con- " ſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc Ur- " bem, domibus & tectis, & congeſtu lapidum, " ſtare creditis? Muta iſta & inanima interci- " dere, ac reparari promiſcua ſunt: æternitas re- " rum, & pax gentium, & mea cum veſtrâ ſalus, " incolumitate ſenatûs firmatur. Hunc auſpi- " catò a parente & conditore Urbis noſtræ inſti- " tutum, & a regibus uſque ad Principes conti- " nuum, & immortalem, ſicut a majoribus acce- " pimus, ſic poſteris tradamus. Nam ut ex vo- " bis ſenatores, ita ex ſenatoribus Principes naſ- " cuntur."

LXXXV. EA oratio ad perſtringendos mulcendoſque militum animos, & ſeveritatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti juſſerat) gratè accepta, compoſitique ad præſens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies Urbis redierat: ſtrepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, & malignâ curâ in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites veniſſe in Urbem, ad ſtudia partium noſcenda, plerique credebant. Unde plena omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine: ſed plurimum trepidationis in

publico. Ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto verò in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, "hostem & parricidam" Vitellium vocantes. Providentissimus quisque, vulgaribus conviciis; quidam, vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

LXXXVI. PRODIGIA insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. "In vestibulo Capi-"tolii, omissas habenas bigæ, cui Victoria insti-"terat: erupisse cellâ Junonis, majorem humanâ "speciem: statuam divi Julii, in insulâ Tiberini "amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in "Orientem conversam: prolocutum in Etruriâ "bovem: insolitos animalium partus:" & plura alia, rudibus sæculis, etiam in pace observata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsenti exitio, etiam futuri pavor, subitâ inundatione Tiberis: qui immenso auctu, proruto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modò jacentia & plana Urbis loca, sed secura hujusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus inter-

cepti. Fames in vulgus, inopiâ quæſtûs, & penuriâ alimentorum: corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapſa. Utque primùm vacuus a periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia, iter belli eſſet obſtructum, a fortuitis vel naturalibus cauſis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. OTHO, luſtratâ Urbe, & expenſis belli conſiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonenſem Galliam adgredi ſtatuit, claſſe validâ & partibus fidâ, quòd reliquos cæſorum ad pontem Milvium, & ſævitiâ Galbæ in cuſtodiam habitos, in numeros legionis compoſuerat: facta & ceteris ſpes honoratioris in poſterum militiæ. Addidit claſſi Urbanas cohortes, & pleroſque e prætorianis, vires & robur exercitûs, atque ipſis ducibus conſilium & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacenſi, cui ademptum a Galbâ tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam navium Oſcus libertus retinebat, ad obſervandam honeſtiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto:

is Urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat criminando, quod facillimum factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat.

LXXXVIII. SEPOSITUS per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arctâ custodiâ, neque obscurâ: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus. Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quîs & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur motæ Urbis curæ: nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores senatûs ætate invalidi, & longâ pace desides; segnis, & oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiæ eques; quantò magis occultare & abdere pavorem nitebantur, manifestiùs pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolidâ, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis & reipublicæ cura, levissimus quisque, & futuri improvidus, spe vanâ tumens. Multi adflictâ fide in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi.

LXXXIX. SED vulgus, & magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, sentire paullatim belli mala, conversâ in militum usum omni pecuniâ, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, securâ tum Urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam, ex quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul & in unius sollicitudinem, aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio, & Caio, tantùm pacis adversa pertimuère: Scriboniani contra Claudium incepta, simul audita, & coërcita: Nero nuntiis magis & rumoribus, quàm armis depulsus. Tum legiones classesque, & quod raro aliàs, prætorianus Urbanusque miles, in aciem deducti. Oriens Occidensque, & quidquid utrimque virium est a tergo: si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuêre, qui proficiscenti Othoni moras, "religionemque nondum "conditorum ancilium" afferrent. Aspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

XC. PRIDIE Idus Martias, commendatâ patribus republicâ, reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas, revocatis ab exsilio concessit: justissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinatâ jam pridem exactione, usu

ſterile. Mox vocatâ concione, " majeſtatem Ur-" bis, & conſenſum populi ac ſenatûs" pro ſe attollens, adversùm Vitellianas partes modeſtè diſſeruit: " inſcitiam potiùs legionum, quàm auda-" ciam" increpans, nullâ Vitellii mentione: ſive ipſius ea moderatio; ſeu ſcriptor orationis, ſibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, ut in conſiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celſo, ita in rebus Urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: & erant, qui genus ipſum orandi noſcerent, crebro fori uſu celebre, & ad implendas aures, latum & ſonans. Clamor voceſque vulgi, ex more adulandi, nimiæ & falſæ: quaſi dictatorem Cæſarem, aut Imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſque certabant: nec metu, aut amore, ſed ex libidine ſervitii, ut in familiis, privata cuique ſtimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curaſque imperii, Salvio Titiano, fratri, permiſit.

B R E V I A R I U M

LIBRI SECUNDI.

I. *TITUS, ad Galbam missus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter.* II. *Paphiæ Veneris templum adit.* IV. *Ibi futura edoctus, & spe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit.* V. *Vespasiani ingenium & mores. Mores quoque Muciani. Ii, positis odiis, inter se consentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumescentibus Orientis legionibus.* VIII. *Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum.* X. *In Urbe parvæ res magnis motibus aguntur. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem, accusat; ipse accusandus.* XI. *Interim belli principia Othoni læta.* XII. *At licentiùs agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium sævit. Egregia matris pietas.* XIV. *Provinciæ Narbonensi imminet Othoniana classis. Prælia Vitellianis improspera.* XVI. *Pacarius, res Corsicæ insulæ ad Vitellium trahens, a Corsis interficitur.*

XVII. *Arma Vitellianorum in Italiâ.* XVIII. *Ibi inconsulta Othonianorum temeritas.* XIX. *Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat Cæcina: at, irrito conatu, obsidionem solvit, Cremonamque petit.* XXIII. *Prospera Othonianis ad Cremonam pugna.* XXIV. *Cæcina insidias struit, quas in ipsum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur.* XXVI. *In urgendo hoste haud satis acer Paullinus.* XXVII. *Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum seditio, Alpheni Vari consilio composita. Junctis armis, Valens & Cæcina Vitellium fovent, probraque Othoni objectant.* XXXI. *Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli consultat. Moras alii, alii festinationem stultè suadent, & prævalent.* XXXIII. *Funestiore adhuc consilio, Otho cum validâ copiarum manu Brixellum concedit.* XXXIV. *Vitelliani transitum Padi simulant.* XXXV. *Leve prælium Othonianis adversum.* XXXVII. *Vanus rumor, pavore belli, fastidiove Principum, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata.* XXXIX. *Titianus & Proculus ad quartum a Bebriaco castra imperitè promovent, &*

de prœlio dubitant. XL. *Otho, morâ æger, ſpei impatiens, rem in diſcrimen mitti jubet.* XLI. *Bebriacenſis pugna.* XLIV. *Othonianorum fuga, & adversùs duces ſuos ira.* XLV. *Vitelliani victa caſtra intrant: victi victoreſque, in lacrimas effuſi, civilia bella deteſtantur.* XLVI. *Accepto cladis nuntio, Otho, conſilii certus, milites amicoſque ſolatia tentantes adloquitur; graſſantem ſeditionem coërcet: dein mortem ſibi ipſe conſciſcit. Juxta ejus rogum quidam militum ſe interficiunt.* L. *Othonis ætas, origo, fama.* LI. *Novata luctu ac dolore militum ſeditio.* LII. *Magna pars ſenatûs, Othonem ſecuta, extremum diſcrimen adit.* LV. *In tanto rerum motu, nihil Romæ trepidationis: ſpectantur ludi: auditâ Othonis morte, omnes Vitellio plausêre.* LVI. *Gravis tamen Italiæ victor exercitus.* LVII. *Vitellio victoria ſua nuntiatur, ſimulque tranſgreſſa in partes utraque Mauretania.* LX. *Is centuriones promptiſſimos Othonianorum interficit: duces abſolvit.* LXI. *Marici, inſerere ſeſe fortunæ auſi, ſupplicium.* LXII. *Vitellii gula, & leges.* LXIII. *Dolabellæ cædes. Triariæ licentia: Galeriæ & Sextiæ modeſtia.* LXV. *Cluvius*

absolvitur. LXVI. *Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum & Batavorum jurgia.* LXVII. *Prætorianorum honesta missio: sparguntur legiones.* LXVIII. *Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum.* LXIX. *Batavorum cohortes in Germaniam remissæ: amputati legionum auxiliorumque numeri: reliquum militiæ luxu corrumpitur.* LXX. *Vitellius Cremonam adventat, lustratque avidè Bebriacenses campos; nec tot millia insepultorum civium exhorret.* LXXI. *Neronis libidines æmulatur: consulatus dividit.* LXXII. *Falsus Scribonianus mendaciam cruce luit.* LXXIII. *Superbia socordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem.* LXXIV. *At Vespasianus bellum armaque parat.* LXXVI. *Quem nutantem firmat incenditque Mucianus.* LXXVII. *Incitant quoque vatum responsa. Carmeli, montis deique, ara & reverentia.* LXXIX. *In Ægypto, mox in Syriâ, Imperator salutatur Vespasianus.* LXXXI. *Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, & regina Berenice.* LXXXII. *Belli consilia. Vespasianus occupat Ægyptum: Titus Judææ instat: Mucianus ad bellum pro-*

ficiscitur; pecuniasque, belli civilis nervos, conquirit. LXXXV. *Mœsicæ ac Pannonicæ legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus & Cornelius Fuscus.* LXXXVII. *Vitellius, in dies segnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romæ propinquat.* LXXXVIII. *Post militum plebisque cædes, Urbem, ut captam, ingreditur.* XC. *Magnificam de semetipso orationem habet.* XCI. *Humani divinique juris expers, quædam tamen popularia usurpat.* XCII. *Munia imperii Cæcina & Valens obeunt.* XCIII. *Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sexdecim prætoriæ cohortes, quatuor Urbanæ scribuntur.* XCIV. *Insolentia militis, & paucitas. Inopia simul & prodigentia Vitellii. Asiatici, liberti, opes. Urbis miseria.* XCV. *Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur: ipse Neroni inferias facit.* XCVI. *Nuntiatæ defectionis Flavianæ rumores malè coërcet.* XCVII. *Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata.* XCIX. *Inrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur.* C. *At is cum Lucilio*

Basso, Ravennati Misenensique classibus præposito, proditionem componit.

Hæc, consulibus Galbâ Aug. II. & T. Vinio cæsis, gesta paucis mensibus.

	Suff. Coss.	M. SALVIO Othone Aug. L. SALVIO Othone Titiano.
A. U. C. DCCCXXII.	Suff. Coss.	L. VERGINIO Rufo II, POMPEIO Vopisco.
J. C. 69.	Suff. Coss.	CÆLIO Sabino, T. FLAVIO Sabino.
	Suff. Coss.	T. ARRIO Antonino, P. MARIO Celso.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER SECUNDUS.

STRUEBAT jam fortuna, in diversâ parte terrarum, initia causasque imperio: quod variâ sorte, lætum reipublicæ, aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judæâ, incolumi adhuc Galbâ, missus a patre, causam profectionis "officium erga Principem, & "maturam petendis honoribus juventam" ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, disperserat, "acci-"tum in adoptionem:" materia sermonibus, senium & orbitas Principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, &

aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. "Si pergeret in Urbem, "nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. "Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed "incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes "patre, filium excusatum. Sin Vespasianus rem-"publicam susciperet, obliviscendum offensarum, "de bello agitantibus."

II. His ac talibus inter spem metumque jactatum, spes vicit. Fuêre qui "accensum desiderio Berenices reginæ, vertisse iter" crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ, & Asiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

III. "CONDITOREM templi" regem Aeriam vetus memoria, quidam "ipsius deæ nomen id" perhibent. Fama recentior tradit, "a Cinyrâ "sacratum templum, deamque ipsam conceptam

" mari, huc adpulſam. Sed ſcientiam artemque " haruſpicum accitam, & Cilicem Thamiram in" tuliſſe. Atque ita pactum, ut familiæ utriuſque " poſteri cærimoniis præſiderent." Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipsâ, quam intulerant, ſcientiâ hoſpites ceſsêre: tantùm Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, ut quiſque vovit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humanâ: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo, exſurgens: & ratio in obſcuro.

IV. TITUS, ſpectatâ opulentiâ doniſque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati adfingit, " de navigatione " primùm" conſuluit. Poſtquam " pandi viam, " & mare proſperum" accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtiis. Soſtratus, ſacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere deam videt, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, ſuſpenſis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiduciâ acceſſit. Profligaverat bellum Judaicum Veſpaſianus, oppugnatione

Hierosolymorum reliquâ; duro magis & arduo opere ob ingenium montis & pervicaciam superstitionis, quàm quò satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut suprà memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace: sed æmulatio, & proximi exercitûs gloria repulerat segnitiam: quantúmque illis roboris discrimina & labor, tantùm his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, & classes regesque, ac nomen dispari famâ celebre.

V. VESPASIANUS, acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, & opes, & cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermone, dispositu provisuque, civilium rerum peritus: egregium principatûs temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterùm hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidiâ discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluêre: primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: naturâ

atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, & vulgus militum, industriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

VI. ANTEQUAM Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut assolet, nuntiis, & tardâ mole civilis belli, quod longâ concordiâ quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italiâ, Galliâve, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syriâ Judæâque Cæsares, quàm inspecti. Nulla seditio legionum: tantùm adversùs Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut "Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire," vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantùm servitii necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, & quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ: quantum insularum

mari cingitur, & parando interim bello ſecundum tutumque ipſum mare.

VII. NON fallebat duces impetus militum. Sed, bellantibus aliis, placuit exſpectari bellum : "victores victoſque numquam ſolidâ fide coaleſcere : "nec referre Vitellium, an Othonem, ſuperſtitem "fortuna faceret. Rebus ſecundis etiam egregios "duces inſoleſcere : diſcordiam his, ignaviam, "luxuriem : & ſuiſmet vitiis, alterum bello, alte"rum victoriâ periturum." Igitur arma in occaſionem diſtulêre, Veſpaſianus Mucianuſque nuper, ceteri olim mixtis conſiliis : optimus quiſque amore reipublicæ : multos dulcedo prædarum ſtimulabat : alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, cauſis diverſis, ſtudio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. SUB idem tempus Achaia atque Aſia falsò exterritæ, velut Nero adventaret : vario ſuper exitu ejus rumore, eóque pluribus vivere eum fingentibus, credentibuſque. Ceterorum caſus conatuſque in contextu operis dicemus. Tunc ſervus e Ponto, ſive, ut alii tradidêre, libertinus ex Italiâ, citharæ & cantûs peritus (unde illi, ſuper ſimilitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis deſertoribus, quos inopiâ vagos ingentibus promiſſis corruperat, mare ingreditur : ac vi tempeſtatum Cythnum inſulam detruſus, & militum quoſdam ex Oriente commeantium adſcivit, vel abnuentes interfici juſſit, & ſpoliatis negotiatoribus,

mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitûs nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgressus est: donec Sisenna, clam relictâ insulâ, trepidus & vim metuens aufugeret: inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, & odio præsentium.

IX. GLISCENTEM in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datæ e classe Misenensi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuêre, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mæstitiam compositus, & "fidem suorum quon-"dam militum" invocans, "ut eum in Syriâ, aut "Ægypto sisterent" orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, "adloquendos sibi milites, & paratis "omnium animis reversuros" firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis, comâque & torvitate vultûs, in Asiam, atque inde Romam pervectum est.

X. IN civitate discordi, &, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incertâ, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecuniâ, potentiâ, inge-

nio inter claros magis, quàm inter bonos, Annium Fauſtum, equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem ſenatûs vocabat. Nam recèns, Galbæ principatu, cenſuerant patres, "ut accuſatorum cauſæ noſcerentur." Id ſenatuſconſultum, variè jactatum, &, prout potens, vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore & propriâ vi Criſpus incubuerat, delatorem fratris ſui pervertere: traxeratque magnam ſenatûs partem, "ut indefenſum & inauditum dedi ad exitium" poſtularent. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat, quàm nimia potentia accuſatoris: "dari tempus, edi crimina, quamvis invíſum ac nocentem, more tamen audiendum" cenſebant. Et valuêre primò, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus eſt Fauſtus, nequaquam eo adſenſu civitatis, quem peſſimis moribus meruerat: quippe ipſum Criſpum eaſdem accuſationes cum præmio exercuiſſe meminerant: nec pœna criminis, ſed ultor diſplicebat.

XI. LÆTA interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatiâ Pannoniâque exercitibus. Fuêre quatuor legiones, e quibus bina millia præmiſſa; ipſæ modicis intervallis ſequebantur: ſeptima, a Galbâ conſcripta; veteranæ, undecima, ac tertiadecima, & præcipuâ famâ quartadecumani, rebellione Britanniæ compreſsâ. Ad-

diderat gloriam Nero, eligendo, ut potiſſimos. Unde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quò plus virium ac roboris, e fiduciâ tarditas inerat: agmen legionum, alæ cohorteſque præveniebant. Ex ipsâ Urbe haud ſpernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione primâ, ac deforme inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per civilia arma etiam ſeveris ducibus uſurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Veſtricio Spurinnâ àd occupandas Padi ripas præmiſſus: quoniam prima conſiliorum fruſtra ceciderant, tranſgreſſo jam Alpes Cæcinâ, quem ſiſti intra Gallias poſſe ſperaverat. Ipſum Othonem comitabantur ſpeculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani e prætorio, claſſicorum ingens numerus. Nec illi ſegne aut corruptum luxu iter: ſed loricâ ferreâ uſus eſt, & ante ſigna pedeſter, horridus, incomptus, famæque diſſimilis.

XII. Blandiebatur cœptis fortuna, poſſeſsâ per mare & naves majore Italiæ parte, penitus uſque ad initium maritimarum Alpium: quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonenſi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioſo imperio regebat, ut adversùs modeſtiam diſciplinæ

corruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca ſedeſque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & urbes hoſtium, urere, vaſtare, rapere: eò atrociùs, quòd nihil uſquam proviſum adversùm metus: pleni agri, apertæ domus: occurſantes domini juxta conjuges & liberos, ſecuritate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concitâ gente, (nec deeſt juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæſi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non caſtra, non ducem noſcitantibus, neque in victoriâ decus eſſet, neque in fugâ flagitium.

XIII. INRITATUS eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ: inopes agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum: ſed calamitatibus inſontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm ſimul pecuniam occultari milites crediſſent, eóque per cruciatus interrogarent "ubi filium occuleret," uterum oſtendens, "latêre" reſpondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. "IMMINERE provinciæ Narbonenſi, "in verba Vitellii adactæ, claſſem Othonis,"

Fabio Valenti trepidi nuntii attulêre. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Julio classico, præfecto, misit: e quibus pars in coloniâ Forojuliensi retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti e cohortibus, adversùs hostem iêre: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonii nondum sub signis. Nec mora prœlio: sed acie ita instructâ, ut pars classicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis & pugnæ parata, conversâ, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulêre se hosti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites, strenui ignavique in victoriâ idem audebant. Additus perculsis terror, invectâ in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. NEC Vitelliani, quamquam victi, quievêre: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum socordiùs agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec, sidente paullatim metu, occupato juxtà colle defensi, mox inrupêre. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustentatâ diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvidè secutos, conversi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum, interioris Liguriæ, revertêre.

XVI. CORSICAM ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam propè adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tantâ mole belli, nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis Odio, juvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiamsi provenisset. Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: & contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara, & alieni metûs socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravêre. Sed ubi delectum agere Paca-

rius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant: " insulam esse quam " incolerent, & longè Germaniam, viresque " legionum: direptos vastatosque classe, etiam " quos cohortes alæque protegerent." Et aversi repentè animi; nec tamen apertâ vi: aptum tempus insidiis legêre. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balineis interficitur: trucidati & comites. Capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulêre. Neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multâ colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. APERUERAT jam Italiam, bellumque transmiserat, ut suprà memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque camporum & urbium, armis Vitellii (namque & præmissæ a Cæcinâ cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici, inter Placentiam Ticinumque: quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem re-

pentè contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruêre, ut "adesse omnem Cæcinæ exercitum" trepidi ac falsi nuntiarent.

XVIII. CERTUM erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Cæcinam, &, si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque, qui "proditionem, & accitum Cæcinam" clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primò coactus, mox velle simulans, quò plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

XIX. POSTQUAM in conspectu Padus, & nox adpetebat, vallari castra placuit. Is labor Urbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare "credulitatem suam, metum ac "discrimen" ostendere, "si cum exercitu Cæ"cina, patentibus campis, tam paucas cohortes "circumfudisset." Jamque totis castris modesti sermones, &, inserentibus se centurionibus tribunisque, laudare "providentiam ducis, quòd colo"niam, virium & opum validam, robur ac sedem "bello legisset." Ipse postremò Spurinna, non tam culpam exprobrans, quàm ratione ostendens,

relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minùs turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modò, sed obsequium & parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cùm virtutis haud pæniteret.

XX. At Cæcina, velut relictâ post Alpes sævitiâ ac licentiâ, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quòd versicolore sagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, insignis equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur. Insitâ mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre. Cæcina, Padum transgressus, tentatâ Othonianorum fide per conloquium & promissa, iisdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies, impetu magis, quàm veterani exercitûs artibus, transactus: aperti incautique muros subiêre, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppug-

natoribus incensum, dum faces, & glandes, ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit, a quibusdam e vicinis coloniis, invidiâ & æmulatione, quòd nulla in Italiâ moles tam capax foret: quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: redditâ securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mærebant. Ceterùm, multo suorum cruore, pulsus Cæcina; & nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos, cratesque, & vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis obruendisque hostibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, & diversæ exhortationes, hinc "legionum & Germanici exercitûs robur," inde "Urbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium." Illi, "ut segnem ac desidem, & circo ac theatris corruptum militem;" hi, "peregrinum & externum" increpabant: simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesque, uberioribus inter se probris, quàm laudibus stimulabantur.

XXII. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessêre; neg-

lecta aut ævo fluxa cominus adgredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversùs temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis & cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars subeuntium obruti: pars confixi, & exsangues, aut laceri, cùm augeret stragem trepidatio, eóque acriùs e mœnibus vulnerarentur, rediêre, infractâ partium famâ. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adsideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidêre sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germaniâ duxerat.

XXIII. SPURINNA, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium, & vim Germanici exercitûs parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægrè coërcitam legionem, & pug-

nandi ardore usque ad seditionem progressam, Bebriaci sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infaustusque. Iisdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremonâ, prosperè pugnatum: namque promptus animi Martius, transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam prœlii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta pravè æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modò palam turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, & inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paullini & Celsi ductu, res egregiæ gestæ.

XXIV. ANGEBANT Cæcinam, ne quidquam omnia cœpta, & senescens exercitûs sui fama: pulsus Placentiâ, cæsis nuper auxiliis, etiam per

concurſum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidiùs quàm conſultiùs, properabat. Ad duodecimum a Cremonâ (locus Caſtorum vocatur) ferociſſimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit: equites "procedere longiùs" juſſi, "& inritato prœlio "ſpontè refugi, feſtinationem ſequentium elicere, "donec inſidiæ coorirentur." Proditum id Othonianis ducibus: & curam peditum Paullinus, equitum Celſus, ſumpſêre. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in ſiniſtro locantur: aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, altis ordinibus obtinuêre: dextrâ fronte prima legio inceſſit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliiſque mille equites, cumulus proſperis, aut ſubſidium laborantibus, ducebantur.

XXV. ANTEQUAM miſcerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celſus doli prudens, repreſſit ſuos. Vitelliani temere exſurgentes, cedente ſenſim Celſo, longiùs ſecuti, ultro in inſidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adverſa frons, & ſubito diſcurſu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non ſtatim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator naturâ, & cui

cauta potiùs consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placerent, "compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem" jubebat; "satis citò incipi victoriam, ubi provisum foret ne vincerentur." Eâ cunctatione, spatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica silva adhærebat, unde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecêre: vulneratur rex Epiphanes, impigrè pro Othone pugnam ciens.

XXVI. TUM Othonianus pedes erupit: protritâ hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant; nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cùm dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quòd non universi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Julius Gratus, "tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret:" cùm fratrem ejus Julium Frontonem, tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterùm ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut "deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset," utrisque in partibus percrebuerit. "Timuisse se" Paullinus ferebat, "tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e castris, fessos adgrederetur, &

"perculſis nullum retro ſubſidium foret:" apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverſo rumore fuit.

XXVII. HAUD perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modeſtiam compoſuit: nec ſolùm apud Cæcinam, qui "culpam "in militem" conferebat, "ſeditioni magis quàm "prœlio paratum:" Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) poſito hoſtium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentiùs & æqualiùs duci parebant. Gravis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcinâ geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecimâ legione digreſſas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, ſuperbè agebant, ut cujuſque legionis tentoria acceſſiſſent, "coërcitos a ſe quartadecima-"nos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli "fortunam in ipſorum manu ſitam," jactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci: corrupta jurgiis aut rixis diſciplina: ad poſtremum Valens e petulantiâ etiam perfidiam ſuſpectabat.

XXVIII. IGITUR nuntio adlato, "pulſam Tre-"verorum alam Tungroſque a claſſe Othonis, & "Narbonenſem Galliam circumiri;" ſimul curâ ſocios tuendi, & militari aſtu, cohortes turbidas,

ac, si unà forent, prævalidas, dispergendi, partem Batavorum "ire in subsidium" jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mærere socii, fremere legiones, "orbari se fortissimorum virorum auxilio: "veteres illos & tot bellorum victores, postquam "in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si "provincia Urbe & salute imperii potior sit, om-"nes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sus-"tentaculum, columen in Italiâ verteretur, non "abrumpendos, ut corpori, validissimos artus."

XXIX. Hæc ferociter jactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coërcere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. "Spolia Galliarum, & Viennensium "aurum, & pretia laborum suorum occultare" clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis & lanceis rimabantur: nam Valens, servili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus castrorum, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & id ipsum, quòd nemo regeret, paventes; silentio, patientiâ, postremò precibus ac lacrimis veniam quærebant. Ut verò deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam (ut est vulgus

utroque immodicum) laudantes gratantesque, circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus civilibus bellis plus militibus, quàm ducibus, licere.

XXX. MUNIENTIBUS castra apud Ticinum, de adversâ Cæcinæ pugnâ adlatum, & propè renovata seditio, "tamquam fraude & cunctationibus Valentis prœlio defuissent." Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: "expositos se tantò pauciores integris hostium viribus" querebantur, simul in suam excusationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, propè duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi, quâ promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, "ut fœdum & maculosum:" ille, "ut vanum ac tumidum," inridebant. Sed condito odio, eamdem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes;

cùm duces partium Othonis, quamvis uberrimâ conviciorum in Vitellium materiâ, abſtinerent.

XXXI. SANE ante utriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruêre, minùs Vitellii ignavæ voluptates, quàm Othonis flagrantiſſimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contrà, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gulâ ſibi ipſi hoſtis; Otho, luxu, ſævitiâ, audaciâ, reipublicæ exitioſior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultavit, "trahi bellum, an for" "tunam experiri placeret." Tum Suetonius Paullinus, dignum famâ ſuâ ratus, quâ nemo illâ tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere; "feſtinationem hoſtibus, "moram ipſis utilem" diſſeruit.

XXXII. "EXERCITUM Vitellii univerſum ad-" "veniſſe, nec multum virium a tergo, quoniam "Galliæ tumeant, & deſerere Rheni ripam, in-" "rupturis tam infeſtis nationibus, non conducat: "Britannicum militem hoſte & mari diſtineri: "Hiſpanias armis non ita redundare: provinciam "Narbonenſem incurſu claſſis & adverſo prœlio "contremuiſſe: clauſam Alpibus, & nullo maris "ſubſidio, Tranſpadanam Italiam, atque ipſo tran-" "ſitu exercitûs vaſtam: non frumentum uſquam

"exercitui: nec exercitum ſine copiis retineri "poſſe. Jam Germanos, quod genus militum "apud hoſtes atrociſſimum ſit, tracto in æſtatem "bello, fluxis corporibus, mutationem ſoli cæli-"que haud toleraturos. Multa bella impetu va-"lida, per tædia & moras evanuiſſe. Contrà, "ipſis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mœ-"ſiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exer-"citibus; Italiam, & caput rerum Urbem; ſena-"tumque & populum, numquam obſcura no-"mina, etſi aliquando obumbrentur: publicas "privataſque opes, & immenſam pecuniam, in-"ter civiles diſcordias ferro validiorem: corpora "militum aut Italiæ ſueta, aut æſtibus. Obja-"cere flumen Padum, tutas viris muriſque urbes; "e quibus nullam hoſti ceſſuram, Placentiæ de-"fenſione exploratum. Proinde duceret bellum: "paucis diebus quartamdecimam legionem, mag-"nâ ipſam famâ, cum Mœſiacis copiis adfore: "tum rurſus deliberaturum, &, ſi prœlium pla-"cuiſſet, auctis viribus certaturos."

XXXIII. ACCEDEBAT ſententiæ Paullini Marius Celſus: "idem placere Annio Gallo," paucos ante dies lapſu equi adflicto, miſſi, qui conſilium ejus ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitiâ properantes, "fortunam, & deos, & numen Othonis adeſſe

" consiliis, adfore conatibus," testabantur: neu quis obviàm ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, " interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius " foret," dubitavêre. Paullino & Celso jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulêre, " ut Brixellum concederet, ac dubiis " prœliorum exemptus, summæ rerum & imperii " se ipsum reservaret." Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. NIHIL eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; & exploratores curâ diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentiâ rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversùs oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis super ancoris, quæ firmitatem

pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augefcente flumine, inoffenfus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem impofita turris, & in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hoftes propulfarentur.

XXXV. OTHONIANI in ripâ turrim ftruxerant, faxaque & faces jaculabantur. Et erat infula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures tranfgreffos, completis liburnicis, per promptiffimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea conftantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quàm ftabili gradu e ripâ, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatorefque turbarentur, defilire in vada ultro Germani, retentare puppes, fcandere foros, aut cominus mergere: quæ cuncta in oculis utriufque exercitûs, quantò lætiora Vitellianis, tantò acriùs Othoniani caufam auctoremque cladis deteftabantur.

XXXVI. ET prœlium quidem, abruptis quæ fupererant navibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium pofcebatur. Jamque vulneratum eminus lanceâ, ftrictis gladiis invaferant, cùm intercurfu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multò pòft, Veftricius Spurinna, juffu Othonis,

relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum, & ducibus, ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, "pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, "quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies "famâ noscebantur, dubitasse exercitus, num, "posito certamine, vel ipsi in medium consulta- "rent, vel senatui permitterent legere Impera- "torem. Atque eò duces Othonianos spatium ac "moras suasisse, præcipuè Paullinum; quòd ve- "tustissimus consularium, & militiâ clarus, glo- "riam nomenque Britannicis expeditionibus me- "ruisset." Ego ut concesserim, apud paucos, tacito voto, quietem pro discordiâ, bonum & innocentem Principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magnâ ex parte luxûs, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.

XXXVIII. VETUS, ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur: sed ubi subacto orbe, & æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsêre. Modò turbulenti tribuni, modò consules prævalidi, & in Urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infimâ, C. Marius, & nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu quæsitum. Non discessêre ab armis in Pharsaliâ ac Philippis civium legiones; nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egêre. Quòd singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignaviâ Principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longiùs tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. PROFECTO Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum, præfectum. Celsus & Paullinus, cùm prudentiâ eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur: tribuni centurionesque ambigui, quòd, spretis me-

lioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen juſſa ducum interpretari, quàm exſequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco caſtra placuit, adeò imperitè, ut quamquam verno tempore anni, & tot circùm amnibus, penuriâ aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adeſſet, poſcentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde dijudicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quàm peſſimum fuiſſe, quod factum eſt.

XL. NON ut ad pugnam, ſed ad bellandum profecti, confluentes Padi & Adduæ fluminum, ſexdecim inde millium ſpatio diſtantes, petebant. Celſo & Paullino abnuentibus, "militem itinere "feſſum, ſarcinis gravem, objicere hoſti, non "admiſſuro, quominus expeditus, & vix quatuor "millia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in "agmine, aut diſperſos, & vallum molientes ad-"grederetur." Titianus & Proculus, ubi conſiliis vincerentur, ad jus imperii tranſibant. Aderat ſanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpitâ "ducum ſegnitiâ, "rem in diſcrimen mitti" jubebat; æger morâ, & ſpei impatiens.

XLI. EADEM die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, conloquium ejus poſtulantes, venerunt. Audire

conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adesse hostem nuntiavêre. Interruptus tribunorum sermo: eóque incertum fuit, insidias, an proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint. Cæcina, dimissis tribunis, revectus in castra, datum, jussu Fabii Valentis, pugnæ signum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupêre: &, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti sunt: ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coëgit. Dispofita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor, adcurrentium, vocitantium: &, ut cuique audacia, vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. ATTONITAS subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui "desciviffe a Vitellio exercitum" ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsâ Othonis parte, seu dolo, seu fortè surrexerit,

parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavêre: & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ causa salutandi, metum proditionis fecêre. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, prœlium tamen acriter sumpsêre: & per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ facies: cominus, eminusque, catervis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, conlato gradu, corporibus & umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis & securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. FORTE inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloriâ insignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non antè in aciem deducta, sed ferox, & novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis, aquilam abstulêre: quo dolore accensa legio, & impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte aliâ, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium adcursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium,

Varus Alphenus cum Batavis, fusâ gladiatorum manu, quam navibus tranſvectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidaverant. Ita victores latus hoſtium invecti.

XLIV. ET mediâ acie perruptâ, fugêre paſſim Othoniani, Bebriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructæ ſtrage corporum viæ: quò plus cædis fuit: neque enim civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diverſis itineribus, caſtra vitavêre. Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconſultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur: non probris, non manibus abſtinent: "deſertorem proditoremque" increpant; nullo proprio crimine ejus, ſed, more vulgi, ſuum quiſque flagitium aliis objectantes. Titianum & Celſum nox juvit, diſpoſitis jam excubiis, compreſſiſque militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, "ne ſuper cladem adverſæ pugnæ, ſuiſmet ipſi cædibus ſævirent: ſive finis bello veniſſet, ſeu reſumere arma mallent, unicum victis in conſenſu levamentum." Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, "non virtute ſe, ſed proditione victum" fremebat. "Ne Vitellianis quidem incruentam fuiſſe victoriam, pulſo equite, raptâ legionis aquilâ: ſupereſſe cum ipſo Othone

" militum quod trans Padum fuerit : venire Mœ-
" ſicas legiones : magnam exercitûs partem Be-
" briaci remanſiſſe : hos certè nondum victos ;
" &, ſi ita ferret, honeſtiùs in acie perituros." His cogitationibus truces aut pavidi, extremâ deſperatione ad iram ſæpius, quàm in formidinem, ſtimulabantur.

XLV. AT Vitellianus exercitus, ad quintum a Bebriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eâdem die oppugnationem caſtrorum : ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis, & tantùm ad prœlium egreſſis, munimentum fuêre arma & victoria. Poſterâ die, haud ambiguâ Othoniani exercitûs voluntate, & qui ferociores fuerant ad pænitentiam inclinantibus, miſſa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paulliſper retenti : ea res hæſitationem attulit, ignaris adhuc an impetraſſent. Mox remiſsâ legatione, patuit vallum. Tum victi victoreſque in lacrimas effuſi, ſortem civilium armorum miſerâ lætitiâ deteſtantes. Iiſdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo ; certa funera & luctus. Nec quiſquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mæreret. Requiſitum Orphidii legati corpus, honore ſolito crematur. Paucos neceſſarii ipſorum ſepelivêre : ceterum vulgus, ſuper humum relictum.

XLVI. OPPERIEBATUR Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & consilii certus: mæsta primùm fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectavit militum ardor vocem Imperatoris: " bonum habere animum" jubebant: " superesse adhuc novas vires, & ipsos " extrema passuros, ausurosque :" neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, & proximi prensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, idemtidem orabat, " ne fidissimum " exercitum, ne optimè meritos milites desereret: " majore animo tolerari adversa, quàm relinqui. " Fortes & strenuos, etiam contra fortunam, in" sistere spei; timidos & ignavos ad desperationem " formidine properare." Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantùm, proprius Othonis miles, sed præmissi e Mœsiâ, " eamdem ob" stinationem adventantis exercitûs, legiones " Aquileiam ingressas," nuntiabant: ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

XLVII. IPSE aversus a consiliis belli, " Hunc" inquit, " animum, hanc virtutem vestram ultrà " periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pre" tium puto. Quantò plus spei ostenditis, si vi-

“ vere placeret, tantò pulchrior mors erit. Ex-
“ perti invicem ſumus, ego ac fortuna : nec tem-
“ pus computaveritis : difficilius eſt temperare fe-
“ licitati, quâ te non putes diu uſurum. Civile
“ bellum a Vitellio cœpit : & ut de principatu cer-
“ taremus armis, initium illic fuit : ne pluſquam
“ ſemel certemus, penes me exemplum erit : hinc
“ Othonem poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius
“ fratre, conjuge, liberis : mihi non ultione, ne-
“ que ſolatiis opus eſt. Alii diutius imperium
“ tenuerint ; nemo tam fortiter reliquerit. An
“ ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exer-
“ citus, ſterni rurſus, & reipublicæ eripi patiar ?
“ Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro
“ me fueritis ; ſed eſte ſuperſtites : nec diu mo-
“ remur, ego incolumitatem veſtram, vos con-
“ ſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars
“ ignaviæ eſt : præcipuum deſtinationis meæ do-
“ cumentum habete, quòd de nemine queror ;
“ nam incuſare deos, vel homines, ejus eſt, qui
“ vivere velit.”

XLVIII. TALIA locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, “ irent properè, neu “ remanendo iram victoris aſperarent” juvenes auctoritate, ſenes precibus movebat : placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas ſuorum lacrimas coërcens. “ Dari naves ac vehicula” abeuntibus jubet : libellos epiſtolaſque, ſtudio erga ſe, aut

in Vitellium contumeliis infignes, abolet: pecunias diftribuit, parcè, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, primâ juventâ, trepidum & mærentem, ultro folatus eft, laudando "pietatem" ejus, caftigando "formidinem:" "an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi totâ domo, ne hanc quidem fibi gratiam "redderet? mereri fe feftinato exitu clementiam "victoris. Non enim ultimâ defperatione, fed "pofcente prœlium exercitu, remififfe reipublicæ "noviffimum cafum. Satis fibi nominis, fatis "pofteris fuis nobilitatis quæfitum: poft Julios, "Claudios, Servios, fe primum in familiam novam "imperium intuliffe: proinde erecto animo ca- "pefferet vitam, neu patruum fibi Othonem "fuiffe, aut oblivifceretur umquam, aut nimiùm "meminiffet."

XLIX. Post quæ, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, fupremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiatâ confternatione ac licentiâ militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrociffimâ in Verginium vi, quem clausâ domo obfidebant: increpitis feditionis auctoribus regreffus, vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vefperafcente die, fitim hauftu gelidæ aquæ fedavit: tum adlatis pugionibus duobus, cùm utrumque pertentaffet, alterum capiti fub-

didit: & explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit. Luce primâ, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, & Plotius Firmus, prætorii præfectus, unum vulnus invenêre. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, "ne amputaretur caput, ludibrio "futurum." Tulêre corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrimis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecêre se; non noxâ, neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate Principis: ac postea, promiscuè Bebriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est, modicum, & mansurum.

L. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritiâ ac juventâ, qualem monstravimus: duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. "Die, quo Bebriaci certaba-"tur, avem invisitatâ specie, apud Regium Le-"pidum celebri vico consedisse," incolæ memo-

rant; "nec deinde cœtu hominum, aut circum-"volitantium alitum, territam pulſamve, donec "Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex ocu-"lis: & tempora reputantibus, initium finemque "miraculi, cum Othonis exitu competiſſe."

LI. IN funere ejus, novata luctu ac dolore militum ſeditio: nec erat, qui coërceret. Ad Verginium verſi, modò "ut reciperet imperium," nunc "ut legatione apud Cæcinam ac Valentem "fungeretur," minitantes orabant. Verginius per averſam domûs partem furtim degreſſus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. POSITO ubique bello, magna pars ſenatûs extremum diſcrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverſo de prœlio adlatum: ſed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quòd infenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremò ac probris cauſam & initium cædis quærebant: cùm alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepiſſe victoriam crederentur: ita trepidi & utrimque anxii coëunt; nemo privatim expedito conſilio,

inter multos ſocietate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, " arma & pe-" cuniam" offerendo, appellabatque " Patres Con-" ſcriptos" intempeſtivo honore.

LIII. NOTABILE inde jurgium fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, " ut ambigua " differentem," invaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant: ſed inviſum memoriâ delationum, expoſitumque ad invidiam Marcelli nomen, inritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorum diremti. Et redière omnes Bononiam, rurſus conſiliaturi: ſimul, medio temporis, plures nuntii ſperabantur. Bononiæ, diviſis per itinera, qui recentiſſimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus " cauſam digreſsûs, habere ſe ſuprema ejus man-" data" reſpondit: " ipſum viventem quidem " relictum, ſed ſolâ poſteritatis curâ, & abruptis " vitæ blandimentis." Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavêre.

LIV. INTERERAT conſiliis frater ejus, L. Vitellius, ſeque jam adulantibus offerebat, cùm repentè Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio univerſos perculit, affirmans, " ſuperventu " quartædecimæ legionis, junctis a Brixello viri-" bus, cæſos victores, verſam partium fortunam."

Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent. Et Cœnus quidem rapidè in Urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici consilii facie, discessum Mutinâ, desertæque partes forent. Nec ultrà in commune congressi, sibi quisque consuluêre: donec missæ a Fabio Valente epistolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velociùs audita.

LV. AT Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. Ut "cessisse vitâ "Othonem, & a Flavio Sabino, præfecto Urbis, "quod erat in Urbe militum sacramento Vitellii "adactum," certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausêre: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur. Additæ "erga Germa-"nicos exercitus laudes, gratesque:" & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ, ad consules scriptæ haud immoderatè: gratior Cæcinæ modestia fuit, quòd non scripsisset.

LVI. CETERUM Italia graviùs atque atrociùs, quàm bello adflictabatur: difperfi per municipia & colonias Vitelliani, fpoliare, rapere, vi & ftupris polluere: in omne fas nefafque avidi, aut venales, non facro, non profano abftinebant. Et fuêre, qui inimicos fuos fpecie militum interficerent: ipfique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut fi repugnatum foret, ad excidium deftinabant, obnoxiis ducibus, & prohibere non aufis: minus avaritiæ in Cæcinâ, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæftus infamis, eóque alienæ etiam culpæ diffimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriæ, ægrè tolerabantur.

LVII. INTERIM Vitellius, victoriæ fuæ nefcius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitûs vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feftinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina fupplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permiffa: ipfe e Britannico delectu octo millia fibi adjunxit: & paucorum dierum iter progreffus, " profperas apud " Bebriacum res, ac morte Othonis concidiffe " bellum" accepit. Vocatâ concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poftulante exercitu, " ut libertum fuum, Afiaticum, equeftri dignitate " donaret," inhoneftam adulationem compefcit.

Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur: honoravitque Asiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum.

LVIII. IISDEM diebus, "accessisse partibus "utramque Mauretaniam, interfecto procuratore "Albino," nuntii venêre. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, additâ per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. Cæso Galbâ, in Othonem pronus, nec Africâ contentus, Hispaniæ, angusto freto diremptæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; "& "decimam legionem propinquare litori," ut transmissurus, jussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magnâ per provincias Germanici exercitûs famâ. Spargebatur insuper, "spreto procura"toris vocabulo, Albinum insigne regis, & Jubæ "nomen usurpare."

LIX. ITA mutatis animis, Asinius pollio, alæ præfectus, e fidissimis Albino, & Festus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitanâ provinciâ Cæsariensem Mauretaniam petit, adpulsus litori, trucidatur: uxor ejus, cùm se percussoribus obtulisset, simul interfecta

eſt; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna tranſibat, impar curis gravioribus. " Exercitum itinere terreſtri" pergere jubet: ipſe Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus: donec Junius Blæſus, Lugdunenſis Galliæ rector, genere inluſtri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principis miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Preſtò fuêre Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli ſuæ circumpoſuit. Mox " univerſum exercitum " occurrere infanti filio" jubet: perlatumque, & paludamento opertum, ſinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis inſignibus: nimius honos inter ſecunda, rebus adverſis in ſolatium ceſſit.

LX. TUM interfecti centuriones promptiſſimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversùs Germanicos milites invidiâ, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, triſti morâ ſqualidos tenuit: donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus, quàm honeſtis uterentur. Proditionem ultro imputabant: " ſpatium longi ante " prœlium itineris, fatigationem Othonianorum,

" permixtum vehiculis agmen, ac pleraque for-" tuita, fraudi ſuæ" adſignantes : & Vitellius credidit de perfidiâ, & fidem abſolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate & ignaviâ excuſatus. Mario Celſo conſulatus ſervatur: ſed creditum famâ, objectumque mox in ſenatu Cæcilio Simplici, " quòd eum " honorem pecuniâ mercari, nec ſine exitio Celſi " voluiſſet :" reſtitit Vitellius, deditque poſtea conſulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversùs criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

LXI. INTER magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunæ, & provocare arma Romana, ſimulatione numinum auſus eſt. Jamque " adſertor Galliarum, & deus" (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cùm graviſſima civitas, electâ juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, ſpectante Vitellio, interfectus eſt.

LXII. NEC ultrà in defectores, aut bona cujuſquam, ſævitum. Rata fuêre eorum, qui acie Othonianâ ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. Prorſus, ſi luxuriæ temperaret, avaritiam

non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido: ex Urbe atque Italiâ, inritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab utroque mari itineribus: exhauſti conviviorum apparatibus principes civitatum: vaſtabantur ipſæ civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adſuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmiſit in Urbem edictum, quo vocabulum *Auguſti* differret, *Cæſaris* non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italiâ mathematici. Cautum ſeverè, "ne equites Romani ludo & arenâ polluerentur." Priores id Principes pecuniâ, & ſæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptiſſimum quemque adoleſcentium, pretio inlicere.

LXIII. SED Vitellius, adventu fratris, & inrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior & atrocior, occidi Dolabellam juſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone retulimus. Dolabella, auditâ morte Othonis, Urbem introierat. Id ei Plancius Varus, præturâ functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum Urbis, objecit, "tamquam ruptâ cuſtodiâ, "ducem ſe victis partibus oſtentaſſet: addidit "tentatam cohortem, quæ Oſtiæ ageret:" nec ullis tantorum criminum probationibus, in pænitentiam verſus, ſeram veniam poſt ſcelus quærebat. Cunctantem ſuper tantâ re Flavium Sabi-

num, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit ne "periculo Principis famam clementiæ adfectaret." Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. IGITUR Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, "vocatum per epistolas, vitatâ Flaminiæ viæ celebritate, devertere Interamnium, atque ibi interfici" jussit. Longum interfectori visum: in itinere ac tabernâ projectum humi jugulavit: magnâ cum invidiâ novi principatûs, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas, ferebatur, "non Germanicum a se, sed Vitellium genitum." Nec ullis postea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domûs suæ tantùm adversa sensit.

LXV. DIGRESSUM a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adsequitur, omissâ Hispaniâ; lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus. Hilarius, Cæsaris libertus, detulerat, "tamquam, au-

" dito Vitellii & Othonis principatu, propriam " ipſe potentiam, & poſſeſſionem Hiſpaniarum " tentaſſet: eóque diplomatibus nullum Princi- " pem præſcripſiſſet." Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum ſuum Vitellius juberet. Cluvius comitatui Principis adjectus, non ademptâ Hiſpaniâ, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluvium nullâ formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britanniâ, ob iracundiam militum: miſſus eſt in locum ejus, Vettius Bolanus e præſentibus.

LXVI. ANGEBAT Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: ſparſæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui, " ſe victos" abnuebant: " quippe Bebriacenſi acie, vexillariis tantùm pulſis, vires legio- " nis non adfuiſſe." Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes unà tendere, ob veterem adversùs quartadecimanos diſcordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, inſectatur, legionarius, ut hoſpitem, tuetur, ſui cuique commilitones aggregati, a con-

viciis ad cædem transiêre: & prœlium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batavis fecissent: " quos" Vitellius " agmini suo " jungi," ut fidos; " legionem, Graiis Alpibus " traductam, eo flexu itineris ire" jubet, " quo " Viennam vitarent:" namque & Viennenses timebantur. Nocte, quâ proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi; & legio in Britanniam transvecta.

LXVII. PROXIMUS Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat: separati primùm, deinde, addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumptâ militiâ, robur Flavianarum partium fuêre. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace & otio mitesceret: undecima ac septima, suis hibernis redditæ: tertiadecimani struere amphitheatra jussi: nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeſtè diſtraxerat: apud victores orta ſeditio, ludicro initio, niſi numerus cæſorum invidiam bello auxiſſet. Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quàm diſciplinæ & caſtris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per laſciviam ad certamen luctandi accenſis, poſtquam legionarius prociderat, inſultante Gallo, & iis, qui ad ſpectandum convenerant, in ſtudia diductis; erupêre legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultûs fuit alius tumultus: pulvis procul, & arma aſpiciebantur: conclamatum repentè "quartamdecimam legionem, verſo itinere, "ad prœlium venire:" ſed erant agminis coactores: agniti, dempsêre ſollicitudinem. Interim Verginii ſervus fortè obvius, ut "percuſſor Vitel- "lii" inſimulatur: & ruebat ad convivium miles, "mortem Verginii" expoſcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes ſuſpiciones pavidus, de innocentiâ ejus dubitavit: ægrè tamen cohibiti, qui exitium viri conſularis, & quondam ducis ſui flagitabant. Nec quemquam ſæpius, quàm Ver-

ginium, omnis feditio infeftavit: manebat admiratio viri, & fama; fed oderant, ut faftiditi.

LXIX. POSTERO die, Vitellius, fenatûs legatione, quam ibi opperiri jufferat, auditâ, tranfgreffus in caftra, ultro "pietatem militum" collaudavit: frementibus auxiliis, "tantum impunitatis atque adrogantiæ legionariis acceffiffe." Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remiffæ; principium interno fimul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & primâ ftatim defectione, inter inania belli adfumptus. Ceterùm, ut largitionibus adfectæ jam imperii opes fufficerent, "amputari legionum auxiliorumque numeros" jubet, vetitis fupplementis: & promifcuæ miffiones offerebantur: exitiabile id reipublicæ, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebriùs redibant: & vires luxu corrumpebantur, contra veterem difciplinam, & inftituta majorum, apud quos virtute, quàm pecuniâ, res Romana meliùs ftetit.

LXX. INDE Vitellius Cremonam flexit, & fpectato munere Cæcinæ, infiftere Bebriacenfibus campis, ac veftigia recentis victoriæ luftrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox fpectaculum: intra quadragefimum pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugi-

bus, dira vaſtitas: nec minùs inhumana pars viæ, quam Cremonenſes lauru roſiſque conſtraverant, exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem: quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecêre. Aderant Valens & Cæcina, monſtrabantque pugnæ locos: "hinc erupiſſe legionum ag-" men, hinc equites coortos: inde circumfuſas "auxiliorum manus." Jam tribuni præfectique, ſua quiſque facta extollentes, falſa, vera, aut majora vero miſcebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere viâ, ſpatia certaminum recognoſcere, aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia ſors rerum, lacrimæque & miſericordia ſubiret: at non Vitellius flexit occulos, nec tot millia inſepultorum civium exhorruit: lætus ultro, & tam propinquæ ſortis ignarus, inſtaurabat ſacrum diis loci.

LXXI. EXIN Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum ſpectaculum editur, advecto ex Urbe cultu. Quantòque magis propinquabat, tantò corruptius iter, immixtis hiſtrionibus & ſpadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate, quâ honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu, & ſaginæ mancipatus emptuſque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menſes aperiret, coarctati aliorum conſula-

tus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum a Galbâ consulem, distulit, nullâ offensâ, sed mitem, & injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversùs Neronem ausus, & Verginii exstimulator. Sed alias protulit causas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

LXXII. NON ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, "Scribonianum se Camerinum" ferens, "Neronianorum temporum metu in Istriâ oc-" "cultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum" "Crassorum, ac nominis favor manebat." Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adsumpto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatusque "quisnam mortalium esset," postquam nulla dictis fides, & a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, sumptum de eo supplicium in servilem modum.

LXXIII. VIX credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syriâ Judæâque, "adactum" "in verba ejus Orientem" nuntiavêre. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famâque Vespasianus, ac plerumque ad nomen

ejus Vitellius excitabatur. Tum ipſe, exercituſque, ut nullo æmulo, ſævitiâ, libidine, raptu, in externos mores proruperunt.

LXXIV. AT Veſpaſianus bellum armaque, procul vel juxta ſitas vires, circumſpectabat. Miles ipſi adeò paratus, ut præeuntem ſacramentum, & fauſta Vitellio omnia precantem, per ſilentium audierint. Muciani animus, nec Veſpaſiano alienus, & in Titum pronior: præfectus Ægypti, Alexander, conſilia ſociaverat. Tertiam legionem, quòd e Syriâ in Mœſiam tranſiſſet, ſuam numerabat: ceteræ Illyrici legiones, ſecuturæ ſperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum; quòd truces corpore, horridi ſermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in tantâ mole belli plerumque cunctatio; & Veſpaſianus, modò in ſpem erectus, aliquando adverſa reputabat: "Quis ille dies foret, "quo ſexaginta ætatis annos, & duos filios juvenes "bello permitteret? Eſſe privatis cogitationibus "regreſſum: &, prout velint, plus minúſve ſumi "ex fortunâ: imperium cupientibus, nihil me-"dium inter ſumma & præcipitia."

LXXV. VERSABATUR ante oculos Germanici exercitûs robur, notum viro militari: "Suas legi-"ones, civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: "& apud victos, plus querimoniarum, quàm vi-"rium: fluxam per diſcordias militum fidem,

"& periculum ex singulis. Quid enim profuturas "cohortes alasque, si unus alterque, præsenti fa-"cinore paratum ex diverso præmium petat? Sic "Scribonianum sub Claudio interfectum: sic per-"cussorem ejus Volaginium, e gregario ad sum-"ma militiæ provectum. Faciliùs universos im-"pelli, quàm singulos vitari."

LXXVI. HIS pavoribus nutantem, & alii legati amicique firmabant, & Mucianus post multos secretosque sermones, jam & coram ita locutus: "Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipi-"unt, æstimare debent, an, quod inchoatur, rei-"publicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum "effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse, "qui suadet, considerandus est, adjiciatne con-"silio periculum suum: &, si fortuna cœptis ad-"fuerit, cui summum decus adquiratur. Ego "te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare "reipublicæ, quàm tibi magnificum. Juxta deos, "in tuâ manu positum est. Nec speciem adulan-"tis expaveris: a contumeliâ, quàm a laude "propius fuerit, post Vitellium eligi. Non ad-"versùs divi Augusti acerrimam mentem, nec "adversùs cautissimam Tiberii senectutem, ne "contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, "fundatam longo imperio domum, exsurgimus: "cessisti etiam Galbæ imaginibus. Torpere ultrà, "& polluendam perdendamque rempublicam re-

" linquere, ſopor & ignavia videretur, etiam ſi " tibi, quàm inhoneſta, tam tuta ſervitus eſſet. " Abiit jam, & tranſvectum eſt tempus, quo poſ- " ſes videri concupiſſe : confugiendum eſt ad im- " perium. An excidit trucidatus Corbulo ? ſplen- " didior origine, quàm nos ſumus, fateor : ſed " & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. " Satis clarus eſt apud timentem, quiſquis timetur. " Et poſſe ab exercitu Principem fieri, ſibi ipſe " Vitellius documento, nullis ſtipendiis, nullâ mi- " litari famâ, Galbæ odio provectus. Ne Otho- " nem quidem, ducis arte, aut exercitûs vi, ſed " præproperâ ipſius deſperatione victum, jam de- " ſiderabilem & magnum Principem fecit. Cùm " interim ſpargit legiones, exarmat cohortes, nova " quotidie bello ſemina miniſtrat : ſi quid ardoris " ac ferociæ miles habuit, popinis, & comeſſatio- " nibus, & Principis imitatione, deteritur. Tibi " e Judæâ & Syriâ & Ægypto novem legiones in- " tegræ, nullâ acie exhauſtæ, non diſcordiâ cor- " ruptæ : ſed firmatus uſu miles, & belli domitor " externi. Claſſium, alarum, cohortium robora ; " & fidiſſimi reges ; & tua ante omnes experi- " entia."

LXXVII. " NOBIS nihil ultrà adrogabo, quàm " ne poſt Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne " tamen Mucianum ſocium ſpreveris, quia æmu- " lum non experiris : me Vitellio antepono, te

"mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. Ceterùm inter nos non idem proſperarum adverſarumque rerum ordo erit. Nam ſi vincimus, honorem, quem dederis, habebo: diſcrimen ac pericula ex æquo patiemur: immo, ut melius eſt, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & prœliorum incerta trade. Acriore hodie diſciplinâ victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per faſtidium & contumaciam hebeſcunt. Aperiet & recludet contecta & tumeſcentia victricium partium vulnera bellum ipſum. Nec mihi major in tuâ vigilantiâ, parcimoniâ, ſapientiâ, fiducia eſt, quàm in Vitellii torpore, inſcitiâ, ſævitiâ. Sed & meliorem in bello cauſam, quàm in pace habemus: nam qui deliberant, deſciverunt.

LXXVIII. POST Muciani orationem ceteri audentiùs circumſiſtere, "reſponſa vatum, & ſiderum motus" referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam, mathematicum, rectorem & præſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina: cupreſſus arbor in agris ejus, conſpicuâ alti-

tudine, repentè prociderat; ac posterâ die, eodem vestigio resurgens, procera & latior virebat; grande id, prosperumque, consensu haruspicum: & summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia, & consulatus, & Judaicæ victoriæ decus, implesse fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec simulacrum deo, aut templum, sic tradidêre majores: ara tantùm & reverentia. Illic sacrificanti Vespasiano, cùm spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis idemtidem extis, "Quidquid est," inquit, "Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia; datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum." Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quantò sperantibus plura dicuntur.

LXXIX. HAUD dubiâ destinatione discessêre, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream: illa Syriæ, hæc Judææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis sacramento ejus legiones adegit. Isque primus principatûs dies in posterum celebratus, quamvis

Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipſum juraſſet, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exſpectaretur, Syriâ remeans, & conſiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non paratâ concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. DUM quæritur tempus locuſque, quodque in re tali difficillimum eſt, prima vox; dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obverſantur; egreſſum cubiculo Veſpaſianum, pauci milites ſolito adſiſtentes ordine, ut legatum ſalutaturi, *Imperatorem* ſalutavêre. Tum ceteri, adcurrere, *Cæſarem*, & *Auguſtum*, & omnia principatûs vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam tranſierat. In ipſo nihil tumidum, adrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primùm tantæ multitudinis obfuſam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & adfluentia excepit: jamque id ipſum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Veſpaſiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effuſos adloquitur: ſatis decorus etiam Græcâ facundiâ, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte quâdam oſtentator. Nihil æquè provinciam exercitumque accendit, quàm quòd adſeverabat Mucianus, "ſtatuiſſe Vitellium, "ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam "opulentam quietamque, transferret: contrà Sy-

" riacis legionibus Germanica hiberna, cælo ac " laboribus dura, mutarentur." Quippe & provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus, vetustate stipendiorum, nota & familiaria castra, in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Julii Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessêre cum regno, Sohemus, haud spernendis viribus, Antiochus, vetustis opibus ingens, & inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formâque, & seni quoque Vespasiano magnificentiâ munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Asiâ atque Achaiâ tenus, quantumque introrsus in Pontum & Armenios patescit, juravêre: sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summâ rerum, Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit: & e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

LXXXII. PRIMA belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenses, aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari; bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius, quàm coërcere: vitia magis amicorum, quàm virtutes dissimulans. Multos præfecturis & procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos: quibusdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus primâ concione, nisi modicè ostenderat; ne Vespasianus quidem, plus civili bello obtulit, quàm alii in pace, egregiè firmus adversùs militarem largitionem, eóque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ, Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversùs Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque, "ut prætorianos, Vitellio infensos, "reciperandæ militiæ præmio invitarent."

LXXXIII. MUCIANUS cum expeditâ manu, socium magis imperii, quàm ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen

properans, glifcere famam ipfo fpatio finebat: gnarus modicas vires fibi, & majora credi de abfentibus. Sed legio fexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine fequebantur. Claffem e Ponto, Byzantium adigi jufferat: ambiguus confilii, num omifsâ Mœfiâ, Dyrrachium pedite atque equite, fimul longis navibus verfum in Italiam mare clauderet, tutâ pone tergum Achaiâ Afiâque: quas inermes exponi Vitellio, ni præfidiis firmarentur: atque ipfum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, fi fibi Brundifium Tarentumque, & Lucaniæ Calabriæque litora, infeftis claffibus peterentur.

LXXXIV. IGITUR navium, militum, armorum paratu ftrepere provinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquifitio: "eos effe "belli civilis nervos" dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, fed folam magnitudinem opum fpectabat: paffim delationes; & locupletiffimus quifque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, fed neceffitate armorum excufata, etiam in pace mansêre; ipfo Vefpafiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obftinante: donec, indulgentiâ fortunæ, & pravis magiftris, didicit, aufufque eft. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quòd avidiùs de republicâ fumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum fe-

cuti; rariſſimus quiſque eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

LXXXV. ADCELERATA interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitûs ſtudio, tranſgreſſi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octava erat ac ſeptima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuiſſent: Aquileiam progreſſæ, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratiſque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, raptâ poſtremò pecuniâ, & inter ſe divisâ, hoſtiliter egerant. Unde metus, & ex metu conſilium: "poſſe impu-" "tari Veſpaſiano, quæ apud Vitellium excuſanda" "erant." Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Mœſiæ rector, peſſimum facinus audet, miſſo centurione ad interficiendum Tertium Julianum, ſeptimæ legionis legatum, ob ſimultates, quibus cauſam partium prætendebat. Julianus, comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per avia Mœſiæ, ultra montem Hæmum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. AT in Pannoniâ tertiadecima legio, ac ſeptima Galbiana, dolorem iramque Bebriacenſis pugnæ retinentes, haud cunctanter Veſ-

pasiano accessêre, vi præcipuâ Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galbâ septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis & seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxêre, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus: primâ juventâ, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat: idem pro Galbâ dux coloniæ suæ, eâque operâ procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis lætus: pro certis & olim partis, nova, ambigua & ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ; quòd utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat:

ſparguntur per Gallias literæ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam deſciſcentibus, ceteris fortunam ſecuturis.

LXXXVII. DUM hæc, per provincias, a Veſpaſiano ducibuſque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies ſegniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates reſiſtens, gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior; procaciſſimis etiam inter ſervos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam ſi ſummâ modeſtiâ regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex Urbe ſenatores equiteſque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur e plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hoſtile ſolum, vaſtabantur.

LXXXVIII. MULTÆ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorumque diſcordiâ; ubi adversùs paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab Urbe lapidem: ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gla-

diatoriam ſaginam, dividebat. Et effuſa plebes, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernaculâ, ut rebantur, urbanitate, quidam ſpoliavêre, abſciſis furtim balteis, "an accincti forent" rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invasêre: cæſus inter alios pater militis, cùm filium comitaretur, deinde agnitus; & vulgatâ cæde, temperatum ab innoxiis. In Urbe tamen trepidatum, præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum, in quo Galba jacuiſſet. Nec minus ſævum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ, vel occurſu alicujus procidiſſent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique, cum terrore & armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. IPSE Vitellius, a Ponte Milvio, inſigni equo, paludatus accinctuſque, ſenatum & populum ante ſe agens, quominus, ut captam, Urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumptâ prætextâ & compoſito agmine, inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circà e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quatuor & triginta cohortes, ut nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante

aquilam præfecti caftrorum tribunique, & primi centurionum, candidâ vefte: ceteri, juxta fuam quifque centuriam, armis donifque fulgentes. Et militum phaleræ torquefque fplendebant: decora facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreffus, atque ibi matrem complexus, *Auguftæ* nomine honoravit.

XC. POSTERA die, tamquam apud alterius civitatis fenatum populumque, magnificam orationem de femetipfo prompfit, induftriam temperantiamque fuam laudibus attollens; confciis flagitiorum ipfis, qui aderant, omnique Italiâ, per quam fomno & luxu pudendus inceflerat. Vulgus tamen, vacuum curis, & fine falfi verique difcrimine folitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adftrepebat: abnuentique nomen *Augufti*, exprefsêre ut adfumeret, tam fruftra, quàm recufaverat.

XCI. APUD civitatem cuncta interpretantem, funefti ominis loco acceptum eft, quòd maximum pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis quintodecimo Kalendas Augufti edixiffet, antiquitus infaufto die Cremerenfi Allienfique cladibus: adeò omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque focordiâ, velut inter temulentos agebat. Sed comitia confulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut fpectator, in circo ut fautor, adfectavit. Quæ, grata fanè & popularia,

ſi a virtutibus proficiſcerentur; memoriâ vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cùm parvis de rebus patres conſulerentur. Ac fortè Priſcus Helvidius, prætor deſignatus, contra ſtudium ejus cenſuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen ultrà, quàm "tribunos plebis in auxilium ſpretæ poteſtatis" advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem ejus iracundiam verebantur, "nihil novi accidiſſe" reſpondit, "quòd duo ſenatores in republicâ diſſentirent: ſolitum ſe etiam Thraſeæ contradicere." Inrisêre plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipſum placebat, quòd neminem ex præpotentibus, ſed Thraſeam ad exemplar veræ gloriæ legiſſet.

XCII. PRÆPOSUERAT prætorianis P. Sabinum, a præfecturâ cohortis, Julium Priſcum, tum centurionem: Priſcus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratiâ pollebant. Inter diſcordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello & caſtris malè diſſimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immenſis ſalutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam ſatis fida potentia, ubi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium, ſubitis offenſis aut intempeſtivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eò ſegniùs in-

vaſerant domos, hortos, opeſque imperii: cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipſos liberoſque patriæ Galba reddiderat, nullâ Principis miſericordiâ juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quòd reverſis ab exſilio jura libertorum conceſſiſſet: quamquam id omni modo ſervilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitioſos ſinus: & quidam in domum Cæſaris tranſgreſſi, atque ipſis dominis potentiores.

XCIII. SED miles, plenis caſtris, & redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, & Urbe totâ vagus, non principia noſcere, non ſervare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Poſtremò, ne ſalutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, & æſtûs impatientia labefecit. Inſuper confuſus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sexdecim prætoriæ, quatuor Urbanæ cohortes ſcribebantur, quîs ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Cæcinam periculo exemiſſet: ſanè adventu ejus partes convaluerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat: omniſque inferioris Germaniæ miles Va-

lentem adfectabatur: unde primùm creditur Cæcinæ fides fluitasse.

XCIV. CETERUM non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumpsêre: quamvis indignus, si ita maluerat, Urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permissum: nec deerant qui vellent, fessi morbis, & intemperiem cæli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta: convulsum castrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quàm electis. Concionante Vitellio, postulantur "ad supplicium Asiaticus, & "Flavius, & Rufinus, duces Galliarum, quòd "pro Vindice bellassent." Nec coërcebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum, & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, "conferre pro numero mancipiorum," ut tributum, jussi. Ipse, solâ perdendi curâ, stabula aurigis exstruere: circum gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tamquam in summâ abundantiâ, pecuniæ inludere.

XCV. QUIN & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis totâ Urbe vicatim gladiatoribus, celebravêre, ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quòd, exstructis in campo Martio

aris, inferias Neroni feciſſet: cæſæ publicè victimæ crematæque: facem Auguſtales ſubdidêre: quod ſacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius Juliæ genti ſacravit. Nondum quartus a victoriâ menſis, & libertus Vitellii Aſiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illâ aulâ, probitate aut induſtriâ certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & ſumptu ganeâque ſatiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipſe abundè ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, novies millies ſeſtertiûm pauciſſimis menſibus intervertiſſe creditur. Magna & miſera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque paſſa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Aſiaticos, variâ & pudendâ ſorte agebat; donec ſuccesſêre Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores.

XCVI. PRIMA Vitellio "tertiæ legionis defec-"tio" nuntiatur, miſſis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Veſpaſiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re ſubitâ, perſcripſerat; & amici adulantes, molliùs interpretabantur: "unius legionis eam "ſeditionem; ceteris exercitibus conſtare fidem." In hunc modum etiam Vitellius apud milites diſſeruit, prætorianos nuper exauctoratos inſectatus, "a quibus falſos rumores diſpergi; nec ullum "civilis belli metum" adſeverabat, ſuppreſſo Veſ-

pasiani nomine, & vagis per Urbem militibus, qui sermones populi coërcerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. AUXILIA tamen e Germaniâ, Britanniâque, & Hispaniis excivit, segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, numquam satis quietâ Britanniâ; & uterque ambigui: neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares jure, &, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africâ legio cohortesque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galbâ dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepêre: simul cetera juventus dabat impigrè nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contrà fuit.

XCVIII. Ac primò Valerius Festus, legatus, studia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, & hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum literis edictisque Vespasiani, per Ræetiam & Gallias, militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellêre, fide amicorum, aut suo-

met aſtu occultati. Ita Vitellii paratus noſcebantur: Veſpaſiani conſiliorum pleraque ignota, primùm ſocordiâ Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes, præſidiis inſeſſæ, nuntios retinebant: mare quoque Eteſiarum flatu in Orientem navigantibus ſecundum, inde adverſum erat.

XCIX. TANDEM, inruptione hoſtium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum jubet: præmiſſus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primùm adſurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex Urbe Germanici exercitûs ſpecies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, fluxa arma, ſegnes equi: impatiens ſolis, pulveris, tempeſtatum: quantúmque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tantò ad diſcordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimiâ fortunæ indulgentiâ ſoluti in luxum: ſeu perfidiam meditato, infringere exercitûs virtutem, inter artes erat. Credidêre plerique, Flavii Sabini conſiliis concuſſam Cæcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, "rata apud Veſpaſianum fore pacta "tranſitionis:" ſimul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, "ut impar apud "Vitellium, gratiam vireſque apud novum Prin"cipem pararet."

C. CÆCINA, complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit. Mox vexillarii quartædecimæ & ſextædecimæ legionum; dein quinta & duoetviceſima ſecutæ: poſtremo agmine unaetviceſima Rapax & prima Italica inceſsêre, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcinâ, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductaverat, " ut in itinere op-" periretur; ſic ſibi cum Cæcinâ conveniſſe:" qui præſens, eóque validior, " immutatum id con-" ſilium" finxit, " ut ingruenti bello, totâ mole " occurreretur." " Ita adcelerare" legiones " Cre-" monam," pars " Hoſtiliam petere" juſſæ; ipſe Ravennam devertit, prætexto claſſem adloquendi: mox Patavii ſecretum componendæ proditionis quæſitum. Namque Lucilius Baſſus, poſt præfectûram alæ, Ravennati ſimul ac Miſenenſi claſſibus a Vitellio præpoſitus, quòd non ſtatim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosâ perfidiâ ulciſcebatur: nec ſciri poteſt, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & ſimiles ſint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. SCRIPTORES temporum, qui, potiente rerum Flaviâ domo, monumenta hujuſce belli compoſuerunt, " curam pacis & amorem reipublicæ" corruptas in adulationem " cauſas," tradidêre.

Nobis, ſuper inſitam levitatem, & prodito Galbâ, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiâque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertiſſe ipſum Vitellium videtur. Cæcina, legiones adſecutus, centurionum militumque animos obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat: Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubricâ ad mutandam fidem claſſe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

B R E V I A R I U M

LIBRI TERTII.

I. *DELIBERANTIBUS Flavianarum partium ducibus, festinationem suadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator.* IV. *Proxima Cornelii Fusci auctoritas.* V. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum.* VI. *Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello sedem legunt: moras frustra, aut serò, molientibus Vespasiano ac Muciano.* IX. *Hostiles Vitellianorum & Flavianorum epistolæ.* X. *Seditiones in Flavianorum castris ab Antonio compositæ.* XII. *Lucilius Bassus & Cæcina Vitellium produnt; & a militibus vinciuntur.* XIV. *Antonius Bebriacum venit: discordes Vitellianos adgreditur. Dubium primò, mox Antonii arte, Flavianis prosperum prælium.* XIX. *Cremonam pergere volunt Flaviani.* XX. *Inconsultum eorum ardorem retinet Antonius.* XXI. *Vitelliani Cremonam conveniunt, in prælium*

accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani. XXII. *Atrox pugna; partaque Antonii virtute & consilio victoria. Filius patrem interficit.* XXVI. *Cremona obsessa, capta, & incensa. Cæcina, vinculis exsolutus, ad Vespasianum dimittitur.* XXXV. *Victæ legiones dispersæ.* XXXVI. *Interea luxu torpet Vitellius.* XXXVII. *Is tamen senatum habet. In Cæcinam sententia. Eâdem die consulatum init & ejurat Rosius Regulus.* XXXVIII. *Mors Junii Blæsi, L. Vitellii artibus præparata. Blæsi laus.* XL. *Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res subruit: in Gallias egredi frustra tentat.* XLII. *Flaviani Italiam occupant.* XLIII. *Interim Valens, adversâ tempestate Stœchadas, Massiliensium insulas, delatus, capitur.* XLIV. *Hispaniæ, Galliæ, Britannia, omnia statim ad Flavianorum opes conversa.* XLV. *Turbat tamen in Britanniâ Venusius; variâque sorte pugnatum.* XLVI. *Turbata quoque Germania. Mota & Dacorum gens. Adest opportunè Mucianus, & tranquillitas restituta.* XLVII. *Aniceti servilia per Pontum arma, brevì oppressa.* XLVIII. *Vespasianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat.*

XLIX. *Antonius, post Cremonam superbior, copiarum partem Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit.* LI. *Irreverentia militis, ob occisum a se fratrem præmium petentis.* LII. *Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus.* LIII. *Antonius superbis ad Vespasianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter & Antonium simultates.* LIV. *Vitellius, stultâ dissimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis constantia centurionis.* LV. *Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri jubet: bonores largitur: tandem ipse in castra venit.* LVI. *Prodigia. Præcipuum ipse Vitellius ostentum: ignarus militiæ, improvidus consilii, Romam revertit.* LVII. *Puteolanorum in Vespasianum studia. Contrà Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, & Tarracinam occupat.* LVIII. *L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe & servitiis legitur in Urbe exercitus. At paullatim senatores & equites dilabuntur.* LIX. *Flaviani Apenninum transeunt: Petilium Cerialem, illic obvium, & Vitellii custodias elapsum, inter duces adsumunt.* LX. *Iidem, pugnæ avidi,*

oratione Antonii mitigantur. LXI. *Unum tunc apud Vitellianos perfidiæ certamen. Priscus & Alphenus castra deserunt.* LXII. *Nullo jam proditionis pudore, cæsoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes transit.* LXIII. *Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat; nec reluctatur.* LXIV. *Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Vespasiani frater: sed invalidus senectâ, conditiones pacis cum Vitellio agitat.* LXVI. *Vitellius ad fortitudinem exstimulatur.* LXVII. *At ignavus, concionem habet, & imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adstiterant, in palatium redire cogitur.* LXIX. *Interim Sabinus rempublicam susceperat; aderantque primores senatûs, plerique equestris ordinis, miles Urbanus & vigiles. Id ægrè ferunt Germanicæ cohortes. Leve prælium Vitellianis prosperum. Capitolium tamen occupat Sabinus.* LXXI. *Oppugnatur & incenditur Capitolium.* LXXII. *Super eo facinore querela; & Capitolii usque ad Vitellium vices.* LXXIII. *Sabinus, & Atticus, consul, capti.* LXXIV. *Domitianus, sollertiâ liberti occultatus, delitescit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confossus, in Gemonias trahitur.*

LXXV. *Sabini laus. Atticus, incendisse se Capitolium confessus, aut mentitus, servatur.* LXXVI. *Tarracinâ a L. Vitellio obsessâ, & captâ, jugulatur Julianus.* LXXVIII. *Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpâ cunctantes, obsessi Capitolii famâ exciti, ad Urbem properant.* LXXIX. *Haud procul Urbe equestre prælium iis adversum.* LXXX. *Pro pace tamen aut induciis frustra a Vitellianis missi legati & virgines Vestales.* LXXXI. *Flaviani, tripartito agmine, Urbi propinquant. Prælia ante Urbem multa & varia, Flavianis sæpius prospera. Vitelliani in Urbe congregantur.* LXXXIII. *Recrudescunt prælia. Fœda lascivientis Urbis facies: pugnantes spectante populo, & plaudente.* LXXXIV. *Castra prætoria oppugnata.* LXXXV. *Vitellius, captâ Urbe, e pudendâ latebrâ protrahitur; cæsusque, ad Gemonias propellitur.* LXXXVI. *Vita moresque Vitellii. Domitianus consalutatur Cæsar.*

Hæc geſta paucis menſibus,

		Suff. Coff.	C. Fabio Valente, A. Alieno Cæcinâ.
A. U. C. DCCCXXII.	J. C. 69.	Suff. Coff.	Rosio Regulo.
		Suff. Coff.	Cn. Cæcilio Simplici, C. Quinctio Attico.

C. CORNELII *TACITI* HISTORIÆ.

LIBER TERTIUS.

MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Pœtovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant: illic agitavêre, " placeretne obstrui Pannoniæ Alpes, " donec a tergo vires universæ consurgerent; an " ire cominus, & certare pro Italiâ constantius " foret." Quibus opperiri auxilia & trahere bellum videbatur, " Germanicarum legionum vim " famamque" extollebant " & advenisse mox cum " Vitellio Britannici exercitûs robora: ipsis nec " numerum parem pulsarum nuper legionum; " & quamquam atrociter loquerentur, minorem " esse apud victos animum. Sed insessis interim " Alpibus, venturum cum copiis Orientis Muci- " anum. Superesse Vespasiano mare, classes, stu- " dia provinciarum, per quas velut alterius belli

" molem cieret. Ita ſalubri morâ, novas vires " adſore, & præſentibus nihil periturum."

II. AD ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) " feſtinationem ipſis utilem, Vitellio " exitioſam" diſſeruit: " plus ſocordiæ, quàm " fiduciæ, acceſſiſſe victoribus: neque enim in " procinctu & caſtris habitos: per omnia Italiæ " municipia deſides, tantùm hoſpitibus metuen- " dos: quantò ferociùs antè ſe egerint, tantò cu- " pidiùs inſolitas voluptates hauſiſſe: circo quo- " que, ac theatris, & amœnitate Urbis emollitos, " aut valetudinibus feſſos. Sed addito ſpatio, re- " diturum & his robur meditatione belli: nec pro- " cul Germaniam, unde vires: Britanniam freto " dirimi: juxtà Gallias, Hiſpaniaſque: utrimque " viros, equos, tributa: ipſamque Italiam, & opes " Urbis: ac ſi inferre arma ultrò velint, duas " claſſes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum " clauſtra montium profutura? quid tractum in " æſtatem aliam bellum? unde interim pecuniam, " & commeatus? Quin potiùs eo ipſo uterentur, " quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis, quàm " victæ, reſurgere in ultionem properent: Mœſici " exercitus integras vires attulerint. Si numerus " militum potiùs, quàm legionum putetur; plus " hinc roboris, nihil libidinum, & profuiſſe diſci- " plinæ ipſum pudorem. Equites verò, ne tum " quidem victos; ſed, quamquam rebus adverſis,

" disjectam Vitellii aciem. Duæ tunc Pannonicæ " ac Mœsicæ alæ perrupêre hostem. Nunc sexde-" cim alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, " & nube ipsâ operient ac superfundent oblitos " prœliorum equites equosque. Nisi quis retinet, " idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus " fortuna in integro est, legiones continete, mihi " expeditæ cohortes sufficient. Jam reseratam Ita-" liam, impulsas Vitellii res audietis: juvabit se-" qui, & vestigiis vincentis insistere."

III. HÆC & talia, flagrans oculis, truci voce, quò latiùs audiretur, (etenim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus, & ceteri, " unum virum ducemque" spretâ " alio-" rum segnitiâ," laudibus ferrent. Hanc suî famam eâ statim concione commoverat, quâ, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; apertè descendisse in causam videbatur: eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

IV. PROXIMA Cornelii Fusci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus, naturâ ac senectâ cunctatior, suspiciones militum irritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset: idemque, quòd, cœp-

tante legionum motu, profugus, dein ſponte remeaverat, perfidiæ locum quæſiſſe credebatur. Nam Flavianum, omiſsâ Pannoniâ, ingreſſum Italiam, & diſcrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen reſumere, & miſceri civilibus armis impulerat, ſuadente Cornelio Fuſco; non quia induſtriâ Flaviani egebat, ſed ut conſulare nomen, ſurgentibus cùm maximè partibus, honeſtâ ſpecie prætenderetur.

V. CETERUM, ut tranſmittere in Italiam impune & uſui foret, ſcriptum Aponio Saturnino, "cum exercitu Mœſico celeraret." Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adſciti; "plebem" quoque, "& vim equitum," quâ ſolâ valent, offerebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, aut majore ex diverſo mercede, jus faſque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quîs vetus obſequium erga Romanos; & gens fidei commiſſæ patientior: poſita in latus auxilia, infeſtâ Rætiâ, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rætos Noricoſque interfluit,

miſſus: nec his, aut illis, prœlium tentantibus, fortuna partium alibi tranſacta.

VI. ANTONIO, vexillarios e cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello; quam gloriam & dux Corbulo, & proſperæ in Armeniâ res addiderant. Idem, "ſecretis apud Neronem "ſermonibus," ferebatur "Corbulonis virtutes "criminatus." Unde infami gratiâ primum pilum adepto, læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus, occupatâ Aquileiâ, in proxima quæque, & Opitergii & Altini lætis animis accipiuntur: relictum Altini præſidium, adversùs claſſem Ravennatem, nondum defectione ejus auditâ: inde Patavium & Ateſte partibus adjunxêre: illic cognitum, "tres Vitel"lianas cohortes, & alam, cui Scribonianæ no"men, ad Forum Allieni, ponte juncto, conſe"diſſe." Placuit occaſio invadendi incurioſos; nam id quoque nuntiabatur: luce primâ, inermos pleroſque oppreſsêre. Prædictum, "ut, paucis "interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem "cogerent:" & fuêre, qui ſe ſtatim dederent: plures, abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt.

VII. VULGATA victoriâ, poſt principia belli ſecundùm Flavianos, duæ legiones, ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquilâ, le-

gato, Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem ſumpti: & Minucius Juſtus, præfectus caſtrorum legionis ſeptimæ, quia adductiùs, quàm civili bello, imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, poſtquam "Galbæ imagines, diſcordiâ temporum ſub-"verſas, in omnibus municipiis recoli" juſſit Antonius: decorum pro causâ ratus, ſi placere Galbæ principatus, & partes revireſcere crederentur.

VIII. QUÆSITUM inde "quæ ſedes bello lege-"retur?" Verona potior viſa, "patentibus circùm "campis ad pugnam equeſtrem," quâ prævalebant: "ſimul coloniam copiis validam, auferre "Vitellio, in rem famamque" videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicetia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus "illic Cæcinam genitum, "& patriam hoſtium duci ereptam." In Veronenſibus pretium fuit; exemplo opibuſque, partes juvêre. Et interjectus exercitus Rætiam Juliaſque Alpes, ne pervium illà Germanicis exercitibus foret, obſepſerat: quæ ignara Veſpaſiano, aut vetita: quippe "Aquileiæ ſiſti bellum, exſpecta-"rique Mucianum" jubebat; adjiciebatque imperio conſilium, "quando Ægyptus, clauſtra an-"nonæ, vectigalia opulentiſſimarum provinciarum "obtinerentur, poſſe Vitellii exercitum egeſtate

"stipendii frumentique ad deditionem subigi." Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, "in-" "cruentam & sine luctu victoriam," & alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterùm ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur.

IX. IGITUR repentino incursu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam, vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permuniit: tutus loco, cùm terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quòd si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuêre, aut retro actæ, desertâ Italiâ, turpem fugam consciviffent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septimâ Claudianâ advenit: legioni tribunus Vipstanius Messala præerat, claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, "temeritatem victa arma "tractantium" incusans: simul "virtus Germa-" "nici exercitûs," laudibus attollebatur, Vitellii

modicâ & vulgari mentione, nullâ in Veſpaſianum contumeliâ: nihil prorſus, quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omiſsâ prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro causâ fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium ut inimici, præſumpsêre; factâ tribunis centurionibuſque "retinendi, quæ Vitellius in-"dulſiſſet," ſpe: atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidêre fiduciam, quòd ſubmiſsè Cæcina, velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio, ſcripſiſſent.

X. ADVENTU deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ legioni in adversâ fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem, ut hoſtes, fecêre. Rapiuntur arma, &, ut proditionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, ſed jam pridem inviſus, turbine quodam ad exitium poſcebatur: "propinquum Vitellii, proditorem Othonis, in-"terceptorem donativi" clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet, humi plerumque ſtratus, lacerâ veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens: id ipſum apud in-

fenfos incitamentum erat, tamquam nimius pavor confcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cùm loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros afpernantur: uni Antonio apertæ militum aures: Namque & facundia aderat, mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Ubi crudefcere feditio, & a conviciis ac probris, ad tela & manus tranfibant, "injici catenas Flaviano" jubet. Senfit ludibrium miles, disjectifque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppofuit finum Antonius, ftricto ferro, "aut militum "fe manibus, aut fuis moriturum" obteftans: ut quemque notum, & aliquo militari decore infignem afpexerat, ad ferendam opem nomine ciens: mox converfus ad figna & bellorum deos "hof-"tium potiùs exercitibus illum furorem, illam dif-"cordiam injicerent," orabat; donec fatifceret feditio, &, extremo jam die, fua quifque in tentoria dilaberentur. Profectus eâdem nocte Flavianus, obviis Vefpafiani literis, difcrimini exemptus eft.

XI. LEGIONES, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœfici exercitûs legatum, eò atrociùs adgrediuntur, quòd non, ut priùs, labore & opere feffæ, fed medio diei exarferant; vulgatis epiftolis, quas Saturninus ad Vitellium fcripfiffe credebatur. Ut olim virtutis modeftiæque, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus

violenter Aponium, quàm Flavianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Mœſicæ legiones, "adjutam a ſe Pannoniorum ultionem," referentes; & Pannonici, velut abſolverentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus, Aponianus, & Meſſala (quamquam omni modo niſi) eripuêre Saturninum, quàm obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus: mox, omiſſis lictoribus, Patavium conceſſit. Digreſſu conſularium, uni Antonio vis & poteſtas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obverſis militum ſtudiis: nec deerant qui crederent, utramque ſeditionem fraude Antonii cœptam, ut ſolus bello frueretur.

XII. NE in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitioſiore diſcordiâ, non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidiâ ducum, turbabantur. Lucilius Baſſus, claſſis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus pudore, ſeu metu quiſnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum

vulgus, rerum novarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam præbet: claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè adcucurrit. Baſſus, honoratâ cuſtodiâ, liburnicis navibus Atriam pervectus a præfecto alæ Mennio Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interventu Hormi, Cæſaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

XIII. AT Cæcina, defectione claſſis vulgatâ, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum adfectans, in principia vocat. Ibi "Veſpaſiani virtutem, vireſque partium" extollit: "transfugiſſe claſſem, in arcto commeatum: adverſas Gallias Hiſpaniaſque: nihil in Urbe fidum:" atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conſcii aderant, ceteros re novâ attonitos, in verba Veſpaſiani adigit: ſimul Vitellii imagines dereptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis caſtris in famâ proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, projectas Vitellii effigies aſpexit; vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt: "Huc cecidiſſe Germanici exercitûs gloriam, "ut ſine prœlio, ſine vulnere, vinctas manus, & "capta traderent arma? Quas enim ex diverſo "legiones? Nempe victas, & abeſſe unicum

"Othoniani exercitûs robur, primanos, quarta-
"decimanosque: quos tamen iisdem illis campis
"fuderint straverintque, ut tot armatorum millia,
"velut grex venalium, exsuli Antonio donum
"darentur. Octo nimirum legiones unius classis
"accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum,
"postquam domos, hortos, opes, Principi abstu-
"lerint, etiam militibus Principem auferre, licèt
"integros incruentosque, Flavianis quoque parti-
"bus viles. Quid dicturos reposcentibus aut
"prospera, aut adversa?"

XIV. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quintâ legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum, præfectum castrorum, duces deligunt: fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & insontes trucidant: relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ & unietvicesimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab Urbe,

adceleraturumque, cognitâ Cæcinæ proditione, conjectabat: & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rætiam timebatur: & ex Britanniâ Galliâque & Hispaniâ auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Veronâ castris, Bebriacum venit: postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili prædâ miles imbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco progressus, quò licentiùs popularentur: exploratores (ut mos est) longiùs curabant.

XVI. QUINTA ferme hora diei erat, cùm citus eques, "adventare hostes, prægredi paucos, motum "fremitumque latè audiri," nuntiavit. Dum Antonius, "quidnam agendum," consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicâ cæde; nam plurium adcursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat: nec sponte Antonii properatum, & fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, "ut magno animo capesserent pugnam," diductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. Jussæ ar-

mari legiones: datum per agros ſignum, ut, quà cuique proximum, omiſsâ prædâ, prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem: pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur.

XVII. NULLUM in illâ trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit: occurſare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce, inſignis hoſti, conſpicuus ſuis: eò poſtremò ardoris provectus eſt, ut vexillarium fugientem haſtâ tranſverberaret: mox raptum vexillum in hoſtem vertit: quo pudore, haud plures, quàm centum equites, reſtitêre. Juvit locus, arctiore illic viâ, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat: ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas jam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effuſos: atque illi conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, ſpoliare, capere, arma, equoſque abripere: & exciti proſpero clamore, qui modò per agros fugâ palabantur, victoriæ ſe miſcebant.

XVIII. AD quartum a Cremonâ lapidem, fulsêre legionum ſigna, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prœlio, illuc uſque

provecta. Sed ubi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviàm ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum: fortè victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat: & Vipstanius Messala, tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus adsequitur, quos militiæ gloriâ legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupêre legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quantò plus spei ad effugium, tantò minorem ad resistendum animum dabant.

XIX. NEC Antonius ultrà institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. Inumbrante vesperâ, universum Flaviani exercitûs robur advenit. Utque cumulos super, & recentia cæde vestigia incessêre, quasi debellatum foret, " pergere Cremonam, & victos " in deditionem accipere, aut expugnare" deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque: " Posse coloniam plano sitam impetu " capi. Idem audaciæ per tenebras inrumpenti- " bus, & majorem rapiendi licentiam: quòd si " lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, " & pro labore ac vulneribus, clementiam & glo- " riam, inania, laturos: sed opes Cremonensium,

" in ſinu præfectorum legatorumque fore. Ex-
" pugnatæ urbis prædam, ad militem; deditæ, ad
" duces pertinere." Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujuſquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. TUM Antonius, inſerens ſe manipulis, ubi aſpectu & auctoritate ſilentium fecerat: " Non ſe
" decus neque pretium eripere tam bene meritis" affirmabat; " ſed diviſa inter exercitum duceſque
" munia: militibus pugnandi cupidinem conve-
" nire; duces providendo, conſultando, cuncta-
" tione ſæpius, quàm temeritate prodeſſe. Ut
" pro virili portione, armis ac manu victoriam
" juverit; ratione & conſilio, propriis ducis arti-
" bus, profuturum. Neque enim ambigua eſſe,
" quæ occurrant, noctem, & ignotæ ſitum urbis,
" intus hoſtes, & cuncta inſidiis opportuna: non,
" ſi pateant portæ, niſi exploratò, niſi die, intran-
" dum. An oppugnationem inchoaturos, ademp-
" to omni proſpectu, quis æquus locus, quanta
" altitudo mœnium? tormentiſne & telis, an ope-
" ribus & vineis adgredienda urbs foret?" Mox converſus ad ſingulos, " num ſecures, dolabras, &
" cetera expugnandis urbibus, ſecum attuliſſent?" rogitabat. Et cùm abnuerent, " gladiis ne," inquit, " & pilis, perfringere ac ſubruere muros ullæ
" manus poſſunt? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis
" cratibuſve protegi neceſſe fuerit, ut vulgus im-

"providum irriti ſtabimus, altitudinem turrium, "& aliena munimenta mirantes? Quin potiùs "morâ noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiſcum ferimus?" Simul lixas caloneſque, cum recentiſſimis equitum, Bebriacum mittit, copias, ceteraque uſui adlaturos.

XXI. ID verò ægrè tolerante milite, prope ſeditionem ventum, cùm progreſſi equites ſub ipſa mœnia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt: quorum indicio noſcitur, "ſex Vitellianas legiones, "omnemque exercitum, qui Hoſtiliæ egerat, eo "ipſo die triginta millia paſſuum emenſum, com"pertâ ſuorum clade, in prœlium accingi, ac jam "adfore." Is terror obſtructas mentes conſiliis ducis aperuit. Siſtere tertiamdecimam legionem in ipſo viæ Poſtumiæ aggere jubet, cui juncta a lævo ſeptima Galbiana, patenti campo ſtetit, dein ſeptima Claudiana, agreſti foſsâ (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, denſis arbuſtis interſepta: hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum, in cornibus: latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, & reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inediâ hostem, posterâ die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertiâ ferme noctis horâ, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderunt, "quartam Macedonicam, dextro suorum "cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, & vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicesimanosque, & primanos, lævum cornu complesse." Rapaces atque Italici, omnibus se manipulis miscuerant. Eques, auxiliaque, sibi ipsi locum legêre. Prœlium totâ nocte varium, anceps, atrox; his, rursum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem proviso juvabant: eadem utrâque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maximè septima legio, nuper a Galbâ conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multâ cum hostium strage, & ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. SUSTINUIT labantem aciem Antonius, accitis prætorianis: qui ubi excepêre pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primò, & arbustis, sine hostium noxâ, inlisa. Magnitudine eximiâ quintædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: latéque cladem intulisset, ni duo milites, præclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent: statim confossi sunt, eóque intercidêre nomina: de facto haud ambigitur. Neutrò inclinaverat fortuna, donec, adultâ nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbræ, & falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citrà cadebant: Vitelliani, adverso lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. IGITUR Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes spe promissisque accendens, "cur rari sumpsissent arma?" Pannonicas legiones interrogabat. "Illos esse campos, in "quibus abolere labem prioris ignominiæ, ubi "reciperare gloriam possent." Tum ad Mœsicos conversus, "principes auctoresque belli" ciebat:

"frustra minis & verbis provocatos Vitellianos, si "manus eorum oculosque non tolerent." Hæc ut quosque accesserat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut "sub M. Antonio "Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sar-"matas" pepulissent. Mox infensus prætorianis: "Vos" inquit, "nisi vincitis, pagani, quis alius "Imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa "armaque vestra sunt, & mors victis: nam igno-"miniam consumpsistis." Undique clamor, & orientem solem (ita in Syriâ mos est) tertiani salutavêre.

XXV. VAGUS inde, an consilio ducis subditus rumor, "advenisse Mucianum; exercitus invicem "salutasse:" gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam perculsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivêre, impedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eò notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipstanio Messalâ, tradam. Julius Mansuetus, ex Hispaniâ, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter septimanos a Galbâ conscriptus, oblatum fortè patrem, & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus,

agnoſcenſque, & exſanguem amplexus, voce flebili precabatur "placatos patris manes, neve ſe "ut parricidam averſarentur: publicum id faci"nus; & unum militem quotam civilium armo"rum partem?" Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Advertêre proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæviſſimi belli exſecratio: nec eo ſegniùs propinquos, adfines, fratres trucidatos ſpoliant: factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. UT Cremonam venêre, novum immenſumque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumjecerat; eaque munimenta rurſus auxerat: quorum aſpectu hæsêre victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, feſſo per diem noctemque exercitu, arduum, &, nullo juxtà ſubſidio, anceps: ſin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur: munire caſtra; id quoque propinquis hoſtibus formidoloſum, ne diſperſos, & opus molientes ſubitâ eruptione turbarent. Quæ ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles, periculi quàm moræ patientior: Quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate ſpes: omniſque cædes, & vulnera, & ſanguis, aviditate prædæ penſabantur.

XXVII. HUC inclinavit Antonius, "cingique "vallum coronâ" jussit: primò sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsâ contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacensi viæ, tertiani septimanique sumpsêre; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densâ testudine succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, solutâ compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent, multâ cum strage.

XXVIII. INCESSERAT cunctatio, ni duces fesso militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormi-ne id ingenium, ut Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facilè discreverim: nisi quòd neque Antonius, neque Hormus, a famâ vitâque suâ, quamvis pessimo flagitio, degeneravêre. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scan-

dentes, prenſarent hoſtium tela brachiaque: integri cum ſauciis, ſemineces cum exſpirantibus volvuntur, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortium.

XXIX. ACERRIMUM, tertiæ ſeptimæque legionum, certamen:. & dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eódem incubuerat. Obſtinatos inter ſe cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperjecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulêre: quæ ut ad præſens disjecit obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac ſumma valli ruinâ ſuâ traxit: ſimul juncta turris, ictibus ſaxorum ceſſit: quâ ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam perfregit. Primum inrupiſſe C. Voluſium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat: is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant, conſpicuus manu ac voce, "capta caſtra" conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, ſeque e vallo præcipitantibus, perrupêre: completur cæde, quantum inter caſtra muroſque vacui fuit.

XXX. AT rurſus nova laborum facies; ardua urbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictuſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ, ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat.

"Rapi ignes" Antonius, "inferrique amœnissi-"mis extra urbem ædificiis" jubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, & facibus propugnatores deturbant.

XXXI. JAM legiones in testudinem glomerabantur, & alii saxa telaque incutiebant, cùm languescere paullatim Vitellianorum animi. Ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremonâ quoque excisâ, nulla ultrà venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors, & ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cùm bellum posuissent. Primores castrorum, nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt, orantque, "ut "causæ suæ deprecator adsistat:" Aspernantem tumentemque, lacrimis fatigant. Extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta & infulas, pro muris ostentant. Cùm Antonius "inhiberi tela" jussisset, signa aquilasque extulêre: mæstum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, & primò ingerebant probra,

intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, &, positâ omni ferociâ, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bebriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætextâ lictoribusque insignis, dimotâ turbâ, consul incessit, exarsêre victores: "superbiam, sævitiam-"que" (adeò invisa scelera sunt) etiam "perfidi-"am," objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

XXXII. PLEBS interim Cremonensium inter armatos conflictabatur: nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnificè victores, victos, clementer: de Cremonâ in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit: juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Cæcinâ gladiatorum spectaculum, eademque rursus belli sedes; & præbiti in acie Vitellianis cibi; cæsæ quædam feminæ, studio partium ad prœlium progressæ: tempus quoque mercatûs, ditem alioquin coloniam, majore opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat: is balineas,

abluendo cruori, properè petit : excepta vox eſt, cùm teporem incuſaret ; " ſtatim futurum, ut in-" caleſcerent." Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, " tamquam ſignum incendendæ " Cremonæ dediſſet," quæ jam flagrabat.

XXXIII. QUADRAGINTA armatorum millia inrupêre, calonum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac ſævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quominus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandævos ſenes, exactâ ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis formâ conſpicuus incidiſſet, vi manibuſque rapientium divulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat : dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus : quas, ubi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa, per laſciviam jaculabantur : utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, ſocii, externi intereſſent, diverſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. Cùm omnia ſacra profanaque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine, defenſum.

XXXIV. HIC exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI. a primordio suî. Condita erat Ti. Sempronio & Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversùs Gallos, trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu connubiisque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidiâ, edixit, "ne quis Cremonenses captivos "detineret:" irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpêre: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occultè redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora, templaque, munificentiâ municipum: & Vespasianus hortabatur.

XXXV. CETERUM adsidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambiguè agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Julium Calenum, tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quòd hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misêre. Simul transitus Alpium,

præſidiis occupati; ſuſpectâ Germaniâ, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. AT Vitellius, profecto Cæcinâ, cùm Fabium Valentem, paucis pòſt diebus, ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi agere: ſed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, jacent torpentque, præterita, inſtantia, futura pari oblivione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſidem & marcentem, proditio Lucilii Baſſi, ac defectio claſſis Ravennatis perculit. Nec multò pòſt de Cæcinâ affertur mixtus gaudio dolor "& deſciviſſe, & ab exercitu vinctum:" plus apud ſocordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multâ cum exſultatione in Urbem revectus, frequenti concione, "pietatem militum" laudibus cumulat. "P. Sabinum, prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ, vinciri" jubet, ſubſtituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox ſenatum, compoſitâ in magnificentiam oratione, adlocutus, exquiſitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ a L. Vitellio factum: dein ceteri, compoſitâ indignatione "quòd conſul rempublicam, dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum, prodidiſſet," velut

pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem profe-rebant. Nulla, in oratione cujuſquam, erga Fla-vianos duces obtrectatio: "errorem impruden-" tiamque exercituum" culpantes, Veſpaſiani no-men ſuſpenſi & vitabundi circumibant. Nec de-fuit, qui unum conſulatûs diem (is enim, in lo-cum Cæcinæ, ſupererat), magno cum inriſu tri-buentis accipientiſque, eblandiretur. Pridie Ka-lendas Novembris Roſius Regulus iniit, ejuravit-que. Adnotabant periti, "numquam antea, non" abrogato magiſtratu, neque lege latâ, alium" ſuffectum:" nam conſul uno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cùm belli civilis præmia feſtinarentur.

XXXVIII. NOTA per eos dies Junii Blæſi mors, & famoſa fuit; de quâ ſic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim, vicino ſitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciſcitanti cauſam, "apud" Cæcinam Tuſcum epulari multos, præcipuum" honore Junium Blæſum" nuntiatur: cetera in majus, de "apparatu, & ſolutis in laſciviam ani-" mis:" nec defuère, qui ipſum Tuſcum, & alios, ſed criminoſiùs Blæſum incuſarent, "quòd, ægro" Principe, lætos dies ageret." Ubi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum perverti, ſatis patuit iis, qui Principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infenſus

Blæſo, æmulatione pravâ, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregiâ famâ anteibat, cubiculum Imperatoris reſerat, filium ejus ſinu complexus, & genibus accidens: cauſam confuſionis quærenti: "non ſe proprio metu, nec ſuî anxi-"um, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces "lacrimaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum ti-"meri, quem tot Germanicæ legiones, tot pro-"vinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum "ac maris immenſis ſpatiis arceat. In Urbe ac "ſinu cavendum hoſtem, Junios Antonioſque "avos jactantem, qui ſe ſtirpe imperatoriâ comem "ac magnificum militibus oſtentet. Verſas illuc "omnium mentes, dum Vitellius amicorum ini-"micorumque negligens, fovet æmulum, Prin-"cipis labores e convivio proſpectantem. Red-"dendam pro intempeſtivâ lætitiâ mæſtam & "funebrem noctem, quâ ſciat & ſentiat vivere "Vitellium, & imperare, & ſi quid fato accidat, "filium habere."

XXXIX. TREPIDANTI inter ſcelus metumque, ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palam juſſa atrocem invidiam ferret, placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo: quin & audita eſt ſæviſſima Vitellii vox, quâ "ſe" (ipſa enim verba referam) "paviſſe "oculos, ſpectatâ inimici morte," jactavit. Blæſo ſuper claritatem natalium, & elegantiam morum,

fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcinâ, & primoribus partium, jam Vitellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſeveravit; ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatûs adpetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

XL. FABIUS interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonumque agmine, ſegniùs quàm ad bellum incedens, "proditam a Lucilio "Baſſo Ravennatem claſſem" pernicibus nuntiis accepit. Et, ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante diſcrimen pugnæ, adſequi legiones potuiſſet. Nec deerant, qui monerent, "ut cum fidiſſimis, per occultos tra-"mites, vitatâ Ravennâ, Hoſtiliam Cremonamve "pergeret." Aliis placebat, "accitis ex Urbe "prætoriis cohortibus, validâ manu perrumpere." Ipſe, inutili cunctatione, agendi tempora conſultando conſumpſit: mox utrumque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec providit.

XLI. MISSIS ad Vitellium literis, "auxilium" poſtulat. Venêre tres cohortes, cum alâ Britannicâ, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto quidem diſcrimine, infamiâ caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriiſque ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur: aderant vis, &

pecunia, & ruentis fortunæ noviſſima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas conſilii patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parvâ manu poterat, etiamſi fidiſſima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præſentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris ſecuros. Eo metu, & paucis, quos adverſa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam "tueri terga" jubet: ipſe flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonenſis eventu, non ignavum, &, ſi proveniſſet, atrox conſilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonenſis provinciæ egreſſus, Gallias, & exercitus, & Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

XLII. DIGRESSO Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus, admoto exercitu, & miſſis per proxima litorum liburnicis, terrâ marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, & quà Picenus ager Adriâ adluitur: omniſque Italia inter Veſpaſianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e ſinu Piſano, ſegnitiâ maris, aut adverſante vento, Portum Herculis Monœci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus ſacramentum, cunctis circà hoſtilibus, nondum exuerat. Is Va-

lentem comiter exceptum, "ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur" monendo terruit: ſimul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. CONCITISQUE omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum ſponte ſumebant, Forojulienſem coloniam, clauſtra maris, præſidio tuebatur; eò gravior auctor, quòd Paullino patria Forum Julii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ ſpe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuêre; Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Ceterùm ut mare tutius Valenti, quàm litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quàm cui fideret, certus, adversâ tempeſtate Stœchadas, Maſſilienſium inſulas, affertur: ibi eum miſſæ a Paullino liburnicæ oppreſsêre.

XLIV. CAPTO Valente, cuncta ad victoris opes converſa, initio per Hiſpaniam a primâ Adjutrice legione orto, quæ memoriâ Othonis, infenſa Vitellio, decimam quoque ac ſextam traxit. Nec

Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quòd illic secundæ legioni a Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

XLV. EA discordiâ, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulêre animos, auctore Venusio : qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate : & auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco, instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus: spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia civitatis; pro adultero, libido reginæ, & sævitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita a Romanis præsidia: & cohortes alæque nostræ, variis prœliis, exemêre tamen periculo reginam: regnum Venusio, bellum nobis relictum.

XLVI. TURBATA per eosdem dies Germania, & socordiâ ducum, & seditione legionum. Externâ vi, perfidiâ sociali, propè adflicta Romana

res. Id bellum, cum caufis & eventibus (etenim longiùs provectum eft) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc fine metu, abducto e Mœfiâ exercitu. Sed prima rerum quieti fpeculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hoftilia, accepêre; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utrâque Danubii ripâ potiebantur. Jamque caftra legionum exfcindere parabant, ni Mucianus fextam legionem oppofuiffet, Cremonenfis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, fi Dacus Germanufque diverfi inrupiffent. Adfuit, ut fæpe aliàs, fortuna populi Romani, quæ Mucianum virefque Orientis illuc tulit: & quòd Cremonæ interim tranfegimus. Fonteius Agrippa ex Afiâ (proconfule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœfiæ præpofitus eft: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem fpargi per provincias, & externo bello inligari, pars confilii, pacifque erat.

XLVII. NEC ceteræ nationes filebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam claffis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens olim, & poftquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adfcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in fpem rapinarum egentiffimo quoque, haud temnendæ manûs ductor, Trapezuntem, vetuftam

Asiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, subitus inrupit. Cæsa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romanâ, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptim vagabantur, fabricatis repentè navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, latâ alvo, sine vinculo æris aut ferri connexâ: & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prorâ, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiscretum & innoxium est.

XLVIII. ADVERTIT ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, spectatæ militiæ, deligeret. Ille incompositum, & prædæ cupidine vagum, hostem adortus, coëgit in naves: effectisque raptim liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ donisque ad societatem perpulerat. Ac primò rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxâ, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis im-

positus. Lætum eâ victoriâ Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prœlii nuntius in Ægypto adsequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terrâ marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.

XLIX. DUM hac totius orbis mutatione, fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentiâ post Cremonam agebat; satisfactum bello ratus, & cetera ex facili : seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam persultare ; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque vim sibi ad potentiam struere : utque licentiâ militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo suffragio turbidissimus quisque delecti : nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentiâ trahebantur. Quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat, quàm Vespasianum sprevisse.

L. CETERUM propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Ve-

ronæ relicti: sufficere cohortes alæque, & e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed, prosperis rebus, anxia, quòd defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pompeius Silvanus, consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum: is Silvanum, socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quietâ cum industriâ aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: Classem Dalmatæ supplevêre. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summâ rerum cunctantes, quòd "motas ex Urbe "prætorias cohortes" audierant, & teneri præsidiis Apenninum rebantur: & ipsos, in regione bello attritâ, inopia & seditiosæ militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen est) flagitantium: nec pecuniam, aut frumentum providerant: & festinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI. CELEBERRIMOS auctores habeo, tantam victoribus adversùs fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proximâ acie fratrem professus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum; aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant

tamquam majora meritum, quàm quæ ſtatim exſolverentur: nec quidquam ultrà traditur. Ceterùm, & prioribus civium bellis, par ſcelus inciderat: nam prœlio, quo apud Janiculum adversùs Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein, cognito facinore, ſeipſum interfecit, ut Siſenna memorat: tantò acrior apud majores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis pænitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoriâ petita, quotiens res locuſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcet, haud abſurdè memorabimus.

LII. ANTONIO ducibuſque partium, "præ-"mitti equites, omnemque Umbriam explorari" placuit, "ſi quà Apennini juga clementiùs adi-"rentur: acciri aquilas ſignaque, & quidquid "Veronæ militum foret: Padumque & mare com-"meatibus compleri." Erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano ſperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoriâ anxius, & ni præſens Urbe potiretur, expertem ſe belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media ſcriptitabat, "inſtandum cœptis," aut rurſus "cunctandi "utilitates" ediſſerens; atque ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret, vel proſpera agnoſceret. Plotium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in ſenatorium ordinem additum, ac legioni præpoſitum, ceteroſque ſibi fidos, apertiùs mo-

nuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistrè, & Muciano violentia rescripsêre. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æstimarentur.

LIII. ÆGRE id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluissent pericula sua: nec sermonibus temperabat, immodicus linguâ, & obsequii insolens: literas ad Vespasianum composuit, jactantiùs quàm ad Principem, nec sine occultâ in Mucianum insectatione: "Se Pannonicas legiones in arma egisse: "suis stimulis excitos Mœsiæ duces, suâ constan- "tiâ perruptas Alpes, occupatam Italiam, inter- "septa Germanorum Rætorumque auxilia. Quòd "discordes, dispersasque Vitellii legiones equestri "procellâ, mox peditum vi, per diem noctemque "fudisset, id pulcherrimum, & sui operis: casum "Cremonæ, bello imputandum: majore damno, "plurium urbium excidiis, veteres civium discor- "dias reipublicæ stetisse. Non se nuntiis, neque "epistolis, sed manu & armis Imperatori suo "militare: neque officere gloriæ eorum, qui "Asiam interim composuerint: illis Mœsiæ pa- "cem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi "fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespa- "sianum conversas. Sed cecidisse in irritum

" labores, si præmia periculorum soli adsequantur, " qui periculis non adfuerint." Nec fefellêre ea Mucianum: inde graves simultates; quas Antonius simpliciùs, Mucianus callidè, eóque implacabiliùs nutriebat.

LIV. AT Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stultâ dissimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala, differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cùm e contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones, eóque plures: ac, si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitûs noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius secretò percunctatus, interfici jussit. Notabili constantiâ centurio, Julius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occultâ fallere Antonium tentavit, sed " mandata Imperatoris suumque animum" professus, " ut cuncta viseret," postulat. Missi, qui locum prœlii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique " vera esse quæ afferret," atque

ultro "corruptum" arguenti; "quandoquidem," inquit, "magno documento opus eſt, nec alius "jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ uſus, dabo "cui credas:" atque ita digreſſus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam "juſſu Vitellii interfectum;" de fide conſtantiâque eadem tradidêre.

LV. VITELLIUS, ut e ſomno excitus, "Julium "Priſcum, & Alphenum Varum, cum quatuordecim prætoriis cohortibus, & omnibus equitum "alis obſidere Apenninum" jubet. Secuta e claſſicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi dux alius foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam Urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil e ſolito luxu remittens, & diffidentiâ properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere: alios immunitatibus juvare: denique nullâ in poſterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: ſtultiſſimus quiſque pecuniis mercabatur: apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, ſalvâ republicâ, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam inſederat, magno ſenatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, & infidis conſiliis obnoxius.

LVI. CONCIONANTI (prodigiofum dictu) tantum fœdarum volucrum fupervolitavit, ut nube atrâ diem obtenderent. Acceffit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto facrificii apparatu, longè, nec ubi feriri hoftias mos eft, confoffus. Sed præcipuum ipfe Vitellius oftentum erat, ignarus militiæ, improvidus confilii; "quis ordo "agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo "trahendove bello modus", alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & inceffu trepidus, dein temulentus. Poftremò tædio caftrorum, & auditâ defectione Mifenenfis claffis, Romam revertit, recentiffimum quodque vulnus pavens, fummi difcriminis incuriofus. Nam cùm tranfgredi Apenninum, integro exercitûs fui robore, & feffos hieme atque inopiâ hoftes adgredi, in aperto foret; dum difpergit vires, acerrimum militem, & ufque in extrema obftinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritiffimis centurionum diffentientibus, &, fi confulerentur, vera dicturis. Arcuêre eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut afpera, quæ utilia, nec quidquam, nifi jucundum & læfurum acciperet.

LVII. SED claffem Mifenenfem (tantum civilibus difcordiis etiam fingulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galbâ dimiffus, ad defectionem traxit, fictis Vefpafiani epiftolis pretium proditionis oftentans.

Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidiâ: & Apinius Tiro, præturâ functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulsæ: præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contrà Capuâ Vitellio fidâ, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius, Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium Urbana cohors, & gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrimque castra, haud magnâ cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavêre, mœnibus situque magis, quàm ipsorum ingenio tutam.

LVIII. QUÆ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relictâ, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum & nihil ultra verba ausurum, falsâ specie, "exercitum & legiones" appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quantò quis clarior, minùs fidus) "vocari tribus" jubet; dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectûs in consules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti senatoribus

indicit. Equites Romani obtulêre "operam pecuniaſque," etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea ſimulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm caſum locumque principatûs miſerabantur: nec deerat ipſe, vultu, voce, lacrimis, miſericordiam elicere, largus promiſſis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & *Cæſarem* ſe dici voluit, aſpernatus antea: ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor juxtà audiuntur. Ceterùm, ut omnia inconſulti impetûs cœpta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paullatim ſenatores, equiteſque, primò cunctanter, & ubi ipſe non aderat; mox contemptim, & ſine diſcrimine, donec Vitellius pudore irriti conatûs, quæ non dabantur, remiſit.

LIX. UT terrorem Italiæ poſſeſſa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes ſtudium, tam pavidus Vitellii diſceſſus addidit: erectus Samnis, Pelignuſque, & Marſi, æmulatione, quòd Campania præveniſſet, ut in novo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœdâ hieme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet; quæ Flavianis ducibus non minùs

sæpe, quàm ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuêre, agresti cultu, & notitiâ locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ; eóque inter duces adsumptus est. "Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium," multi tradidêre. Et missi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, "locum ac præsidium" monstrantes. Sabinus "inhabilem labori & audaciæ valetudinem" causabatur: Domitiano aderat animus: sed custodes a Vitellio additi, quamquam "se socios fugæ" promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. DUCES partium ut Carsulas venêre, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ, signaque legionum adsequerentur: & locus ipse castrorum placebat, latè prospectans, tuto copiarum aggestu, florentissimis pone tergum municipiis: simul conloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, & proditio sperabatur. Ægrè id pati miles, & victoriam malle, quàm pacem: ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quàm periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, "esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda, vic-

" toriam consiliis & ratione perfici. Jam Mise-
" nensem classem, & pulcherrimam Campaniæ
" oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe
" reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam
" Narniamque jaceat. Satis gloriæ prœlio Cre-
" monensi partum, & exitio Cremonæ, nimium
" invidiæ: ne concupiscerent Romam capere po-
" tiùs, quàm servare: majora illis præmia, &
" multò maximum decus, si incolumitatem sena-
" tui populoque Romano sine sanguine quæsis-
" sent."

LXI. His ac talibus mitigati animi. Nec multò pòst legiones venêre. Et terrore famâque aucti exercitûs, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, & sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, " Interamnam proximis campis præ-" sidio quadringentorum equitum teneri." Missus extemplo Varus, cum expeditâ manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivêre: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quò amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna; & præmiis defectorum, vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles

induruerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus, deſertis caſtris, ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſolverent.

LXII. IISDEM diebus, Fabius Valens Urbini, in cuſtodiâ, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam ultrà ſpem foverent: nam " pervaſiſſe in Germanias Valentem, " & veteres illic novoſque exercitus ciere" credebant. Viſâ cæde, in deſperationem verſi: & Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familiâ: procax moribus, neque abſurdus ingenio, famam urbanitatis per laſciviam petere: ludicro Juvenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitavit, ſcitè magis, quam probè. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidiâ inluſtratus.

LXIII. ABRUPTA undique ſpe, Vitellianus miles, tranſiturus in partes, id quoque non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexilliſque in ſubjectos Narniæ campos deſcendêre. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus armatuſque, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani: & circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur: " pars Narniæ, pars Interamnæ"

ſubſiſtere juſſi: relictæ ſimul e victricibus legiones, neque quieſcentibus graves, & adversùs contumaciam validæ. Non omisêre per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis "ſalutem, & pecuniam, & "ſecreta Campaniæ" offerre Vitellio, "ſi poſitis "armis, ſeque ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſ"ſet." In eumdem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac "de numero ſervorum, electione litorum" loqui. Tanta torpedo invaſerat animum, ut, ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliviſceretur.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum, præfectum Urbis, ſecretis ſermonibus incitabant, "victoriæ famæque partem capeſſeret: "eſſe illi proprium militem cohortium Urbana"rum: nec defuturas vigilum cohortes, ſervitia "ipſorum, fortunam partium, & omnia prona "victoribus. Ne Antonio Varoque de gloriâ "concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis "undique nuntiis trepidas: populi mobilem ani"mum; &, ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas "adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitel"lium ne proſperis quidem parem; adeò ruenti"bus debilitatum. Gratiam patrati belli penes "eum, qui Urbem occupaſſet. Id Sabino con"venire, ut imperium fratri reſervaret; id Veſpa"ſiano, ut ceteri poſt Sabinum haberentur."

LXV. HAUD quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam " invidiâ & " æmulatione fortunam fratris moraretur." Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniâque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuvisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordiâ, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, " mitem virum " abhorrere a sanguine & cædibus; eóque crebris " cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque " per conditionem armis, agitare." Sæpe domi congressi, postremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigêre. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur; Vitellii projectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior.

LXVI. QUOD si tam facilè suorum mentes flexisset Vitellius, quàm ipse cesserat, incruentam Urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterùm, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, " discrimen ac dedecus" ostentantes, " & fidem in libidine victoris. Nec tantam Ves- " pasiano superbiam, ut privatum Vitellium pate- " retur: ne victos quidem laturos. Ita periculum " ex misericordiâ. Ipsum sanè senem, & prospe-

" ris adversisque satiatum. Sed quod nomen, " quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc " pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ " sinus promitti: sed ubi imperium Vespasianus " invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non deni- " que exercitibus securitatem, nisi exstincto æmu- " latu redituram. Fabium illis Valentem, capti- " vum & casibus dubiis reservatum, prægravem " fuisse, nedum Primus ac Fuscus, & specimen " partium Mucianus, ullam in Vitellium, nisi oc- " cidendi, licentiam habeant. Non a Cæsare " Pompeium, non ab Augusto Antonium incolu- " mes relictos: nisi fortè Vespasianus altiores spi- " ritus gerat, Vitellii cliens, cùm Vitellius collega " Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres " consulatus, ut tot egregiæ domûs honores dece- " ret, desperatione saltem in audaciam accingere- " tur: perstare militem, superesse studia populi. " Denique nihil atrocius eventurum, quàm in " quod sponte ruant: moriendum victis, mori- " endum deditis: id solum referre, novissimum " spiritum per ludibrium, & contumelias effun- " dant, an per virtutem."

LXVII. SURDÆ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curâque, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus op-

portunâ morte excidium domûs prævênit, nihil principatu filii adſecuta, niſi luctum & bonam famam. Quintodecimo Kalendas Januarii auditâ defectione legionis cohortiumque, quæ ſe Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mæſtâ circùm familiâ. Simul ferebatur lecticulâ parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempeſtivæ: miles minaci ſilentio.

LXVIII. NEC quiſquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, & generis humani paullo antè dominum, relictâ fortunæ ſuæ ſede, per populum, per Urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat; occultæ Caium inſidiæ: nox & ignotum rus, fugam Neronis abſconderant: Piſo & Galba tamquam in acie cecidêre: in ſuâ concione Vitellius, inter ſuos milites, proſpectantibus etiam feminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus: "Cedere ſe pacis & "reipublicæ causâ: retinerent tantùm memoriam "ſuî, fratremque, & conjugem, & innoxiam li"berorum ætatem miſerarentur." Simul filium protendens, modò ſingulis, modò univerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, adſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, redde-

bat. Aſpernante conſule, reclamantibus, qui in concione adſtiterant, ut in æde Concordiæ poſiturus inſignia imperii, domumque fratris petiturus, diſceſſit. Major hìc clamor obſiſtentium penatibus privatis, " in palatium" vocantium: interclufum aliud iter, idque ſolum, quod in ſacram viam pergeret, patebat: tum conſilii inops, in palatium rediit.

LXIX. PRÆVENERAT rumor, " ejurari ab eo " imperium:" ſcripſeratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, " ut militem cohiberent." Igitur tamquam omnis reſpublica in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatûs, & plerique equeſtris ordinis, omniſque miles Urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevêre: illuc de ſtudiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longiùs jam progreſſus erat, quàm ut regredi poſſet: & ſuo quiſque metu, ne disjectos, eóque minùs validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpsêre. Circa lacum Fundani, deſcendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptiſſimi. Modicum ibi prœlium, improviſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutiſſimum e præſentibus, arcem Capitolii inſedit milite, & quibuſdam ſenatorum equitumque;

quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulavêre. Subierunt obſidium etiam feminæ inter quas maximè inſignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles, cuſtodiâ ſocordi clauſos circumdedit, eóque, concubiâ nocte, ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, miſſo per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui "circumſideri ipſos, &, ni ſub-"veniretur, arctas res" nuntiaret. Noctem adeò quietam egit, ut degredi ſine noxâ potuerit: quippe miles Vitellii adversùs pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat: & hibernus imber repentè fuſus, oculos aureſque impediebat.

LXX. LUCE primâ, Sabinus, antequam invicem hoſtilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium miſit, "cum man-"datis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simu-"lationem prorſus & imaginem deponendi impe-"rii fuiſſe, ad decipiendos tot inluſtres viros. "Cur enim e roſtris fratris domum, imminentem "foro, & inritandis hominum oculis, quàm "Aventinum & penates uxoris petiſſet? Ita pri-"vato, & omnem principatûs ſpeciem vitanti, "conveniſſe: contrà, Vitellium in palatium, "in ipſam imperii arcem regreſſum. Inde ar-"matum agmen emiſſum; ſtratam innocentium

" cædibus celeberrimam Urbis partem: ne Capi-" tolio quidem abſtineri. Togatum nempe ſe, & " unum e ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac " Vitellium prœliis legionum, captivitatibus urbi-" um, deditionibus cohortium judicatur. Jam, " Hiſpaniis, Germaniiſque, & Britanniâ, deſciſ-" centibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, " donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem " & concordiam victis utilia; victoribus tantùm " pulchra eſſe. Si conventionis pæniteat, non ſe, " quem perfidiâ deceperit, ferro peteret; non " filium Veſpaſiani, vix puberem. Quantum, " occiſis uno ſene, & uno juvene, profici? iret " obviàm legionibus, de ſummâ rerum illic certa-" ret: cetera ſecundùm eventum prœlii ceſſura." Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi ſuî causâ reſpondit, culpam " in militem" conferens, " cujus nimio ardori imparem eſſe modeſtiam " ſuam." Et monuit Martialem, " ut per ſecre-" tam ædium partem occultè abiret, ne a militibus " internuntius inviſæ pacis interficeretur." Ipſe neque jubendi, neque vetandi potens, non jam Imperator, ſed tantùm belli cauſa erat.

LXXI. VIX dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; ſibi quiſque auctor: cito agmine, forum & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adverſum collem, uſque ad primas Capitolinæ arcis fores.

Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ ſubeuntibus: in quarum tectum egreſſi, ſaxis teguliſque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, niſi gladiis armatæ; & arceſſere tormenta, aut miſſilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecêre; & ſequebantur ignem: ambuſtaſque Capitolii fores penetraſſent, ni Sabinus revulſas undique ſtatuas, decora majorum, in ipſo aditu, vice muri, objeciſſet. Tum diverſos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improviſa utraque vis; propior atque acrior per aſylum ingruebat: nec ſiſti poterant, ſcandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multâ pace, in altum edita, ſolum Capitolii æquabant. Hìc ambigitur, "ignem tectis oppugnatores injecerint, an obſeſſi," quæ crebrior fama eſt, "quò nitentes ac progreſſos depellerent." Inde lapſus ignis in porticus, adpoſitas ædibus: mox ſuſtinentes faſtigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagravit.

LXXII. ID facinus poſt conditam Urbem luctuoſiſſimum fœdiſſimumque populo Romano accidit: nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis, ſedem Jovis optimi, maximi, auſpicatò a majoribus, pignus imperii, conditam, quam non Porſena deditâ Urbe, neque Galli cap-

tâ, temerare potuiſſent, furore Principum exſcindi! Arſerat & antè Capitolium civili bello, ſed fraude privatâ: nunc palam obſeſſum, palam incenſum: quibus armorum cauſis? quo tantæ cladis pretio ſtetit? pro patriâ bellavimus? Voverat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino; jeceratque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc populi Romani res ſufficerent. Mox Servius Tullius, ſociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Sueſsâ Pometiâ, hoſtium ſpoliis exſtruxêre. Sed gloria operis, libertati reſervata: pulſis regibus, Horatius Pulvillus, iterum conſul, dedicavit, eâ magnificentiâ, quam immenſæ poſtea populi Romani opes ornarent potiùs, quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interjecto ccccxxv. annorum ſpatio, L. Scipione, C. Norbano conſulibus, flagraverat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicavit: hoc ſolum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæſarum opera, uſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. SED plus pavoris obſeſſis, quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu, neque conſtantiâ, inter dubia indigebat. Ex diverſo trepidi milites, dux ſegnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere: neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc

illuc clamoribus hoſtium circumagi: quæ juſſerat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi: poſtremò, abjectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant. Inrumpunt Vitelliani, & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæva, pugnam auſi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt, & Quinctium Atticum, conſulem, umbrâ honoris & ſuâmet vanitate monſtratum, quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa adversùs Vitellium jecerat. Ceteri per varios caſus elapſi; quidam ſervili habitu, alii fide clientium contecti, & inter ſarcinas abditi. Fuêre, qui, excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, ultro rogitantes reſpondenteſve, audaciam pro latebrâ haberent.

LXXIV. DOMITIANUS, primâ inruptione apud ædituum occultatus, ſollertiâ liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus ignoratuſque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, diſjecto æditui contubernio, modicum ſacellum JOVI CONSERVATORI, aramque poſuit, caſus ſuos in marmore expreſſam. Mox imperium adeptus, JOVI CVSTODI templum ingens, ſeque in ſinu

dei ſacravit. Sabinus & Atticus, onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas adulationeſque miſcet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicêre ut abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratumque, & abſciſo capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

LXXV. HIC exitus viri haud ſanè ſpernendi. Quinque & triginta ſtipendia in republicâ fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam juſtitiamque ejus non argueres : ſermonis nimius erat : id unum ſeptem annis, quibus Mœſiam ; duodecim, quibus præfecturam Urbis obtinuit, calumniatus eſt rumor : in fine vitæ, alii ſegnem, multi moderatum, & civium ſanguinis parcum credidêre. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domûs penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique " etiam paci conſultum, diremptâ æmulatione " inter duos, quorum alter ſe fratrem Imperatoris, " alter conſortem imperii cogitaret." Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus " quis Capitolium incendiſſet," ſe reum Atticus obtulerat. Eâque confeſſione, ſive aptum

tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnoviſſe, & a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. IISDEM diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinæ imminebat; clauſis illic gladiatoribus remigibuſque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut ſuprà memoravimus, Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, laſciviâ ſocordiâque gladiatorum magis, quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum perſonantes, in miniſterium luxûs diſperſis militibus, de bello tantùm inter convivia loquebantur. Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro; doniſque ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus invidiæ quàm virium partibus addebat.

LXXVII. INTERIM ad L. Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit, pollicituſque, "ſi præ"ſidium acciperet, vacuam arcem furtim tradi"turum," multâ nocte cohortes expeditas, ſummis montium jugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit: inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidêre: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſ-

crimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum evasêre, in quîs præfectus classis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Julianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuêre, qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam "gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatæ "Tarracinæ, superbè sævéque egisset." Ipse lauream gestæ prosperè rei ad fratrem misit: percunctatus, "statim regredi se, an perdomandæ "Campaniæ insistere juberet." Quod salutare non modò partibus Vespasiani, sed reipublicæ fuit: nam si recens victoriâ miles, &, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset, haud parvâ mole certatum, nec sine exitio Urbis foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

LXXVIII. DUM hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narniâ Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuêre, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam "dolo cunctantem, post secretas "Vitellii epistolas, quibus consulatum, & nubilem "filiam, & dotales opes, pretium proditionis, of"ferebat." Alii, "ficta hæc, & in gratiam Mu-

" ciani composita." Quidam, " omnium id du-
" cum consilium fuisse, ostentare potiùs Urbi bel-
" lum, quàm inferre: quando validissimæ cohor-
" tes a Vitellio descivissent, & abscisis omnibus
" præsidiis, cessurus imperio videbatur. Sed
" cuncta festinatione, deinde ignaviâ Sabini cor-
" rupta: qui, sumptis temere armis, munitis-
" simam Capitolii arcem, & ne magnis quidem
" exercitibus expugnabilem, adversùs tris cohor-
" tes tueri nequivisset." Haud facilè quis uni ad-
signaverit culpam, quæ omnium fuit: nam & Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur; & Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivêre. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ, Urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. ANTONIUS per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic " interfectum Sabinum, conflagrasse Capito-
" lium, tremere Urbem," mæsta omnia accepit:
" plebem quoque & servitia pro Vitellio armari," nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prœlium adversum fuerat: namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti

pedes, excepêre. Pugnatum haud procul Urbe, inter ædificia hortoſque, & anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœdâ fugâ conſternantur, non ultra Fidenas ſecutis victoribus.

LXXX. Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta: vulgus Urbanum arma cepit. Paucis ſcuta militaria: plures, raptis, quod cuique obvium, telis, "ſignum pugnæ" expoſcunt. Agit grates Vitellius, & "ad tuendam Urbem prorumpere" jubet. Mox vocato ſenatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipublicæ concordiam pacemque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum diſcrimen adiêre, aſpernante milite conditiones pacis: vulneratur prætor Arulenus Ruſticus: auxit invidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam auſus; &, ni dato a duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipſa patriæ mœnia, civilis rabies uſque in exitium temeraſſet. Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis.

LXXXI. MISCUERAT ſe legatis Muſonius Rufus, equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ, & placita Stoicorum æmulatus, cœptabatque permixtus manipulis, "bona pacis ac belli diſcrimina" diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modeſtiſſimi cujuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtivam ſapientiam. Obviæ fuêre & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellii, ad Antonium ſcriptis: "eximi "ſupremo certamini unum diem" poſtulabat: "ſi "moram interjeciſſent, faciliùs omnia conven-"tura." Virgines cum honore dimiſſæ: Vitellio reſcriptum, "Sabini cæde, & incendio Capitolii, "dirempta belli commercia."

LXXXII. TENTAVIT tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, "ut, caſtris juxta "pontem Milvium poſitis, poſterâ die Urbem "ingrederentur." Ratio cunctandi, ne aſperatus prœlio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem, ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitûs fecerant. Tripartito agmine, pars ut adſtiterat, Flaminiâ viâ; pars juxta ripam Tiberis inceſſit; tertium agmen, per Salariam, Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fuſa.

Miles Vitellianus trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante Urbem multa, & varia; ſed Flavianis, conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantùm conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram Urbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum uſque diem, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui portâ Collinâ inruperant, circumvenirentur. Concurrêre & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani deſperatione ſolâ ruebant; & quamquam pulſi, rurſus in Urbe congregabantur.

LXXXIII. ADERAT pugnantibus ſpectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rurſus illos clamore & plauſu fovebat: quotiens pars altera inclinaſſet, abditos in tabernis, aut, ſi quam in domum perfugerant, " erui jugularique" expoſtulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obverſo, ſpolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis Urbe totâ facies: alibi prœlia & vulnera; alibi balineæ popinæque: ſimul cruor & ſtrues corporum; juxtà ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantum in luxurioſo otio libidinum; quidquid in acerbiſſimâ captivitate ſcelerum: prorſus, ut eamdem civitatem & furere crederes, & laſcivire. Conflixerant antè armati exercitus in Urbe, bis L. Sullâ, ſemel Cinnâ, vic-

toribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermiſſæ: velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant, fruebantur; nullâ partium curâ, malis publicis læti.

LXXXIV. PLURIMUM molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque, ut noviſſimam ſpem, retinebant. Eò intentiùs victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum urbium excidiis reperta ſimul admovent, teſtudinem, tormenta, aggeres, faceſque: "quidquid tot prœliis laboris ac periculi hauſiſ-"ſent, opere illo conſummari" clamitantes. "Ur-"bem ſenatui ac populo Romano, templa diis "reddita: proprium eſſe militis decus in caſtris, "illam patriam, illos penates: ni ſtatim recipi-"antur, noctem in armis agendam." Contrà Vitelliani, quamquam numero fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araſque cruore fœdare: ſuprema victis ſolatia amplectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres & propugnacula mœnium, exſpiravêre. Convulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidêre omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. Ea cura etiam morientibus decori exitûs fuit.

LXXXV. VITELLIUS, captâ Urbe, per averſam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris,

ſellulâ defertur; ut, ſi diem latebrâ vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris eſt, cùm omnia metuenti, præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque: dilapſis etiam infimis ſervitiorum, aut occurſum ejus declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſuſque miſero errore, & pudendâ latebrâ ſemet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniatâ veſte, fœdum ſpectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitûs miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quò maturiùs ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum, modò erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque roſtra, aut Galbæ occiſi locum contueri; poſtremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulêre. Una vox non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, "ſe tamen Imperatorem ejus fuiſſe" reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus, concidit. Et vulgus eâdem pravitate inſectabatur interfectum, quâ foverat viventem.

LXXXVI. Pater illi L. Vitellius: ſeptimum & quinquageſimum ætatis annum explebat: conſulatum, ſacerdotia, nomen locumque inter primores, nullâ ſuâ induſtriâ, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulêre,* qui ipſum non noverant. Studia exercitûs rarò cuiquam, bonis artibus quæſita, perinde adfuêre, quàm huic per ignaviam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas; quæ, ni adſit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantiâ morum continere putat, meruit magis, quàm habuit. Reipublicæ haud dubiè intererat, Vitellium vinci: ſed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidêre, cùm a Galbâ deſciviſſent. Præcipiti in occaſum die, ob pavorem magiſtratuum ſenatorumque, qui dilapſi ex Urbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & *Cæſarem* conſalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

B R E V I A R I U M

LIBRI QUARTI.

I. *VICTORES Flaviani in Urbe sæviunt.* II. *L. Vitellius, licèt deditus, interficitur.* III. *Compositâ Campaniâ, obsequium senatûs in Vespasianum.* IV. *Muciani, Antonii, ceterorumque belli ducum honores. Restituendi Capitolii consilia. Libertati consulit Helvidius Priscus.* V. *Hujusce viri vita & mores.* VI. *Inter eum & Eprium Marcellum acre jurgium.* IX. *De impensis publicis dissensio.* X. *Musonius Rufus in P. Celerem invehitur.* XI. *Mucianus, Urbem ingressus, cuncta in se trahit. Calpurnii Galeriani cædes. Servile Asiatici, liberti, supplicium.* XII. *Initia belli Germanici, duce Claudio Civili.* XIV. *Primi in arma ruunt Batavi & Canninefates.* XV. *Accitis Frisiis, occupata duarum cohortium hiberna.* XVI. *Parta Civilis dolo de Romanis victoria.* XVII. *Ejus famâ excitæ Germaniæ auxilia ultro offerunt. Civilis Galliarum societatem*

adfectat. XVIII. *Hordeonii Flacci ſegnitia. Victi Romani in Vetera caſtra fugiunt.* XIX. *Batavorum & Canninefatium cohortes, quæ in Urbem pergebant, corruptæ, Civili junguntur; & Bonnenſi prælio Romanorum aciem perfringunt.* XXI. *Suos tamen in verba Veſpaſiani adegit Civilis, ut hoſtilia velaret.* XXII. *Statimque Vetera obſidet.* XXIV. *Hordeonius Flaccus, ſeditione conflictatus, ſummam rerum Voculæ permittit. Adfluunt Gallorum auxilia.* XXVI. *Herennius Gallus, in partem curarum Voculæ additus, re infeliciter geſtâ, verberatur. Nova ſeditio.* XXVIII. *Germani prædas e Gallis agunt.* XXIX. *Varia Germanos inter & Romanos certamina.* XXXI. *Auxilia Gallorum, nuntiato Cremonenſi prælio, a Vitellio deſciſcunt. Dictum quoque ab Hordeonio Flacco Veſpaſiani ſacramentum.* XXXII. *Tum Montanus ad Civilem mittitur, ut eum a bello retrahat. Ipſe Montanum, paratum in res novas, ad bellum impellit.* XXXIII. *Mox adversùs Voculam partem copiarum mittit. Prælia Germanis primò, dein Romanis proſpera.* XXXV. *Vocula malè utitur victoriâ.* XXXVI. *Civilis Geldubam capit. Inter Romanos diſcor-*

dia. Hordeonium Flaccum interficiunt. Eadem tempestas Voculam ferme perculit. XXXVII. *Mogontiacum obsessum. Treveri nunc fidi, mox rebelles.* XXXVIII. *Interim in Urbe falsi ab Africâ pavores.* XXXIX. *Domitianus prætor. Potentia Antonii Primi a Muciano infracta.* XL. *Restituuntur Galbæ honores. P. Celer, aliique famosi delationibus, damnati.* XLII. *Aquilium Regulum, a Messalâ fratre defensum, premit Curtius Montanus.* XLIII. *Eprius quoque Marcellus ab Helvidio corripitur.* XLIV. *At ne longiùs abiret hæc cognitio, abolita priorum temporum memoria. In paucos & viles sævitum.* XLV. *Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.* XLVI. *Prætorianorum seditio a Muciano composita.* XLVII. *Abrogati consulatus, quos Vitellius dederat. Funus censorium Flavio Sabino ductum.* XLVIII. *L. Pisonis, Africæ proconsulis, cædes.* L. *OEensium Leptitanorumque discordiæ : fusi Garamantes.* LI. *Oblata a Parthis auxilia non recipit Vespasianus.* LII. *Illum Domitiano infensum Titus mitigat.* LIII. *Cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.* LIV. *Ob Vitellii*

necem, duplicatum in Germania bellum: nec hostiles animos jam dissimulat Civilis. Treveri ac Lingones a Romanis deficiunt, Classico, Tutore & Julio Sabino ducibus. Nutant reliquæ Galliæ. Incerta ipsarum legionum fides. LIX. *Vocula occiditur; & pro Galliarum imperio juratum.* LX. *Legiones, in Veteribus castris obsessæ, eadem in verba adactæ.* LXI. *Tum Civilis, voti compos, crinem ponit. Inde quoque major Veledæ auctoritas.* LXII. *Captarum legionum mæstum silensque agmen. Alæ Picentinæ virtus.* LXIII. *Colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducitur.* LXVI. *Civilis Claudium Labeonem, resistere ausum, vincit: Bethasios Tungrosque in fidem recipit.* LXVII. *Lingones tamen a Sequanis fusi; victusque Julius Sabinus latet.* LXVIII. *Tantis armorum motibus anxius Mucianus, cum Domitiano ad bellum accingitur. Legiones quatuor præmissæ: aliæ accitæ.* LXIX. *Galli deliberant; & plerique, æmulatione provinciarum deterriti, Romanam fidem retinent.* LXX. *Nec Civili, Classico, ceterisque ducibus satis consilii ac concordiæ.* LXXI. *Interea Petilius Cerialis Mogontiacum*

venit : Valentinum, hostium ducem, magnâ clade adficit. LXXII. *Victæ antè legiones in castra Romana receptæ.* LXXIII. *Cerialis Treveros ac Lingonas adloquitur & componit.* LXXV. *Atrox prælium, quo Germani, primùm victores, dein Cerialis constantiâ vincuntur.* LXXIX. *Agrippinenses a Germanis desciscunt.* LXXX. *Mucianus filium Vitellii interfici jubet. Antonius Primus ad Vespasianum venit, nec pro spe suâ excipitur.* LXXXI. *Miracula Alexandriæ a Vespasiano edita.* LXXXII. *Adit templum Serapidis.* LXXXIII. *Hujus dei origo.* LXXXV. *Valentinus, victus, nec degener, punitur.* LXXXVI. *Domitianus, cùm frustra Cerialem tentasset, ut sibi exercitum imperiumque traderet, otium studiaque literarum simulat.*

Hæc gesta, partim flagrantibus adhuc Vitellii & Vespasiani civilibus bellis, partim

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coss.	Flavio Vespasiano Aug. II. Tito Vespasiano Cæsare.

C. CORNELII *TACITI* HISTORIÆ.

LIBER QUARTUS.

Interfecto Vitellio, bellum magis desierat, quàm pax cœperat. Armati per Urbem victores, implacabili odio, victos consectabantur: plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentiâ, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu, & juventâ conspexerant, obtruncare, nullo militum, aut populi discrimine. Quæ sævitia, recentibus odiis, sanguine explebatur; dein verterat in avaritiam: nihil usquam secretum aut clausum sinebant, "Vitellianos occultari" simulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel si resisteretur, causa cædis: nec deerat egentissimus quisque ex plebe: & pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta,

conclamationes, & fortuna captæ urbis: adeò ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares: quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

II. NOMEN sedemque Cæsaris, Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium Principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: summa potentiæ, in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e Principis domo, quasi Cremonensem prædam, rapere: ceteri modestiâ, vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida, & servitio parata, "occupari redeuntem Tarracinâ L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli," postulabat. Præmissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minùs irâ, quàm metu abjecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per Urbem incessit. Nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & adversùm plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles: paucos erumpere ausos, circumjecti pressêre: ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, &, quamquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par

vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior; nec perinde profperis focius, quàm adverfis abftractus.

III. IISDEM diebus Lucilius Baffus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: difcordibus municipiorum animis, magis inter femet, quàm contumaciâ adversùs Principem. Vifo milite, quies. Et minoribus coloniis impunitas: Capuæ, legio tertia hiemandi causâ locatur, & domus inluftres adflictæ; cùm contrà Tarracinenfes nullâ ope juvarentur. Tantò proclivius eft injuriæ, quàm beneficio vicem exfolvere: quia gratia oneri, ultio in quæftu habetur. Solatio fuit fervus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinenfium diximus, patibulo affixus, in iifdem anulis, quos acceptos a Vitellio geftabat. At Romæ fenatus cuncta Principibus folita Vefpafiano decernit, lætus & fpei certus: quippe fumpta per Gallias Hifpaniafque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poftquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, & omnes provincias exercitufque luftraverunt, velut expiato terrarum orbe, cepiffe finem videbantur. Addidêre alacritatem Vefpafiani literæ, tamquam manente bello fcriptæ: ea, primâ fpecie, forma: ceterùm ut Princeps loquebatur, civilia de fe, & reipublicæ egregia: nec fenatûs obfequium deerat. Ipfi "consulatus "cum Tito filio, prætura Domitiano & confulare "imperium" decernuntur.

IV. MISERAT & Mucianus epiſtolas ad ſenatum, quæ materiam ſermonibus præbuêre: "Si "privatus eſſet, cur publicè loqueretur? potuiſſe "eadem, paucos poſt dies, loco ſententiæ dici:" ipſa quoque inſectatio in Vitellium, ſera, & ſine libertate. Id verò erga rempublicam ſuperbum, erga Principem contumelioſum, quod "in manu "ſuâ fuiſſe imperium, donatumque Veſpaſiano" jactabat. Ceterùm invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, "Muciano triumphalia" de bello civili data. Sed "in Sarmatas expeditio" fingebatur. Adduntur "Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco & "Arrio Varo prætoria inſignia." Mox deos reſpexêre: "reſtitui" placuit "Capitolium." Eaque omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Ceteri, vultu manuque; pauci, quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus adſentiebantur. Ubi ad Helvidium Priſcum, prætorem deſignatum, ventum, prompſit ſententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falſa aberant, & ſtudiis ſenatûs attollebatur. Iſque præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit.

V. RES poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpius memorandi, ut vitam ſtudiaque ejus, & quali fortunâ ſit uſus, paucis repetam. Helvidius Priſcus, regione Italiæ, Tarra-

cinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium inluſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quò firmior adversùs fortuita, rempublicam capeſſeret: doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona, quæ honeſta, mala tantùm, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæſtorius adhuc, a Pæto Thraſeâ gener delectus, e moribus ſoceri nihil æquè ac libertatem hauſit: civis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, conſtans adversùs metus.

VI. ERANT, quibus adpetentior famæ videretur; quando etiam ſapientibus cupido gloriæ noviſſima exuitur. Ruinâ ſoceri, in exſilium pulſus, ut, Galbæ principatu, rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare adgreditur. Ea ultio, incertum major an juſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregiis utriuſque orationibus teſtatum. Mox, dubiâ voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus; variis, ut ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatûs die, quo " de imperio Veſpaſiani" cenſebant,

placuerat "mitti ad Principem legatos." Hinc inter Helvidium & Eprium acre jurgium. Priſcus "eligi nominatim a magiſtratibus juratis;" Marcellus "urnam" poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat.

VII. SED Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, poſthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem ad continuas & infeſtas orationes provecti ſunt, quærente Helvidio, "quid ita Marcellus judicium magiſtratuum "paveſceret? eſſe illi pecuniam, & eloquentiam, "quîs multos anteiret, ni memoriâ flagitiorum "urgeretur. Sorte & urnâ, mores non diſcerni? "ſuffragia & exiſtimationem ſenatûs reperta, ut "in cujuſque vitam famamque penetrarent: per- "tinere ad utilitatem reipublicæ, pertinere ad "Veſpaſiani honorem, occurrere illi, quos inno- "centiſſimos ſenatus habeat, qui honeſtis ſermo- "nibus aures Imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpa- "ſiano amicitiam cum Thraſeâ, Sorano, Sentio: "quorum accuſatores, etiamſi puniri non opor- "teat, oſtentari non debere: hoc ſenatûs judi- "cio, velut admoneri Principem, quos probet, "quos reformidet: nullum majus boni imperii "inſtrumentum, quàm bonos amicos eſſe. Satis "Marcello, quòd Neronem in exitium tot inno- "centium impulerit. Frueretur præmiis & im- "punitate; Veſpaſianum melioribus relinqueret."

VIII. MARCELLUS, "non ſuam ſententiam im-
"pugnari, ſed conſulem deſignatum cenſuiſſe"
dicebat, "ſecundùm vetera exempla, quæ ſortem
"legationibus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimici-
"tiis locus foret. Nihil eveniſſe, cur antiquitus
"inſtituta exoleſcerent, aut Principis honor in
"cujuſquam contumeliam verteretur: ſufficere
"omnes obſequio: id magis vitandum, ne pervi-
"caciâ quorumdam inritaretur animus, novo prin-
"cipatu ſuſpenſus, & vultus quoque ac ſermones
"omnium circumſpectans. Se meminiſſe tempo-
"rùm, quibus natus ſit, quam civitatis formam
"patres avique inſtituerint: ulteriora mirari, præ-
"ſentia ſequi: bonos Imperatores voto expetere,
"qualeſcumque tolerare. Non magis ſuâ ora-
"tione Thraſeam, quàm judicio ſenatûs adflic-
"tum. Sævitiam Neronis, per hujuſmodi ima-
"gines inluſiſſe: nec minùs ſibi anxiam talem
"amicitiam, quàm aliis exſilium. Denique con-
"ſtantiâ, fortitudine, Catonibus & Brutis æquare-
"tur Helvidius: ſe unum eſſe ex illo ſenatu, qui
"ſimul ſervierit. Suadere etiam Priſco, ne ſu-
"pra Principem ſcanderet, ne Veſpaſianum ſenem
"triumphalem, juvenum liberorum patrem, præ-
"ceptis coërceret. Quomodo peſſimis Impera-
"toribus ſine fine dominationem, ita quamvis
"egregiis modum libertatis placere." Hæc
magnis utrimque contentionibus jactata, diverſis

ſtudiis accipiebantur. Vicit pars, quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu invidiæ ſi ipſi eligerentur.

IX. SECUTUM aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a prætoribus tractabatur ærarium) "publicam paupertatem" queſti, "modum im-"penſis" poſtulaverant. Eam curam conſul deſignatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, Principi reſervabat. Helvidius, "ar-"bitrio ſenatûs agendum" cenſuit. Cùm perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, interceſſit, "ne quid ſuper tantâ "re, Principe abſente, ſtatueretur." Cenſuerat Helvidius, ut "Capitolium publicè reſtitueretur, "adjuvaret Veſpaſianus." Eam ſententiam modeſtiſſimus quiſque ſilentio, deinde oblivio tranſmiſit: fuêre, qui & meminiſſent.

X. TUM invectus eſt Muſonius Rufus in "Pub-"lium Celerem, a quo Baream Soranum falſo teſ-"timonio circumventum" arguebat. Eâ cognitione renovari odia accuſationum videbantur: ſed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani ſancta memoria: Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream, proditor, corruptorque amicitiæ, cujus ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies, cauſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius aut

Publius, quàm Priscus & Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

XI. TALI rerum statu, cùm discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent; Mucianus, Urbem ingressus, cuncta simul in se traxit: fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia, malè dissimulatâ in eos Muciani iracundiâ, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offensis sagax, verterat se transtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipse, stipatus armatis, domos, hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne, & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbidâ, & novis sermonibus lætâ, qui principatûs inanem ei famam circumdarent. Jussu Muciani, custodiâ militari cinctus, ne in ipsâ Urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab Urbe lapidem, viâ Appiâ, fuso per venas sanguine, exstinguitur. Julius Priscus, prætoriarum, sub Vitellio, cohortium præfectus, se ipse interfecit, pudore magis quàm necessitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque suæ superfuit. Asiaticus enim libertus malam potentiam servili supplicio expiavit.

"superbo cum imperio, venire? tradi se præfec-
"tis centurionibusque: quos ubi spoliis & san-
"guine expleverint, mutari; exquirique novos
"sinus, & varia prædandi vocabula. Instare de-
"lectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratri-
"bus, velut supremùm dividantur. Numquam
"magis adflictam rem Romanam; nec aliud in
"hibernis, quàm prædam & senes: attollerent tan-
"tùm oculos, & inania legionum nomina ne pa-
"vescerent: esse sibi robur peditum equitumque;
"consanguineos Germanos; Gallias idem cupien-
"tes: ne Romanis quidem ingratum id bellum,
"cujus ambiguam fortunam Vespasiano imputa-
"turos: victoriæ rationem non reddi."

XV. MAGNO cum adsensu auditus, barbaro ritu, & patriis exsecrationibus, universos adigit. Missi ad Canninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, linguâ, virtute, par Batavis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut suprà retulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus, stolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium insigni: pater ejus multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ omine placuit, impositusque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Frisiis

(transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hostium milites; nec, si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra: dein vagos, & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio, primipilari, nomen magis exercitûs, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

XVI. CIVILIS dolo grassandum ratus, incusavit ultro præfectos, "quòd castella deseruissent. Se "cum cohorte, cui præerat, Canninefatem tumul-"tum compressurum: illi sua quisque hiberna re-"peterent." Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes faciliùs opprimi, nec Brinnonem ducem ejus belli, sed Civilem esse, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi insidiæ parum cessêre, ad vim transgressus, Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, & obversis in hostem navibus, quas, incensis castellis,

illuc adpulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Civilem tranſtulit: perculſique milites improvisâ proditione, a ſociis hoſtibuſque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitiâ, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ objicere: ad poſtremum gubernatores centurioneſque, niſi eadem volentes, trucidant, donec univerſa quatuor & viginti navium claſſis, transfugeret, aut caperetur.

XVII. CLARA ea victoria in præſens, in poſterum uſui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliaſque famâ, "libertatis auctores" celebrabantur. Germaniæ ſtatim misêre legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem, Civilis arte doniſque adfectabat, captos cohortium præfectos ſuas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, datâ poteſtate: manentibus, honorata militia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat "malorum, quæ tot annis perpeſſi, miſeram ſervitutem falsò pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe: primâ acie, fuſum victumque Romanum: quid, ſi Galliæ jugum exuant? quantum in Italiâ reliquum? pro-

" vinciarum ſanguine provincias vinci : ne Vin-
" dicis aciem cogitarent : Batavo equite, pro-
" tritos Æduos Arvernoſque : fuiſſe inter Verginii
" auxilia Belgas : veréque reputantibus, Galliam
" ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem om-
" nium partes, addito, ſi quid militaris diſciplinæ
" in caſtris Romanorum viguerit : eſſe ſecum ve-
" teranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones
" procubuerint. Servirent Syria Aſiaque, & ſue-
" tus regibus Oriens : multos adhuc in Galliâ vi-
" vere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæſo
" Quinctilio Varo, pulſam e Germaniâ ſervitutem.
" Nec Vitellium Principem, ſed Cæſarem Au-
" guſtum bello provocatum. Libertatem naturâ,
" etiam mutis animalibus, datam. Virtutem pro-
" prium hominum bonum. Deos fortioribus ad-
" eſſe. Proinde arriperent vacui, occupatos, in-
" tegri, feſſos : dum alii Veſpaſianum, alii Vitel-
" lium foveant, patere locum adversùs utrum-
" que."

XVIII. SIC in Gallias Germaniaſque intentus, ſi deſtinata proveniſſent, validiſſimarum ditiſſimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Civilis conatus per diſſimulationem aluit. Ubi " expugnata caſtra, deletas " cohortes, pulſum Batavorum inſulâ Romanum " nomen," trepidi nuntii afferebant ; Mummium Lupercum, legatum (is duarum legionum hiber-

nis præerat) " egredi adversùs hoftem" jubet. Lupercus legionarios e præfentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longè agentes, raptim tranfmifit, additâ Batavorum alâ, quæ jam pridem corrupta, fidem fimulabat, ut, proditis in ipsâ acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium fignis circumdatus, ut fuo militi recens gloria ante oculos, & hoftes memoriâ cladis terrerentur; matrem fuam fororefque, fimul omnium conjuges parvofque liberos, confiftere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulfis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, fonuit acies: nequaquam par a legionibus, cohortibufque redditur clamor. Nudaverat finiftrum cornu Batavorum ala transfugiens, ftatimque in nos verfa: fed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinefque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, fœdâ fugâ difperfa, totis campis palantur. Illuc incubuêre Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caftra, quibus *Veterum* nomen eft. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel fi retineretur, femina difcordiæ præberet, in Frifios avehitur.

XIX. IISDEM diebus, Batavorum & Canninefatium cohortes, cùm juffu Vitellii in Urbem pergerent, miffus a Civile nuntius adfequitur. Intu-

muêre ſtatim ſuperbiâ ferociâque, & "pretium "itineris, donativum, duplex ſtipendium, augeri "equitum numerum," promiſſa ſanè a Vitellio, poſtulabant; non, ut adſequerentur, ſed cauſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivêre, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibuſque, conſultavit, "num obſequium abnuentes vi coërce-"ret." Mox, inſitâ ignaviâ, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito delectu ſuppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pænitentiâ, & arguentibus ipſis, qui ſuaſerant, tamquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut "arceret tranſitu Batavos: "ſe cum exercitu tergis eorum hæſurum." Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliiſque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum: cunctaque quæ acciderant, aut metuebantur, non inertiâ militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum evenire.

XX. BATAVI, cùm caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmisêre qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. "Nullum ſibi bellum ad-

" versùs Romanos, pro quibus totiens bellassent. " Longâ atque irritâ militiâ fessis, patriæ atque " otii cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innox- " ium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam " inventuros." Cunctantem legatum milites perpulerant, " fortunam prœlii experiretur." Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, densi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantùm & vulneribus, sed ruinâ, & suis plerique telis interiêre. Victores, coloniâ Agrippinensium vitatâ, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prœlium excusabant: tamquam petitâ pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

XXI. CIVILIS, adventu veteranarum cohortium, justi jam exercitûs ductor, sed consilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quæ, priore acie pulsæ, in vetera castra concesserant, " ut idem sacramentum acci- " perent." Redditur responsum, " neque prodi-

" toris, neque hoftium fe confiliis uti. Effe fibi " Vitellium Principem, pro quo fidem & arma " ufque ad fupremum fpiritum retenturos: pro- " inde perfuga Batavus arbitrum rerum Romana- " rum ne ageret, fed meritas fceleris pœnas ex- " fpectaret." Quæ ubi relata Civili, incenfus irâ, univerfam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

XXII. ADVERSUS has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, & Numifius Rufus, vallum murofque firmabant: fubverfa longæ pacis opera, haud procul caftris in modum municipii exftructa, ne hoftibus ufui forent. Sed parum provifum, ni copiæ in caftra conveherentur: rapi permisêre. Ita paucis diebus per licentiam abfumpta funt, quæ adversùs neceffitates in longum fuffeciffent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quò truculentior vifu foret, Germanorum catervis complet, adfultante per campos equite. Simul naves in adverfum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium figna, inde deromptæ filvis lucifque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos eft, mixtâ belli civilis externique facie obftupefecerant obfeffos: & fpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus fitum, vix quinque millia armatorum

Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbatâ pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat.

XXIII. PARS caſtrorum in collem leniter exſurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis, obſideri premique Germanias, Auguſtus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis & arma ſatis placebant. Batavi, Tranſrhenanique, quò diſcreta virtus manifeſtiùs ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt ubi pleraque telorum turribus pinniſque mœnium irrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasêre vallum, appoſitis plerique ſcalis, alii per teſtudinem ſuorum: ſcandebantque jam quidam, cùm gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adverſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi: nec ulla ipſis ſollertia: perfugæ captivique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubjectis rotis propellere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere, prœliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa, ſtravêre informe opus: & crates vineaſque parantibus, adactæ tormentis ardentes haſtæ: ultroque ipſi oppugnatores ignibus

petebantur: donec, desperatâ vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopiâ proditio, & fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

XXIV. FLACCUS interim, cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duoetvicesimæ legionis legato, tradit, ut quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus: neque enim ambiguè fremebant, "emissas a Mogontiaco Batavorum "cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri "in societatem Germanos: non Primi Antonii, "neque Muciani ope Vespasianum magis adole"visse: aperta odia, armaque palam depelli: "fraudem & dolum, obscura, eóque inevitabilia: "Civilem stare contrà, struere aciem; Hordeonium "e cubiculo & lectulo jubere, quidquid hosti con"ducat. Tot armatas fortissimorum virorum ma"nus, unius senis valetudine regi. Quin potiùs, "interfecto traditore, fortunam virtutemque suam "malo omine exsolverent." His inter se vocibus instinctos flammavêre insuper adlatæ a Vespasiano literæ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit; vinctosque, qui attulerant, ad Vitellium misit.

XXV. SIC mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. Infenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: "ejus "juſſu directam adversùs Batavos aciem, tam-"quam a Mogontiaco legiones ſequerentur: "ejuſdem proditione cæſos, nullis ſupervenien-"tibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, "neque Imperatori ſuo nuntiari, cùm adcurſu tot "provinciarum exſtingui repens perfidia potuerit." Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitavit; inſtituitque peſſimum facinus, ut epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, a quîs antè militi, quàm ducibus, legebantur. Tum e ſeditioſis unum vinciri jubet, magis uſurpandi juris, quàm quia unius culpa foret. Motuſque Bonnâ exercitus in Coloniam Agrippinenſem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè juvabant. Mox, valeſcentibus Germanis, pleræque civitates adversùm nos armatæ, ſpe libertatis; &, ſi exuiſſent ſervitium, cupidine imperitandi. Gliſcebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro "conſcientiam ducis, tam-"quam nuntius inter Civilem Flaccumque, falſo "crimine, teſtis veri opprimeretur." Conſcendit tribunal Vocula, mirâ conſtantiâ, prehenſumque militem ac vociferantem, "duci ad ſupplicium"

juſſit. Et dum mali pavent, optimus quiſque juſſis paruêre. Exin conſenſu "ducem Vocu-"lam" poſcentibus, Flaccus ſummam rerum ei permiſit.

XXVI. SED diſcordes animos multa efferabant: inopia ſtipendii frumentique, & ſimul delectum tributaque Galliæ aſpernantes: Rhenus, incognitâ illi cælo ſiccitate, vix navium patiens: arcti commeatus: diſpoſitæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent: eâdemque de causâ minus frugum, & plures, qui conſumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, deſererent: quod in pace, "fors," ſeu "natura;" tunc "fatum & ira "dei," vocabatur. Ingreſſis Noveſium, ſextadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco, cui Gelduba nomen eſt, caſtra fecêre. Ibi ſtruendâ acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque prædâ ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus a Voculâ exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit.

XXVII. FORTE navem, haud procul caſtris, frumento gravem, cùm per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gal-

lus, misitque subsidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paullatimque aggregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multâ cum strage nostrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, scissâ veste, verberato corpore, "quo pretio, "quibus consciis, prodidisset exercitum," dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum "auctorem sceleris," hunc "ministrum" vocant: donec exitium minitantibus exterritus, "prodi- "tionem" & ipse Hordeonio objecit: vinctusque, adventu demum Voculæ exsolvitur. Is posterâ die, auctores seditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat licentiæ, patientiæque. Haud dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque, in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor: ut contineri non possent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmatâ. Ille, ut cuique proximum, "vastari Ubios Treverosque, & aliâ manu Mosam "amnem transire" jubet, "ut Menapios & Mo- "rinos & extrema Galliarum quateret." Actæ utrobique prædæ; infestiùs in Ubiis, quòd gens Germanicæ originis, ejuratâ patriâ, Romanorum

nomen, *Agrippinenſes* vocarentur. Cæſæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incurioſiùs agentes, quia procul ripâ aberant. Nec quievêre Ubii, quominus prædas e Germaniâ peterent: primò impunè: dein circumventi ſunt, per omne id bellum meliore uſi fide, quàm fortunâ. Contuſis Ubiis, gravior, & ſucceſſu rerum ferocior Civilis, obſidium legionum urgebat; intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Tranſrhenanos "prœlium" poſcentes, "ad ſcindendum vallum ire, detruſoſque, redintegrare certamen" jubet; ſuperante multitudine, & facili damno: nec finem labori nox attulit.

XXIX. Congestis circùm lignis, accenſiſque, ſimul epulantes, ut quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela per tenebras vana: Romani conſpicuam barbarorum aciem, & ſi quis audaciâ, aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Civili; "&, reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis" jubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas

ſudes, gravia ſaxa, non fortè jaciebat. Ubi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi: multos in mœnia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſtâ nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. EDUXERANT Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem, promoti contrà validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregêre, multâ ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos, ſubitâ & proſperâ eruptione. Simul a legionariis peritiâ & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pavorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quò repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli, pluresve hoſtium ſublimè rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Civilis, omiſsâ oppugnandi ſpe, rurſus per otium adſidebat, nuntiis & promiſſis fidem legionum convellens.

XXXI. HÆC in Germaniâ ante Cremonenſe prœlium geſta; cujus eventum literæ Primi Antonii docuêre, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præſens fatebatur. Diverſi hinc motus animorum. Auxilia e Galliâ, quîs nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim a Vitellio deſciſcunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit ſacramentum, non vultu,

neque animo ſatis affirmans: & cùm cetera jurisjurandi verba conciperent, "Veſpaſiani" nomen hæſitantes, aut levi murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant.

XXXII. LECTÆ deinde pro concione epiſtolæ Antonii ad Civilem, ſuſpiciones militum inritavêre, tamquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox, adlatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta, factaque: & miſſus cum mandatis Montanus ad Civilem, "ut abſiſteret bello: neve externa armis falſis velaret. Si Veſpaſianum juvare adgreſſus foret, "ſatisfactum cœptis." Ad ea Civilis, primò callidè: pòſt, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orſus a queſtu periculiſque, quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet: "Egregium" inquit "pretium laboris recepi, necem fratris, & vincula "mea, & ſæviſſimas hujus exercitûs voces, qui"bus ad ſupplicium petitus, jure gentium pœnas "repoſco: vos autem Treveri, ceteræque ſervi"entium animæ, quod præmium effuſi totiens "ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam, "immortalia tributa, virgas, ſecures, & domi"norum ingenia? En ego præfectus unius co"hortis, & Canninefates Batavique, exigua Gal"liarum portio, vana illa caſtrorum ſpatia exſci"dimus, vel ſepta ferro fameque premimus: de-

"nique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem "erimus." Sic accensum, sed "molliora referre" jussum dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupêre.

XXXIII. CIVILIS, parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod e Germanis maximè promptum, adversùs Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, & Claudio Victore, sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. Adeóque improvisi castra involavêre, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, "subsignano milite media firmare:" auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Nerviorum cohortes, metu seu perfidiâ, latera nostrorum nudavêre. Sic ad legiones perventum: quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cùm repentè, novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ a Galbâ cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioremque, quàm pro numero, terrorem faciunt: aliis a Novesio, aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepêre. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat,

funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos primâ acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, major numerus & imbellior; e Germanis, ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpâ meritus adversa, prosperis defuêre. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem; circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta exscidisset. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eóque simul egressus, victusque: dein victoriæ parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit: quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque: ostentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus ausus, clarâ voce gesta patefecit, confossus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. "In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari" Vocula jubet. Depositis "impedimentis sarcinisque, expediti certarent." Hinc in ducem clamor pugnam poscentium: & minari adsueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique præ-

lium ſumpsêre: nam Civilis aderat non minùs vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſſimus quiſque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari: & redintegratâ acie, manus ad obſeſſos tendere, "ne tempori deeſſent." Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Civilis lapſu equi proſtratus, creditâ per utrumque exercitum famâ, "vulneratum aut interfectum," immane quantum ſuis pavoris, & hoſtibus alacritatis indidit.

XXXV. SED Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret: corruptâ totiens victoriâ, non falsò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turbâ Noveſium miſſa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile: qui, ubi "rurſus miſſos "Noveſium frumentatores, dataſque in præſidium "cohortes, velut multâ pace, ingredi" accepit: rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentiâ vagos, compoſitus invadit: præmiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, do-

nec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexêre, manentibus, ut fuerant, caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, e quintâ & quintadecimâ legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem, & ducibus infenſum. Plures, quàm juſſum erat, profecti, palam in agmine fremebant, "non ſe ultrà famem, inſidias legatorum toleraturos." At, qui remanſerant, "deſertos ſe, abductâ parte legionum," querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus.

XXXVI. INTERIM Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noveſium conceſſit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Noveſio, equeſtri prœlio proſperè certavit. Sed miles, ſecundis adverſiſque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones, "donativum" expoſcunt, comperto pecuniam a Vitellio miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant: nec ullo legatorum, tribunorumve obſiſtere auſo (quippe omnem pudorem nox ademe-

rat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi, sedato impetu, metus rediit; centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misêre, auxilia ac stipendia oraturos.

XXXVII. IPSI, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ discordiam peperêre; iis, qui e superiore exercitu erant, causam suam dissociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum civitates, repositæ, cùm jam Vitellius occidisset. Dein mutati in pænitentiam primani, quartanique, & duoetvicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In viâ dispersos & nescios miles noster invaserat. Quin & loricam vallumque per fines suos Treveri struxêre, magnisque invicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.

XXXVIII. INTEREA Vespasianus iterum, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mæstâ & multiplici metu suspensâ civitate, quæ super in-

ſtantia mala, falſos pavores induerat, "deſciviſſe "Africam, res novas moliente L. Piſone." Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves ſævitiâ hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari ſolitum, cui una ex republicâ annonæ cura, clauſum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum poſuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria ſatiavit.

XXXIX. KALENDIS Januariis, in ſenatu, quem Julius Frontinus, prætor Urbanus, vocaverat, legatis exercitibuſque, ac regibus, "laudes grateſ-"que" decretæ. Et Tertio Juliano prætura, "tamquam tranſgredientem in partes Veſpaſiani "legionem deſeruiſſet," ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæſar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epiſtolis edictiſque præponebatur: vis penes Mucianum erat; niſi quòd pleraque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propriâ libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, claroſque rerum famâ, ac militum ſtudiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem ſævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregiis majoribus,

& fraternâ imagine fulgentem, ad capeſſendam rempublicam hortatus: haud defuturâ conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, "citeriorem Hiſpaniam" oſtentans, "diſceſſu Cluvii Rufi vacuam:" ſimul amicis ejus, tribunatus præfecturaſque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiſsâ in hiberna legione ſeptimâ, cujus flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remiſſa. Pars exercitûs, in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit Urbi ſua forma, legeſque, & munia magiſtratuum.

XL. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, "de abſentiâ patris fratriſque, ac juventâ "ſuâ," pauca & modica diſſeruit, decorus habitu; & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtiâ accipiebatur. Referente Cæſare, "de "reſtituendis Galbæ honoribus," cenſuit Curtius Montanus, "ut Piſonis quoque memoria celebra-"retur." Patres utrumque juſsêre: de Piſone irritum fuit. Tum ſorte ducti, "per quos red-"derentur bello rapta, quique æra legum, vetuſ-"tate dilapſa, noſcerent, figerentque, & Faſtos,

"adulatione temporum fœdatos, exonerarent, modumque publicis impenſis facerent." Redditur Tertio Juliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe. Gripho honor manſit. Repeti inde cognitionem inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit; damnatuſque publius, & Sorani manibus ſatisfactum. Inſignis Publicâ ſeveritate dies, ne privatim quidem laude caruit: juſtum judicium expleſſe Muſonius videbatur. Diverſa fama Demetrio, Cynicam ſectam profeſſo, quòd manifeſtum reum ambitioſiùs, quàm honeſtiùs, defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neque oratio ſuppeditavit. Signo ultionis in accuſatores dato, petit a Cæſare Junius Mauricus, "ut commentariorum Principalium poteſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quem quiſque accuſandum popoſciſſet." "Conſulendum tali ſuper re Principem," reſpondit.

XLI. SENATUS, inchoantibus primoribus, juſjurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, ceteri ut ſententiam rogabantur, "deos teſtes" advocabant, "nihil ope ſuâ factum, quo cujuſquam ſalus læderetur, neque ſe præmium, aut honorem, ex calamitate civium cepiſſe:" trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quîs flagitii conſcientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut cenſura, in Sariolenum Voculam, &

Nonium Actianum, & Ceſtium Severum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famoſos. Sariolenum & recens crimen urgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret: nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curiâ excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordiâ opibuſque inſignes, ad exitium monſtraviſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Criſpum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro converſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ invidiam declinavit.

XLII. MAGNAM eo die pietatis eloquentiæque famam Vipſtanius Meſſala adeptus eſt, nondum ſenatoriâ ætate, auſus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum ſubverſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte ex S. C. accuſationem ſubiiſſe juvenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata, Craſſi uxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret ſenatus, ultores aderant. Igitur Meſſala non cauſam, neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò uſque progreſſus, ut, " poſt cædem Galbæ, datam interfectori Piſonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morſu Piſonis caput" ob

jectaret. "Hoc certè," inquit, "Nero non coë-"git, nec dignitatem, aut salutem illâ sævitiâ re-"demisti. Sanè toleremus istorum defensiones, "qui perdere alios, quàm periclitari ipsi malue-"runt. Te securum reliquerat exsul pater, & di-"visa inter creditores bona, nondum honorum ca-"pax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, "nihil quod timeret: libidine sanguinis, & hiatu "præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nul-"lis defensionibus expertum, cæde nobili imbu-"isti: cùm ex funere reipublicæ, raptis consula-"ribus spoliis, septuagies sestertio saginatus, & sa-"cerdotio fulgens, innoxios pueros, inlustres se-"nes, conspicuas feminas eâdem ruinâ proster-"neres: cùm segnitiam Neronis incusares, quòd "per singulas domos, seque & delatores fatiga-"ret: posse universum senatum unâ voce sub-"verti. Retinete, patres conscripti, & reservate "hominem tam expediti consilii, ut omnis ætas "instructa sit; &, quomodo senes nostri Mar-"cellum, Crispum, juvenes Regulum imitentur. "Invênit etiam æmulos infelix nequitia: quid si "floreat vigeatque? Et quem adhuc quæsto-"rium offendere non audemus, prætorium & con-"sularem visuri sumus? An Neronem, extre-"mum dominorum putatis? Idem crediderant, "qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt: cùm "interim intestabilior, & sævior exortus est. Non

"timemus Vespasianum: ea Principis ætas, ea "moderatio. Sed diutiùs durant exempla, quàm "mores. Elanguimus, patres conscripti; nec "jam ille senatus sumus, qui, occiso Nerone, de-"latores & ministros, more majorum puniendos "flagitabat. Optimus est, post malum Princi-"pem, dies primus."

XLIII. TANTO cum adsensu senatûs auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives, & eloquentiâ clarus, nulli umquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curiâ; "Imus," inquit, "Prisce, & re-"linquimus tibi senatum tuum: regna, præsente "Cæsare." Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens; donec adcursu amicorum retraherentur. Cùm gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

XLIV. PROXIMO senatu, inchoante Cæsare "de "abolendo dolore irâque, & priorum temporum "necessitatibus," censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus, simul eos, qui cœptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem,

poſtquam obviàm itum, omisêre. Mucianus, ne ſperni ſenatûs judicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octavium Sabinum Sagittam, & Antiſtium Soſianum, ſenatorii ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus pravitate morum multis exitioſus. Ambo gravi ſenatuſconſulto damnati pulſique, quamvis conceſſo aliis reditu, in eâdem pœnâ retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reverterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur.

XLV. RECONCILIAVIT paullisper ſtudia patrum, habita in ſenatu cognitio, ſecundùm veterem morem. Manlius Patruitus, ſenator, "pulſatum ſe in coloniâ Senenſi, cœtu multitudinis, "& juſſu magiſtratuum" querebatur: "nec finem "injuriæ hìc ſtetiſſe: planctum, & lamenta, & "ſupremorum imaginem præſenti ſibi circum-"data, cum contumeliis & probris, quæ in ſena-"tum univerſum jacerentur." Vocati, qui arguebantur. Et cognitâ causâ, in convictos vindicatum. Additumque ſenatuſconſultum, quo Senenſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur, lege repetundarum, & exſilio ob ſævitiam.

XLVI. INTER quæ militaris ſeditio propè exarſit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: & lectus in eamdem ſpem e legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, ſine multâ cæde, pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quò rectiùs ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſque victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem, & Urbi vicina conquiſiti, producuntur propè intecto corpore. "Eos" Mucianus "diduci, & Germanicum Britannicumque militem, ac ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim adſiſtere" jubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupefecerat; cùm ex diverſo, velut aciem telis & armis trucem, ſemet clauſos, nudoſque, & illuvie deformes, aſpicerent. Ut verò huc illuc diſtrahi cœpêre, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam eâ ſeparatione ad cædem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus innecti, ſuprema oſcula petere, "ne deſererentur "ſoli, neu in pari causâ diſparem fortunam pate-"rentur:" modò Mucianum, modò abſentem Principem, poſtremùm cælum ac deos obteſtari: donec Mucianus, "cunctos ejuſdem ſacramenti, "ejuſdem Imperatoris milites" appellans, falſo

timori obviàm iret. Namque & victor exercitus clamore lacrimas eorum juvabat. Isque finis illâ die. Paucis pòst diebus, adloquentem Domitianum firmati jam excepêre. Spernunt oblatos agros; "militiam & stipendia" orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset: igitur in prætorium accepti. Dein, quibus ætas & justa stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam; sed carptim, ac singuli: quo tutissimo remedio, consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. CETERUM verâne pauperie, an utì videretur, actum in senatu, "ut sexcenties sestertiûm a privatis mutuum acciperetur." Præpositusque ei curæ Pompeius Silvanus: nec multò pòst necessitas abiit, sive omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus, quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flavio Sabino ductum: magna documenta instabilis fortunæ, summaque & ima miscentis.

XLVIII. SUB idem tempus L. Piso, proconsul, interficitur: eâ de cæde quàm verissimè expediam, si pauca suprà petiero, ab initio causisque talium facinorum non absurda. Legio in Africâ auxiliaque, tutandis imperii finibus, sub divo Augusto Tiberioque Principibus, proconsuli parebant. Mox Caius Cæsar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit: æquatus inter

[illegible] & [illegible] utrique [illegible] certamina [illegible] eis-[illegible] pro [illegible] mos æmulandi erat: [illegible] splendidissimus quisque, secundum [illegible] confidebant.

[illegible] legionem in Africâ regebat [illegible] adolescentiæ, neque [illegible] Vitellii anxius. Is [illegible] Pisonem ad res [illegible] incertum: quoniam [illegible] occiso Pisone, [illegible] favere. Nec [illegible] alienato erga [illegible] [illegible]

duos beneficiorum numerus, & mixtis utriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: proconſulum ſplendidiſſimus quiſque, ſecuritati magis, quàm potentiæ conſulebant.

XLIX. SED tum legionem in Africâ regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, & adfinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, &, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavêre. Nec ambigitur provinciam, & militem, alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe; & quidam e Vitellianis, Urbe profugi, oſtentabant Piſoni "nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & "in pace ſuſpectâ tutius bellum." Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſperâ navigatione prævenit Papirium, centurionem, a Muciano miſſum: adſeveravitque "mandata interficiendi Piſonis, centurioni data. Cecidiſſe "Galerianum, conſobrinum ejus generumque. "Unam in audaciâ ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi; ſeu mallet ſtatim arma, ſeu, "petitâ navibus Galliâ, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet." Nihil ad ea moto Piſone, centurio a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis

attigit, magnâ voce, læta Pisoni omina, tamquam Principi, continuare; obvios & subitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum, "præsentiam Pisonis" exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentiâ veri, & adulandi libidine. Piso, indicio Sagittæ, vel insitâ modestiâ, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, postquam "quæsitum sibi crimen cædemque" comperit: "animadverti in eum" jussit, haud perinde spe vitæ, quàm irâ in percussorem, quòd idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motûs novi causa vel fortè oriretur.

L. SED ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque & falsa, more famæ, in majus innotuêre, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptæ lucis; domum proconsulis inrumpunt, destrictis gladiis, & magna pars Pisonis ignari, quòd Pœnos auxiliares, Maurosque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium fortè servum, "quisnam, & ubi esset Piso?" interrogavêre. Servus, egregio mendacio, "se Pisonem esse" respondit; ac

ſtatim obtruncatur: nec multò pòſt, Piſo interficitur. Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſſa, e procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitioſus, & in cauſas malorum, quæ mox tulimus, ſæpius rediturus. Feſtus Adrumeto, ubi ſpeculabundus ſubſtiterat, ad legionem contendit, præfectumque caſtrorum, Cetronium Piſanum, vinciri juſſit, proprias ob ſimultates; ſed " Piſonis " ſatellitem" vocabat: militeſque & centuriones quoſdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, ſed ut oppreſſiſſe bellum crederetur. Mox Oeenſium Leptitanorumque diſcordias componit, quæ, raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenſis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, latéque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant: donec interventu cohortium alarumque fuſi Garamantes, & recepta omnis præda, niſi quam vagi per inacceſſa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Veſpaſiano, poſt Cremonenſem pugnam, & proſperos undique nuntios, " cecidiſſe Vi" tellium," multi cujuſque ordinis, pari audaciâ fortunâque hibernum mare adgreſſi, nuntiavêre. Aderant legati regis Vologeſi, " quadraginta Par" thorum equitum millia" offerentes. Magnificum

lætumque tantis ſociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeſo actæ, mandatumque, " ut legatos ad ſenatum mitteret, & pacem " eſſe ſciret." Veſpaſianus in Italiam, reſque Urbis intentus, adverſam de Domitiano famam accipit; " tamquam terminos ætatis, & conceſſa " filio egrederetur." Igitur validiſſimam exercitûs partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. TITUM, antequam digrederetur, multo apud patrem ſermone oraſſe dicebatur, " ne criminantium nuntiis temere accenderetur; integrumque ſe ac placabilem filio præſtaret. Non " legiones, non claſſes, perinde firma imperii " munimenta, quàm numerum liberorum. Nam " amicos tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, " aut erroribus, imminui, transferri, deſinere: " ſuum cuique ſanguinem indiſcretum, ſed maximè Principibus; quorum proſperis & alii fruantur, adverſa ad junctiſſimos pertineant: ne " fratribus quidem manſuram concordiam, ni parens exemplum præbuiſſet." Veſpaſianus, haud æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, " bono eſſe animo" jubet, " belloque " & armis rempublicam attollere: ſibi pacem " domumque curæ fore." Tum celerrimas navium, frumento onuſtas, ſævo adhuc mari committit. Quippe tanto diſcrimine Urbs nutabat, ut

decem haud ampliùs dierum frumentum in horreis fuerit, cùm a Vespasiano commeatus subvenêre.

LIII. CURAM restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famâque inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuêre, " ut reliquiæ prioris delu-" bri in paludes aveherentur: templum iisdem " vestigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem " formam." Undecimo Kalendas Julias, serenâ luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quîs fausta nomina, felicibus ramis: dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aquâ, vivis e fontibus amnibusque haustâ, perluêre. Tum Helvidius Priscus, prætor, præeunte Plautio Æliano, pontifice, lustratâ suovetaurilibus areâ, & super cespitem redditis extis, " Jovem, Junonem, " Minervam, præsidesque imperii deos" precatus " utì cœpta prosperarent, sedesque suas, pietate " hominum inchoatas, divinâ ope attollerent," vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiâque connixi, saxum ingens traxêre: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixêre haruspices, ne teme-

raretur opus ſaxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adjecta. Id ſolum religio adnuere: & prioris templi magnificentiæ defuiſſe creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

LIV. AUDITA interim per Gallias Germaniaſque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omiſsâ diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum ſervitium, quàm Imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eamdem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, "a Sarmatis Daciſque Mœſica ac Pannonica hi-"berna circumſideri:" paria de Britanniâ fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolii, ut finem imperio adeſſe crederent, impulerat. "Captam olim a Gallis Urbem; ſed integrâ Jovis "ſede, manſiſſe imperium. Fatali nunc igne, "ſignum cæleſtis iræ datum, & poſſeſſionem re-"rum humanarum Tranſalpinis gentibus porten-"di," ſuperſtitione vanâ Druidæ canebant. Inceſſeratque fama primores Galliarum, ab Othone adversùs Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, "ne deeſſent libertati, ſi populum "Romanum continua bellorum civilium ſeries & "interna mala fregiſſent."

LV. ANTE Flacci Hordeonii cædem nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavêre nuntii inter Civilem

Classicumque, præfectum alæ Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios: regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse, e majoribus suis, hostis populi Romani, quàm socius, jactabat. Miscuêre sese Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloriâ incendebatur, "proaviam suam divo Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse." Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conscientiâ obstrinxêre, in coloniâ Agrippinensi, in domum privatam conveniunt: nam publicè civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuêre quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulêre moras consultandi: certatim proclamant, "furere discordiis populum Romanum, cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cùm maximè Urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri: si Alpes præsidiis firmentur, coalitâ libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint."

LVI. HÆC dicta pariter, probataque: de reliquiis Vitelliani exercitûs dubitavêre. Plerique "interficiendos" censebant, "turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos." Vicit ratio parcendi: "ne, sublatâ spe veniæ, pertinaciam accen-

"derent. Alliciendos potiùs in ſocietatem: lega-"tis tantùm legionum interfectis, ceterum vul-"gus, conſcientiâ ſcelerum, & ſpe impunitatis, "facilè acceſſurum." Ea primi conſilii forma: miſſique per Gallias concitores belli. Simulatum ipſis obſequium, quò incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuêre, qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum e præſentibus ratus, mutuâ diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari, in coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit: pollicituſque, "ſi "præſidium daretur, iturum in Batavos, & potio-"rem civitatis partem ad ſocietatem Romanam "retracturum:" acceptâ peditum equitumque modicâ manu, nihil apud Batavos auſus, quoſdam Nerviorum Betaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Canninefates Marſacoſque incurſabat. Vocula, Gallorum fraude inlectus, ad hoſtem contendit.

LVII. NEC procul Veteribus aberat, cùm Claſſicus & Tutor, per ſpeciem explorandi prægreſſi, cum ducibus Germanorum pacta firmavêre. Tumque primùm diſcreti a legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Voculâ, "Non

"adeò turbatam civilibus armis rem Romanam, "ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. "Superesse fidas provincias, victores exercitus, "fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sa-"crovirum & Æduos, nuper, Vindicem Galliasque "singulis prœliis concidisse. Eadem rursus "numina, eadem fata, ruptores fœderum exspec-"tarent. Meliùs divo Julio, divoque Augusto "notos eorum animos. Galbam, & infracta tri-"buta, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, "quia molle servitium: cùm spoliati exutique fu-"erint, amicos fore." Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidiâ Classicum Tutoremque videt, verso itinere, Novesium concedit. Galli, duûm millium spatio distantibus campis, consedêre. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignusque tanti sceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocatâ concione, in hunc modum disseruit.

LVIII. "NUMQUAM apud vos verba feci, aut "pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam "mihi exitium parari, libens audio; mortemque "in tot malis hostium ut finem miseriarum ex-"specto. Vestrî me pudet miseretque, adversùs "quos non prœlium & acies parantur; id enim

" fas armorum, & jus hoſtium: bellum cum po-
" pulo Romano veſtris ſe manibus geſturum Claſ-
" ſicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Gal-
" liarum oſtentat. Adeò nos, ſi fortuna in præ-
" ſens virtuſque deſeruit, etiam vetera exempla
" deficiunt, quotiens Romanæ legiones perire præ-
" optaverint, ne loco pellerentur? Socii ſæpe
" noſtri, exſcindi urbes ſuas, ſeque cum conjugi-
" bus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud
" pretium exitûs, quàm fides famaque. Tolerant
" cùm maximè inopiam obſidiumque apud Ve-
" tera legiones, nec terrore aut promiſſis demo-
" ventur. Nobis, ſuper arma & viros, & egre-
" gia caſtrorum munimenta, frumentum & com-
" meatus quamvis longo bello pares. Pecunia
" nuper etiam donativo ſuffecit; quod ſive a Veſ-
" paſiano, ſive a Vitellio datum interpretari ma-
" vultis, ab Imperatore certè Romano accepiſtis.
" Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud
" Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pavetis aciem, in-
" dignum id quidem: ſed eſt vallum murique,
" & trahendi artes, donec e proximis provinciis
" auxilia exercituſque concurrant. Sanè ego diſ-
" pliceam: ſunt alii legati, tribuni, centurio de-
" nique, aut miles. Ne hoc prodigium toto ter-
" rarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Civilem
" & Claſſicum Italiam invaſuros. An ſi ad mœ-
" nia Urbis Germani Gallique duxerint, arma pa-

" triæ inferetis? Horret animus tanti flagitii ima-" gine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Sig-" num belli Batavus dabit? Germanorum ca-" tervas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus?" cùm Romanæ legiones contrà direxerint: tranſ-" fugæ e transfugis, & proditores e proditoribus, " inter recens & vetus ſacramentum inviſi deis " errabitis? Te, Jupiter optime, maxime, quem " per octingentos viginti annos tot triumphis colu-" imus; te, Quirine, Romanæ parens Urbis, precor " venerorque, ut ſi vobis non fuit cordi, me duce " hæc caſtra incorrupta & intemerata ſervari, at " certè pollui fœdarique a Tutore & Claſſico ne " ſinatis. Militibus Romanis aut innocentiam " detis, aut maturam, & ſine noxâ pænitentiam."

LIX. VARIE excepta oratio inter ſpem, metumque, ac pudorem. Digreſſum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſervique prohibuêre fœdiſſimam mortem ſponte prævenire. Et Claſſicus, miſſo Æmilio Longino, deſertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium & Numiſium, legatos, vinciri, ſatis viſum. Dein, ſumptis Romani imperii inſignibus, in caſtra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultrà ſuppeditavêre, quàm ut ſacramentum recitaret. Juravêre qui aderant, " pro " imperio Galliarum." Interfectorem Voculæ, altis ordinibus, ceteros, ut quiſque flagitium nava-

verat, præmiis attollit. Divisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor, validâ manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Mogontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis " pergere ad obsessos" jubet, " veniam ostentantes, si præsentia sequerentur; aliter, nihil spei: famem, ferrumque, & extrema passuros." Adjecêre qui missi erant, exemplum suum.

LX. OBSESSOS hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremò, & stirpes, & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuêre; donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis " vitam" orantes. Neque antè preces admissæ, quàm in verba Galliarum jurarent. Tum pactus " prædam castrorum," dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi palantes occubuêre: ceteri retro in castra profugiunt, que-

rente ſanè Civile, & increpante Germanos, " tam-" quam fidem per ſcelus abrumperent." Simulata ea fuerint, an retinere ſævientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis caſtris, faces injiciunt: cunctoſque, qui prœlio ſuperfuerant, incendium hauſit.

LXI. Civilis, barbaro voto, poſt cœpta adversùs Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patratâ demum cæde legionum, depoſuit. Et ferebatur parvulo filio, quoſdam captivorum, ſagittis jaculiſque puerilibus figendos, obtuliſſe. Ceterùm neque ſe, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fiſus Germanorum opibus; &, ſi certandum adversùs Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclitus famâ, & potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona miſſus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit: nam " proſperas Germanis res, & excidium " legionum" prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Galliâ geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubverſa cremataque: iis tantùm relictis, quæ Mogontiaci, ac Vindoniſſæ ſita ſunt.

LXII. LEGIO ſextadecima, cum auxiliis ſimul deditis, a Noveſio in coloniam Treverorum tranſgredi jubetur, præfinitâ die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egêre: ignaviſſimus quiſque, cæſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore & infamiâ, " quale illud iter, quis dux viæ? & om-" nia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque domi-" nos feciſſent." Alii, nullâ dedecoris curâ, pecuniam, aut cariſſima ſibimetipſi circumdare: quidam expedire arma, teliſque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulſæ Imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus, effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgatâ captarum legionum famâ, cuncti, qui paullo antè Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectiſque, & undique effuſi, inſolito ſpectaculo nimiùm fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi; ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Mogontiacum abeunt: ac fortè obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis, initium ex-

ſolvendæ in poſterum culpæ fecêre. Legiones, nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum conſidunt.

LXIII. CIVILIS & Claſſicus, rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavêre. Sævitiâ ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur: obſtabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quòd filium ejus, primo rerum motu, in coloniâ Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inviſa civitas, opulentiâ auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quàm ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret, aut disjecta, Ubios quoque diſperſiſſet.

LXIV. IGITUR Tencteri, Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi jubent: quæ ferociſſimus e legatis, in hunc modum protulit: "Rediſſe vos in corpus "nomenque Germaniæ, communibus deis, & præ-"cipuo deorum Marti, grates agimus: vobiſque "gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos "eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & "cælum quodammodo ipſum, clauſerant Roma-"ni: ut conloquia congreſſuſque noſtros arcerent: "vel, quod contumelioſius eſt viris ad arma natis, "inermes ac propè nudi, ſub cuſtode & pretio coi-

" remus. Sed ut amicitia ſocietaſque noſtra in " æternum rata ſit, poſtulamus a vobis, muros co- " loniæ, munimenta ſervitii, detrahatis. Etiam " fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliviſ- " cuntur. Romanos omnes, in finibus veſtris, " trucidetis: haud facilè libertas, & domini miſ- " centur. Bona interfectorum, in medium cedant, " ne quis occulere quidquam, aut ſegregare cau- " ſam ſuam poſſit. Liceat nobis vobiſque utram- " que ripam colere, ut olim majoribus noſtris: " quomodo lucem diemque omnibus hominibus, " ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. In- " ſtituta cultumque patrium reſumite, abruptis " voluptatibus, quibus Romani plus adversùs ſub- " jectos, quàm armis valent: ſincerus & integer, " & ſervitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, " aut aliis imperitabitis."

LXV. AGRIPPINENSES, ſumpto conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam aſpernari conditio præſens ſinebat: in hunc modum reſpondent: " Quæ prima " libertatis facultas data eſt, avidiùs, quàm cau- " tiùs ſumpſimus, ut vobis ceteriſque Germanis, " conſanguineis noſtris, jungeremur. Muros ci- " vitatis, congregantibus ſe cùm maximè Roma- " norum exercitibus, augere nobis, quàm diruere, " tutius eſt. Si qui ex Italiâ, aut provinciis, ali- " enigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum

"absumpsit, vel in suas quisque sedes refugêre. "Deductis olim, & nobiscum per connubium so-"ciatis, quique mox provenêre, hæc patria est. "Nec vos adeò iniquos existimamus, ut interfici "a nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. "Vectigal & onera commerciorum resolvimus. "Sint transitus incustoditi, sed diurni, & inermes; "donec nova & recentia jura, in vetustatem con-"suetudine vertantur. Arbitrum habebimus Ci-"vilem & Veledam, apud quos pacta sancien-"tur." Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravêre. Sed coram adire, adloquique Veledam, negatum. Arcebantur aspectu, quò venerationis plus inesset. Ipsa editâ in turre: delectus e propinquis, consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

LXVI. CIVILIS, societate Agrippinensium auctus, proximas civitates adfectare, aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & juventute eorum per cohortes compositâ; quominus ultrà pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuariâ manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambiguè, donec Germani transnatantes, terga Labeonis invasêre. Simul Civilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clarâ

voce: "Non ideò," inquit, "bellum ſumpſi-"mus, ut Batavi & Treveri gentibus imperent. "Procul hæc a nobis adrogantia: accipite ſocie-"tatem: tranſgredior ad vos, ſeu me ducem, ſeu "militem mavultis." Movebatur vulgus, condebantque gladios; cùm Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, univerſam ei gentem dedidêre. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betaſios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis ſuis adjunxit: ingens rerum, perculſis civitatum animis, vel ſponte inclinantibus.

LXVII. INTEREA Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Cæſarem* ſe ſalutari jubet; magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectavêre certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere prœlium, pari formidine deſeruit. Utque famam exitii ſui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit; illic voluntariâ morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſque, vitam per novem mox annos traduxerit, ſimul amicorum ejus conſtantiam, & inſigne Eponinæ uxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſperâ acie, belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paullatim civitates, faſque & fœdera reſpicere, principibus Remis, qui per

Gallias edixêre, " ut missis legatis in commune " consultarent, libertas an pax placeret."

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur; suspectis, utì diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Vespasiani per adfinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, " patrem ejus sub Caio " Cæsare egregiè functum eâ curâ" dictitans. " Lætum militibus idem nomen: atque ipsum, " quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia " sufficere." Adsumuntur e civitate clarissimus quisque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo: ille, spe ac juventâ properus; hic, moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne ferociâ ætatis, & pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque malè consuleret. Legiones victrices, sexta & octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recèns conscriptis secunda, Peninis Cottianisque Alpibus,

pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britanniâ, ſexta ac decima ex Hiſpaniâ accitæ. Igitur venientis exercitûs famâ, & ſuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenêre. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditatâ oratione, cuncta, magnis imperiis objectari ſolita, contumeliaſque & invidiam in populum Romanum effudit; turbidus miſcendis ſeditionibus, & pleriſque gratus vecordi facundiâ.

LXIX. AT Julius Auſpex, e primoribus Remorum, " vim Romanam, paciſque bona" diſſertans, & " ſumi bellum etiam ab ignavis, ſtre-" nuiſſimi cujuſque periculo geri, jamque ſuper " caput legiones," ſapientiſſimum quemque reverentiâ fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, conſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat obſtitiſſe Treveris Lingonibuſque apud Gallias, quòd, Vindicis motu, cum Verginio ſteterant. Deterruit pleroſque provinciarum æmulatio: " quod bello caput? " unde jus auſpiciumque peteretur? quam, ſi " cuncta proveniſſent, ſedem imperio legerent?" Nondum victoria, jam diſcordia erat: aliis fœdera, quibuſdam opes vireſque, aut vetuſtatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præſentia placuêre. Scribuntur ad Treveros

epiſtolæ, nomine Galliarum, " ut abſtinerent ar-
" mis, impetrabili veniâ, & paratis deprecatori-
" bus, ſi pæniteret." Reſtitit idem Valentinus obſtruxitque civitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quàm frequens concionibus.

LXX. IGITUR non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem, in unum conſulere. Sed Civilis, avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Claſſicus, ſegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præſidiis claudere. Atque interim unaetvicefima legio Vindoniſsâ, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiam, inrupêre. Acceſſit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſſa. Præerat Julius Briganticus, ſorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſuſque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Cæracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis: qui primò cohortem, præmiſſam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercituſque Romanus propinquabant, honeſto transfugio redière: ſecu-

tis Tribocis, Vangionibusque & Cæracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Eâ clade perculsi Treveri; & plebes, omissis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates, quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnâque in Treveros, ut suprà memoravimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc, Valentino absente, gesta: qui, ubi adventabat, furens, cunctaque rursus in turbas & exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessêre. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occisis Herennio ac Numisio legatis, quò minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

LXXI. HIC belli status erat, cùm Petilius Cerialis Mogontiacum venit: ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnæ avidus, & contemnendis, quàm cavendis hostibus melior, ferociâ verborum militem incendebat; ubi primùm congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos, in civitates remittit, ac nuntiare jubet "sufficere imperio legiones: socii ad munia "pacis redirent, securi, velut confecto bello, quod "Romanæ manus excepissent." Auxit ea res

Gallorum obſequium: nam receptâ juventute, faciliùs tributa toleravêre, proniores ad officia, quòd ſpernebantur. At Civilis & Claſſicus, ubi "pulſum Tutorem, cæſos Treveros, cuncta hoſ-"tibus proſpera accepêre: trepidi ac properantes, "dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris "interim nuntiis Valentinum monuêre, ne ſum-"mæ rei periculum faceret." Eò rapidiùs Cerialis, miſſis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque ſecum tranſvexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit; quem locum magnâ Treverorum manu, Valentinus inſederat, montibus aut Moſellâ amne ſeptum: & addiderat foſſas, obiceſque ſaxorum. Nec deterruêre ea munimenta Romanum ducem, quominus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus ſuis in virtute foret. Paullum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum, cepit.

LXXII. CERIALIS poſtero die coloniam Treverorum ingreſſus eſt, avido milite eruendæ civitatis: "Hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam: "horum ſcelere clauſas cæſaſque legiones. Quid

"tantum Cremonam meruiſſe, quam e gremio "Italiæ raptam, quia unius noctis moram victo-"ribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ in-"tegram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum "cædibus ovantem. Redigeretur præda in fiſ-"cum: ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ "ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſaren-"tur." Cerialis, a metu infamiæ, ſi licentiâ ſæ-vitiâque imbuere militem crederetur, preſſit iras: & paruêre, poſito civium bello, ad externa mo-deſtiores. Convertit inde animos, accitarum e Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Sta-bant conſcientiâ flagitii mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus conſaluta-tio: neque ſolantibus hortantibuſve reſponſa da-bant, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obſtupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem preceſque adhibere non auſi, lacrimis ac ſilentio veniam poſcebant: donec Cerialis mul-ceret animos, "fato acta" dictitans, "quæ mi-"litum ducumque diſcordiâ, vel fraude hoſtium "eveniſſent. Primum illum ſtipendiorum & ſa-"cramenti diem haberent: priorum facinorum "neque Imperatorem, neque ſe meminiſſe." Tunc recepti in eadem caſtra; & edictum per manipu-los, ne quis in certamine jurgiove ſeditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita adloquitur: "Neque ego "umquam facundiam exercui; & populi Ro-"mani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud "vos verba plurimùm valent, bonaque ac mala "non suâ naturâ, sed vocibus seditiosorum æsti-"mantur; statui pauca disserere, quæ, profligato "bello, utilius sit vobis audisse, quàm nobis dix-"isse. Terram vestram, ceterorumque Gallorum, "ingressi sunt duces imperatoresque Romani, "nullâ cupidine, sed majoribus vestris invocan-"tibus, quos discordiæ usque ad exitium fatiga-"bant: & acciti auxilio Germani, sociis pariter "atque hostibus servitutem imposuerant. Quot "prœliis adversùs Cimbros Teutonosque, quantis "exercituum nostrorum laboribus, quove eventu "Germanica bella tractaverimus, satis clarum. "Nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tuere-"mur: sed ne quis alius Ariovistus, regno Gal-"liarum potiretur. An vos cariores Civili Bata-"visque & Transrhenanis gentibus creditis, quàm "majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? "Eadem semper causa Germanis transcendendi "in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ "sedis amor: ut relictis paludibus & solitudinibus "suis, fecundissimum hoc solum, vosque ipsos "possiderent. Ceterùm libertas, & speciosa no-"mina prætexuntur: nec quisquam alienum ser-

" vitium, & dominationem ſibi concupivit, ut non " eadem iſta vocabula uſurparet."

LXXIV. " REGNA bellaque per Gallias ſem-" per fuêre, donec in noſtrum jus concederetis. " Nos, quamquam totiens laceſſiti, jure victoriæ " id ſolum vobis addidimus, quo pacem tuere-" mur. Nam neque quies gentium, ſine armis; " neque arma, ſine ſtipendiis; neque ſtipendia, " ſine tributis haberi queunt. Cetera in communi " ſita ſunt. Ipſi plerumque legionibus noſtris " præſidetis: ipſi has aliaſque provincias regitis. " Nihil ſeparatum, clauſumve. Et laudatorum " Principum uſus ex æquo, quamvis procul agen-" tibus: ſævi proximis ingruunt. Quomodo ſte-" rilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ " mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium " tolerate. Vitia erunt, donec homines: ſed ne-" que hæc continua, & meliorum interventu pen-" ſantur: niſi fortè Tutore & Claſſico regnantibus, " moderatius imperium ſperatis; aut minoribus, " quàm nunc, tributis parabuntur exercitus, qui-" bus Germani Britannique arceantur. Nam pul-" ſis, (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, " quàm bella omnium inter ſe gentium exſiſtent? " Octingentorum annorum fortunâ diſciplinâque " compages hæc coaluit; quæ convelli, ſine ex-" itio convellentium, non poteſt. Sed vobis max-" imum diſcrimen, penes quos aurum & opes,

" præcipuæ bellorum causæ. Proinde pacem & " Urbem, quam victi victoresque eodem jure ob- " tinemus, amate, colite. Moneant vos utriusque " fortunæ documenta, ne contumaciam cum per- " nicie, quàm obsequium cum securitate malitis." Tali oratione graviora metuentes composuit, erex- itque.

LXXV. TENEBANTUR victore exercitu Treveri, cùm Civilis & Classicus misêre epistolas ad Cerialem, quarum hæc sententia fuit. " Vespasia- " num, quamquam nuntii occultarent, excessisse " vitâ. Urbem atque Italiam, interno bello con- " sumptam. Muciani ac Domitiani vana & sine " viribus nomina. Si Cerialis imperium Gallia- " rum velit, ipsos finibus civitatum suarum con- " tentos: si prœlium mallet, ne id quidem ab- " nuere." Ad ea Cerialis Civili & Classico nihil: eum, qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes, divisis copiis, advenêre undique. Plerique culpabant Cerialem, passum jungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossâ valloque circumdedit: quîs temere antea intutis consederat. Apud Germanos, diversis sententiis certabatur.

LXXVI. CIVILIS " opperiendas Transrhena- " norum gentes, quarum terrore fractæ populi " Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, " quàm prædam victoribus? & tamen quod robo-

" ris ſit, Belgas, ſecum palam, aut voto ſtare :" Tutor " cunctatione creſcere rem Romanam" affirmabat, " coëuntibus undique exercitibus. " Tranſvectam e Britanniâ legionem; accitas ex " Hiſpaniâ; adventare ex Italiâ: nec ſubitum " militem, ſed veterem, expertumque belli. Nam " Germanos, qui ab ipſis ſperentur, non juberi, " non regi, ſed cuncta ex libidine agere. Pecu- " niamque, ac dona, quîs ſolis corrumpantur, " majora apud Romanos: & neminem adeò in " arma pronum, ut non idem pretium quietis, " quàm periculi, malit: quòd ſi ſtatim congre- " diantur, nullas eſſe Ceriali, niſi ex reliquiis " Germanici exercitûs, legiones, fœderibus Gal- " liarum obſtrictas. Idque ipſum, quòd incon- " ditam nuper Valentini manum contra ſpem " ſuam fuderint, alimentum illis ducique teme- " ritatis. Auſuros rurſus, venturoſque in manus, " non imperiti adoleſcentuli, verba & conciones, " quàm ferrum & arma meditantis, ſed Civilis & " Claſſici: quos ubi aſpexerint, redituram in ani- " mos formidinem, fugam, famemque, ac totiens " captis precariam vitam: neque Treveros, aut " Lingonas benevolentiâ contineri: reſumpturos " arma, ubi metus abſceſſerit." Diremit conſilio- rum diverſitatem, adprobatâ Tutoris ſententiâ, Claſſicus, ſtatimque exſequuntur.

LXXVII. MEDIA acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; sinistro Bructeri Tencterique: pars montibus; alii, viam inter Mosellamque flumen, tam improvisi adsiluêre, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniæ adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortissimi cujusque adcursu, reciperatum pontem electâ manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac propè circumventas aquilas videt. Incensus irâ, "non Flaccum," inquit, "non Voculam deseritis. Nulla hìc proditio: "neque aliud excusandum habeo, quàm quòd "vos Gallici fœderis oblitos prædixerim: memo-"riam Romani sacramenti temere credidi. Ad-"numerabor Numisiis & Herenniis, ut omnes le-"gati vestri, aut militum manibus, aut hostium "ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, vel, quod "propius est, Civili & Classico, relictum a vobis "in acie ducem: venient legiones, quæ neque me "inultum, neque vos impunitos patiantur."

LXXVIII. VERA erant: & a tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos: neque enim poterat patescere acies, effuso hoste, & impedientibus tentoriis sarcinisque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Civilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos "pro libertate," Batavos "pro "gloriâ," Germanos "ad prædam" instigantes. Et cuncta pro hostibus erant: donec legio unaetvicesima, patentiore, quàm ceteræ, spatio conglobata, sustinuit ruentes, mox impulit. Nec sine ope divinâ, mutatis repentè animis, terga victores vertêre. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi auxilii fecerant. Sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, hoste omisso, spolia confectandi. Cerialis, ut incuriâ propè rem adflixit, ita constantiâ restituit: secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque.

LXXIX. NEC in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses; offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus, & justæ preces invocantium, antequam hostes, reparatis viribus, ad spem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intende-

rat, non invalidus, flagrantiſſimâ cohortium ſuarum integrâ, quæ e Chaucis Friſiiſque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius avertit, "deletam cohortem dolo "Agrippinenſium :" qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne injecto, cremavêre. Simul Cerialis propero agmine ſubvênit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjunctâ Britannicâ claſſe, adflictaret Batavos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, terreſtri itinere, Fabius Priſcus legatus in Nervios Tungroſque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ: claſſem ultro Canninefates adgreſſi ſunt; majorque pars navium depreſſa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Canninefates fudêre. Claſſicus quoque adversùs equites, Noveſium a Ceriale præmiſſos, ſecundum prœlium fecit: quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

LXXX. IISDEM diebus Mucianus, Vitellii filium interfici jubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites a Domitiano paſſus eſt; favore militum anxius, & ſuperbiâ viri, æqualium quoque, adeò ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, ut non pro ſpe ſuâ excipitur, ita neque averſo Imperatoris ani-

mo. Trahebatur in diverſa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubiè bellum erat, inde Muciani epiſtolis: ſimul ceteri, ut "in-" "feſtum tumidumque" inſectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus: neque ipſe deerat adrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis, quæ meruiſſet. "Alios" ut "imbelles," "Cæ-" "cinam" ut "captivum ac dediticium" increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in ſpeciem amicitiâ.

LXXXI. PER eos menſes, quibus Veſpaſianus Alexandriæ ſtatos æſtivis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula evenêre, quîs cæli favor, & quædam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, "remedium cæcitatis" expoſcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, "ut genas & oculorum orbes dignaretur reſper-" "gere oris excremento." Alius manum æger, eodem deo auctore, "ut pede ac veſtigio Cæſaris" "calcaretur," orabat. Veſpaſianus primò inridere, aſpernari; atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obſecratione ipſorum, & vocibus adulantium in ſpem induci: poſtremò exiſtimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humanâ ſuperabiles forent. Me-

dici variè differere : " Huic non exefam vim lu-" minis, & redituram, fi pellerentur obftantia : " illi elapfos in pravum artus, fi falubris vis adhi-" beatur, poffe integrari. Id fortaffe cordi deis, " & divino minifterio Principem electum : deni-" que patrati remedii gloriam penes Cæfarem ; " irriti ludibrium penes miferos fore." Igitur Vefpafianus, cuncta fortunæ fuæ patere ratus, nec quidquam ultrà incredibile, læto ipfe vultu, erectâ quæ adftabat multitudine, juffa exfequitur. Statim converfa ad ufum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuêre nunc quoque memorant, poftquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. ALTIOR inde Vefpafiano cupido adeundi facram ædem, ut fuper rebus imperii confuleret. " Arceri templo cunctos" jubet : atque ingreffus, intentufque numini, refpexit ponè tergum e primoribus Ægyptiorum, nomine Bafiliden ; quem procul Alexandriâ plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur facerdotes, " num illo die Bafilides " templum iniffet ?" percunctatur obvios, " num " in urbe vifus fit ?" denique, miffis equitibus, explorat, illo temporis momento, octoginta millibus paffuum abfuiffe. Tunc divinam fpeciem, & vim refponfi ex nomine Bafilidis, interpretatus eft.

LXXXIII. ORIGO dei nondum noſtris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites ſic memorant. " Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cùm Alexandriæ recèns conditæ mœnia, templaque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & majore quàm humanâ ſpecie juvenem, qui moneret," ut, fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnamque & inclitam ſedem fore, quæ excepiſſet: " ſimul viſum eumdem juvenem in cælum igne plurimo attolli." Ptolemæus, omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum, Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem cærimoniarum, Eleuſine exciverat, " quænam illa ſuperſtitio, quod numen?" interrogat. Timotheus, quæſitis qui in Pontum meaſſent, cognoſcit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas famâ, Jovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem adſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum adpetens, negligere paullatim, aliaſque ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies terribilior jam, & inſtantior, " exitium ipſi regno-

"Cæſarem in acie ſtare: Canninefates Batavoſque "minoribus ducibus delegandos. Ipſe Lugduni "vim fortunamque principatûs e proximo oſten- "taret, nec parvis periculis immixtus, & majo- "ribus non defuturus."

LXXXVI. INTELLIGEBANTUR artes: ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentaviſſe, "an præſenti ſibi exercitum imperiumque tradi- "turus foret:" quâ cogitatione bellum adversùs patrem agitaverit, an opes vireſque adversùs fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis, ſalubri temperamento eluſit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus ſperni a ſenioribus juventam ſuam cernens, modica quoque & uſurpata antea munia imperii omittebat; ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus, ſtudiumque literarum, & amorem carminum ſimulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cujus diſparem mitioremque naturam contrà interpretabatur.

BREVIARIUM

LIBRI QUINTI.

I. *TITUS, perdomandæ Judææ a patre delectus. Ejus copiæ. Haud procul Hierosolymis castra facit.* II. *Judaicæ gentis primordia.* III. *Ejus sacra & instituta.* VI. *Descriptio terræ finiumque, balsami, Libani, Jordanis, lacûs bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium,. Beli amnis.* VIII. *Hierosolyma, genti caput. Immensæ opulentiæ templum. Judæorum fortuna sub Assyriis, Medis, Persis, Macedonibus, ipsisque Judæis imperitantibus.* IX. *Eorum quoque varia sors sub Romanis.* X. *Judaicum bellum sub Gessio Floro, procuratore, ortum. Cestius Gallus, Syriæ legatus, sæpe victus. Mox victor Vespasianus cuncta, præter Hierosolyma, tenet.* XI. *Titus Judæos, sub urbis muros tendentes, intra mœnia pellit; urbemque oppugnat. Hierosolymorum munitiones.* XII. *Judæorum duces.* XIII. *Prodigia quæ ante obsidium eve-*

nère. XIV. *Interim Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.* XV. *Varia prœlia, primùm Civili, deinde Ceriali prospera.* XIX. *Civilis in Batavorum insulam concedit.* XX. *Invadit Romanorum præsidia.* XXI. *Cerialis subvenit, fortunamque vertit.* XXII. *At parum providus, ferme opprimitur.* XXIII. *Civilis navalem aciem ostentat. Occurrit Cerialis; novumque discrimen adit, ob superfusum Rhenum.* XXIV. *Periclitantur legiones, sed Cerialis & Civilis in pacem ultro conspirant.* Cetera periêre.

Hæc autem gesta,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coss.	FLAVIO VESPASIANO Aug. II. TITO VESPASIANO Cæsare.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.
LIBER QUINTUS.

EJUSDEM anni principio, Cæſar Titus perdomandæ Judææ delectus a patre, &, privatis utriuſque rebus, militiâ clarus, majore tum vi famâque agebat, certantibus provinciarum & exercituum ſtudiis : atque ipſe, ut ſuper fortunam crederetur, decorum ſe, promptumque in armis oſtendebat, comitate & adloquiis officia provocans ; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Judæâ legiones, quinta, & decima, & quintadecima, vetus Veſpaſiani miles, excepêre. Addidit e Syriâ duodecimam, & adductos Alexandriâ duoetviceſimanos tertianoſque. Comitabantur viginti ſociæ cohortes, octo equitum alæ : ſimul Agrippa Sohemuſque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque, &, ſolito inter accolas odio, infenſa Ju-

dæis Arabum manus: multi, quos Urbe atque Italiâ ſua quemque ſpes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingreſſus, compoſito agmine, cuncta explorans, paratuſque decernere, haud procul Hieroſolymis caſtra facit.

II. SED quia famoſæ urbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia ejus aperire. " Judæos, Cretâ inſulâ profugos, noviſſima " Libyæ inſediſſe" memorant, " quâ tempeſtate " Saturnus, vi Jovis pulſus, ceſſerit regnis." Argumentum e nomine petitur, " inclitum in Cretâ " Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari." Quidam, " regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo ac Judâ, proximas in terras exoneratam." Plerique " Ethiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque " odium mutare ſedes perpulerit." Sunt qui tradant, " Aſſyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias " urbes Hebræaſque terras, & propiora Syriæ coluiſſe." " Clara" alii " Judæorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, " conditæ urbi Hieroſolymam nomen e ſuo feciſſe."

III. PLURIMI auctores conſentiunt, " ortâ per " Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem

"Bocchorim, adito Hammonis oraculo, reme-
"dium petentem, purgare regnum, & id genus
"hominum, ut invisum deis, alias in terras ave-
"here jussum. Sic conquisitum collectumque vul-
"gus, postquam vastis locis relictum sit; ceteris
"per lacrimas torpentibus, Mosen, unum exsu-
"lum, monuisse, ne quam deorum hominumve
"opem exspectarent, utrimque deserti; sed sibi-
"met, ut duci cælesti, crederent, primo cujus
"auxilio præsentes miserias pepulissent." Adsensêre, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quàm inopia aquæ, fatigabat. Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant, cùm grex asinorum agrestium, e pastu in rupem, nemore opacam, concessit. Secutus Moses, conjecturâ herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen: & continuum sex dierum iter emensi, septimo, pulsis cultoribus, obtinuêre terras, in quîs urbs & templum dicata.

IV. MOSES, quò sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacravêre; cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoriâ cladis, quâ ipsos scabies

quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Judaicus nullo fermento, retinet. "Septimo die "otium placuiſſe" ferunt: "quia is finem labo- "rum tulerit; dein, blandiente inertiâ, ſeptimum "quoque annum ignaviæ datum." Alii "ho- "norem eum Saturno haberi: ſeu, principia reli- "gionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pul- "ſos, & conditores gentis accepimus, ſeu, quòd e "ſeptem ſideribus, quîs mortales reguntur, altiſ- "ſimo orbe, & præcipuâ potentiâ, ſtella Saturni "feratur; ac pleraque cæleſtium, vim ſuam & cur- "ſum ſeptimos per numeros conficiant."

V. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera inſtituta ſiniſtra, fœda, pravitate valuêre. Nam peſſimus quiſque, ſpretis religionibus patriis, tributa & ſtipes illuc congerebant. Unde auctæ Judæorum res; & quia apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, ſed adversùs omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, projectiſſima ad libidinem gens, alienarum concubitu abſtinent: inter ſe nihil inlicitum. Circumcidere genitalia inſtituêre, ut diverſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum, idem uſurpant: nec quidquam priùs imbuuntur, quàm contemnere deos, exuere patriam; parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ

tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animasque, prœlio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, e more Ægyptio; eademque cura, & de infernis persuasio: cælestium contrà. Ægyptii pleraque animalia, effigiesque compositas venerantur; Judæi mente solâ, unumque numen intelligunt. "Profanos, qui "deûm imagines, mortalibus materiis, in species "hominum effingant. Summum illud & æter-"num, neque mutabile, neque interiturum." Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibiâ tympanisque concinebant, hederâ vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: "Liberum patrem coli, "domitorem Orientis," quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos lætosque ritus posuit; Judæorum mos absurdus sordidusque.

VI. TERRA finesque, quà ad Orientem vergunt, Arabiâ terminantur: a Meridie, Ægyptus objacet: ab Occasu, Phœnices & mare: Septemtrionem a latere Syriæ longè prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum: rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem; præterque eas balsamum & pal-

mæ. Palmetis proceritas, & decor. Balſamum, modica arbor: ut quiſque ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut teſtâ aperiuntur: humor in uſu medentium eſt. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: ſed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenſo ambitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, gravitate odoris accolis peſtifer, neque vento impellitur, neque piſces aut ſuetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ: ſuperjacta, ut ſolido, ferunt: periti imperitique nandi perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cujus legendi uſum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater ſuâpte naturâ liquor, & ſparſo aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in ſumma navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abſcindas: nec abſcindere ære ferrove poſſis: fugit cruorem veſtemque infectam ſanguine, quo feminæ per menſes exſolvuntur: ſic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox, ubi vapore terræ, vi ſolis inaruerint, ſecuribus cuneiſque, ut trabes aut ſaxa, diſcindi.

VII. HAUD procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse; & manere vestigia, terramque specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herbâ tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevêre, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacûs infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eóque fetus segetum & autumni putrescere reor, solo cæloque juxtà gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur: circa cujus os collectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur: modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum.

VIII. MAGNA pars Judææ vicis dispergitur: habent & oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiæ templum; & primis munimentis urbs, dein regia; templum intimis clausum: ad fores tantùm Judæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones præpotuêre, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quominus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam eâ tempestate, Arsaces desciverat. Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis

nondum adultis (& Romani procul erant) ſibi ipſi reges impoſuêre: qui mobilitate vulgi expulſi, reſumptâ per arma dominatione, fugas civium, urbium everſiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fovebant: quia honor ſacerdotii, firmamentum potentiæ adſumebatur.

IX. ROMANORUM primus Cn. Pompeius Judæos domuit: templumque jure victoriæ ingreſſus eſt. Inde vulgatum, "nullâ intus deûm effigie "vacuam ſedem, & inania arcana." Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum manſit. Mox, civili inter nos bello, poſtquam in ditionem M. Antonii provinciæ ceſſerant; rex Parthorum Pacorus Judæâ potitus, interfectuſque a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Soſius ſubegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Auguſtus auxit. Poſt mortem Herodis, nihil exſpectato Cæſare, Simon quidam regium nomen invaſerat. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus: & gentem coërcitam, liberi Herodis tripartitò rexêre. Sub Tiberio quies: dein, juſſi a C. Cæſare "effigiem ejus in "templo locare," arma potiùs ſumpsêre: quem motum Cæſaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permiſit: e quibus Antonius Felix, per omnem ſævitiam ac

libidinem, jus regium ſervili ingenio exercuit, Druſillâ, Cleopatræ & Antonii nepte, in matrimonium acceptâ, ut ejuſdem Antonii Felix progener, Claudius nepos eſſet.

X. DURAVIT tamen patientia Judæis, uſque ad Geſſium Florum, procuratorem. Sub eo bellum ortum: & comprimere cœptantem Ceſtium Gallum, Syriæ legatum, varia prœlia, ac ſæpius adverſa excepêre. Qui ubi fato, aut tædio occidit; miſſu Neronis, Veſpaſianus fortunâ famâque, & egregiis miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omneſque, præter Hieroſolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantùm ad Judæos, per otium tranſiit: pace per Italiam partâ, & externæ curæ redière. Augebat iras, quòd ſoli Judæi non ceſſiſſent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatûs novi eventus caſuſve utilius videbatur. Igitur caſtris, utì diximus, ante mœnia Hieroſolymorum poſitis, inſtructas legiones oſtentavit.

XI. JUDÆI ſub ipſos muros ſtruxêre aciem, rebus ſecundis longiùs auſuri; &, ſi pellerentur, parato perfugio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certavit. Mox ceſsêre hoſtes, & ſequentibus diebus crebra pro portis prœlia ferebant; donec aſſiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi: neque enim dignum videbatur, famem hoſtium

opperiri: poſcebantque pericula, pars virtute, multi ferociâ, & cupidine præmiorum. Ipſi Tito Roma, & opes, voluptateſque ante oculos; ac, ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam ſitu, opera moleſque firmaverant, quîs vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles, immensùm editos, claudebant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera oppugnantium, ad ictus pateſcerent. Extrema rupis, abrupta: & turres, ubi mons juviſſet, in ſexaginta pedes; inter devexa, in centenos viceno ſque attollebantur; mirâ ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta: conſpicuoque faſtigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. TEMPLUM in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios: ipſe porticus, quîs templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati ſub terrâ montes; & piſcinæ ciſternæque ſervandis imbribus. Præviderant conditores, ex diverſitate morum, crebra bella: inde cuncta, quamvis adversùs longum obſidium; & a Pompeio expugnatis metus atque uſus pleraque monſtravêre. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, ſtruxêre muros in pace, tamquam ad bellum; magnâ colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicaciſſimus quiſque illuc perfuge-

rat, eóque feditiofiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latiffima mœnium Simon; mediam urbem Joannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Joannes, ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipfos, & magna vis frumenti ambufta. Mox Joannes, miffis per fpeciem facrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas difceffit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

XIII. EVENERANT prodigia, quæ neque hoftiis neque votis piare fas habet gens, fuperftitioni obnoxia, religionibus adverfa. Vifæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & fubito nubium igne collucere templum. Expaffæ repentè delubri fores; & audita major humanâ vox, "excedere deos:" fimul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus perfuafio inerat, antiquis facerdotum literis contineri, eo ipfo tempore fore, "ut valefceret Oriens, profectique Judæâ rerum potirentur." Quæ ambages Vefpafianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, fibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverfis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obfefforum omnis ætatis, virile ac muliebre fecus, fexcenta millia fu-

iſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent; & plures, quàm pro numero, audebant. Obſtinatio viris feminiſque par: ac, ſi transferre ſedes cogerentur, major vitæ metus, quàm mortis. Hanc adversùs urbem gentemque Cæſar Titus, quando impetum & ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineiſque certare ſtatuit. Dividuntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, ſtruerentur.

XIV. At Civilis, poſt malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera caſtra conſedit; tutus loco, & ut memoriâ proſperarum illic rerum, augeſcerent barbarorum animi. Secutus eſt eódem Cerialis, duplicatis copiis, adventu ſecundæ & ſextæ & quartædecimæ legionum. Cohorteſque & alæ, jampridem accitæ, poſt victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus ſuperfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis ſubdola, & nobis adverſa: quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus; Germanos fluminibus ſuetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit.

XV. Igitur, laceſſentibus Batavis, ferociſſimo cuique noſtrorum cœptum certamen: deinde orta

trepidatio, cùm præaltis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissâ plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedestri acie, cominus eminus certabatur; sed, tamquam navali pugnâ, vagi inter undas, aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen, quàm pro tumultu, cædes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediêre. Ejus prœlii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore; nostris per iram & minas acta.

XVI. POSTERA luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet; in secundâ acie legiones locatæ: dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis adstitit. Batavi Gugernique in dextro; læva, ac propiora fluminis, Transrhenani tenuêre. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque eorum advehebantur. Cerialis "veterem Romani nominis gloriam, antiquas "recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, vic-"tum hostem, in æternum exciderent: ultione ma-

"gis, quàm prœlio opus esse. Pauciores nuper "cum pluribus certasse: ac tamen fusos Germanos, "quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam ani- "mis, qui vulnera tergo, ferant." Proprios inde stimulos legionibus admovebat, "domitores Bri- "tanniæ quartadecimanos" appellans. "Princi- "pem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: "illâ primùm acie secundanos nova signa, novam- "que aquilam dicaturos." Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, "ut "suam ripam, sua castra sanguine hostium reci- "perarent." Alacrior omnium clamor, quîs vel e longâ pace prœlii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaque & quies in posterum sperabantur.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: "Stare Germa- "nos Batavosque super vestigia gloriæ, cineres ossa- "que legionum calcantes: quocumque oculos Ro- "manus intenderet, captivitatem, clademque & dira "omnia obversari. Ne terrerentur vario Treverici "prœlii eventu: suam illic victoriam Germanis "obstitisse, dum, omissis telis, prædâ manus im- "pediunt: sed cuncta mox prospera, & hosti "contraria evenisse. Quæ provideri astu ducis "oportuerit, provisa: campos madentes, & ipsis "gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & "Germaniæ deos in aspectu, quorum numine ca- "pesserent pugnam, conjugum, parentum, patriæ

"memores: illum diem aut gloriosissimum inter "majores, aut ignominiosum apud posteros fore." Ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxis, glandibusque, & ceteris missilibus prœlium incipitur; neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

XVIII. ABSUMPTIS, quæ jaciuntur, & ardescente pugnâ, procursum ab hoste infestiùs: immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata ibi res: & pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppressâque hostium ferociâ, prœlium æquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, "terga hostium" promittens, "si "extremo paludis eques mitteretur: solidum illà, "& Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum "intentos." Duæ alæ, cum perfugâ missæ, incauto hosti circumfunduntur: quod ubi clamore cognitum; legiones a fronte incubuêre, pulsique Germani Rhenum fugâ petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis imbribus, & propinquâ nocte.

XIX. POSTERA die, quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa: Cerialis

exercitum decima ex Hiſpaniâ legio ſupplevit. Civili Chaucorum auxilia venêre: non tamen auſus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in inſulam conceſſit; gnarus deeſſe naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter tranſmiſſurum: quin & diruit molem, a Druſo Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, inſulam inter Germanoſque continentium terrarum ſpeciem fecerat. Tranſiêre Rhenum Tutor quoque, & Claſſicus, & centum tredecim Treverorum ſenatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio miſſum in Gallias ſuperiùs memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

XX. TANTUMQUE belli ſuperfuit, ut præſidia cohortium, alarum, legionum, unâ die Civilis quadripartitò invaſerit: decimam legionem, Arenaci; ſecundam, Batavoduri; & Grinnes Vadamque, cohortium alarumque caſtra: ita diviſis copiis, ut ipſe & Verax, ſorore ejus genitus, Claſſicuſque, ac Tutor ſuam quiſque manum traherent: nec omnia patrandi fiduciâ, ſed, "multa auſis aliquâ in parte "fortunam adfore. Simul Cerialem, neque ſatis "cautum, &, pluribus nuntiis, huc illuc curſan-

"tem, posse medio intercipi." Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & cædendis materiis operatum, turbavêre, occiso præfecto castrorum, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus Batavoduri inrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit.

XXI. PLUS discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus, oppugnabant: nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque; in quîs Briganticus, præfectus alæ, ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delectâ equitum manu subvenit, versâ fortunâ, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo, tranatavit: idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque adpulsæ lintres vexêre. Ne tum quidem Romana classis pugnæ adfuit, ut jussum erat: sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sanè Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat; subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ. Et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

XXII. PROFECTUS Novesium Bonnamque, ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat; disjecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, & insidias composuêre: electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adjuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare classem; injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita cœptâ cæde, quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani, vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia tortâ veste, & strictis mucronibus: dux semisomnus, ac propè intectus, errore hostium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidêre, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ: vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam "jussi silere, ne quietem ejus "turbarent: ita intermisso signo, & vocibus, se "quoque in somnum lapsos." Multâ luce revecti hostes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppiâ, donum Veledæ traxêre.

XXIII. CIVILEM cupido incessit, navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lin-

trium vis: tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita; & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecorè pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, ubi Mosæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Causa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Galliâ adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen secundum; illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, notâ arte ducum, sinebat: cùm interim, flexu autumni, & crebris pluvialibus imbribus, superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit: nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur.

XXIV. "POTUISSE tunc opprimi legiones, & "voluisse Germanos, sed dolo a se flexos," imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòst diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, "Batavis pacem, Ci-"vili veniam" ostentans, Veledam propinquosque monebat, "fortunam belli, tot cladibus adversam, "opportuno erga populum Romanum merito mu-

" tare. Cæſos Treveros, receptos Ubios, ereptam
" Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitiâ
" paratum, quàm vulnera, fugas, luctus: exſulem
" eum & extorrem, recipientibus oneri: & ſatis
" peccaviſſe, quòd totiens Rhenum tranſcenderint:
" ſi quid ultrà moliantur, inde injuriam & cul-
" pam, hinc ultionem & deos fore."

XXV. MISCEBANTUR minis promiſſa. Et concuſsâ Tranſrhenanorum fide, inter Batavos quoque ſermones orti: " Non prorogandam ultrà rui-
" nam: nec poſſe ab unâ natione totius orbis ſervi-
" tium depelli: quid perfectum cæde & incendiis
" legionum, niſi ut plures validioreſque acciren-
" tur? Si Veſpaſiano bellum navaverint, Veſpa-
" ſianum rerum potiri: ſin populum Romanum
" armis provocent, quotam partem generis hu-
" mani Batavos eſſe? reſpicerent Rætos Noricoſ-
" que, & ceterorum onera ſociorum: ſibi non tri-
" buta, ſed virtutem & viros indici: proximum
" id libertati: & ſi dominorum electio ſit; honeſ-
" tiùs Principes Romanorum, quàm Germanorum
" feminas tolerari:" hæc vulgus. Proceres: " atro-
" ciore Civilis rabie ſemet in arma truſos: illum
" domeſticis malis excidium gentis oppoſuiſſe:
" tunc infenſos Batavis deos, cùm obſiderentur
" legiones, interficerentur legati, bellum uni ne-
" ceſſarium, ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad

" extrema, ni resipiscere incipiant, & noxii capitis " pœnâ pænitentiam fateantur."

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire statuit; super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito conloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progressi duces: & Civilis ita cœpit: " Si apud Vitellii legatum defenderer, " neque facto meo venia, neque dictis fides debe- " batur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab il- " lo cœpta, a me aucta erant. Erga Vespasianum " vetus mihi observantia: &, cùm privatus esset, " amici vocabamur. Hoc Primo Antonio no- " tum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne " Germanicæ legiones & Gallica juventus Alpes " transcenderet. Quæ Antonius epistolis, Flac- " cus præsens monebat, arma in Germaniâ movi: " quæ Mucianus in Syriâ, Aponius in Mœsiâ, " Flavianus in Pannoniâ"....

BREVIARIUM

DIALOGI

DE ORATORIBUS.

I. *PRÆFATIO, ſcribendique dialogi occaſio.* II. *Perſonæ, Curiatius Maternus, M. Aper, Julius Secundus.* III. *Maternum poëtam a poëticis ſtudiis avocare ſtudet Secundus.* IV. *Excuſat ſe Maternus.* V. *Inſtat Aper; & contendit utilitate, voluptate, dignitate, famâ oratoriam artem arti poëticæ anteponendam.* VIII. *Quod Marcelli Eprii & Criſpi Vibii exemplis & opibus confirmat.* IX. *Contrà poëticæ inanem & infructuoſam laudem eſſe.* X. *Hortatur ergo Maternum ut ab auditoriis & theatris ad forum cauſaſque ſe convertat.* XI. *Maternus poëtas defendit.* XII. *Iis pura, innocentia, divina ſunt ſtudia: magna fama.* XIII. *Specioſæ opes: felix contubernium. Inquieta verò & anxia oratorum vita.* XIV. *Hæc tractantibus, interve-*

nit Vipstanius Messala. Is, antiquorum admirator, recentium contemptor, Aprum a novorum rhetorum more ad antiquorum oratorum formam trahere nititur. XV. *Inde de antiquis & recentibus disputatio.* XVI. *In antiquorum venerationem conspirant Messala, Secundus, & Maternus. Aper antiquos insectatur, & sæculi sui partes tuetur.* XVII. *Incertum enim esse & obscurum antiquorum nomen.* XVIII. *Plures quoque eloquentiæ species. Malignitate humanâ, vetera in laude, præsentia in fastidio esse.* XIX. *Cassium Severum, quem antiquitatis terminum constituunt, non inscitiâ, sed judicio & intellectu ad novum dicendi genus se transtulisse.* XX. *Multa veteris eloquentiæ vitia. Recentem esse lætiorem & pulchriorem.* XXI. *De Calvo, Cælio, C. Cæsare, Bruto, eorum Ciceronisque carminibus, de Asinio & Corvino judicia.* XXII. *Ciceronis laudes & vitia.* XXIII. *Summam eloquentiæ artem esse, antiquorum egregia quæque imitari, & a recentibus feliciter reperta miscere.* XXIV. *Maternus Messalam hortatur non ad laudationem antiquorum, quos fama sua satis laudat, sed ut causas, cur in tantum ab eorum eloquentiâ præsens ætas recesse-*

rit, aperiat. XXV. *Meſſala quædam tamen de antiquorum nomine, & judicia de Calvo, Aſinio, Cæſare, Cælio, Bruto, Cicerone, retractat.* XXVI. *C. Gracchum, L. Craſſum laudat. Mæcenatem verò, Gallionem & Caſſium Severum reprehendit.* XXVII. *Meſſalam longiùs vagantem ad propoſitum retrahit Maternus.* XXVIII. *Cauſas ergo cur eloquentia ceteræque artes a vetere gloriâ deſciverint affert Meſſala, deſidiam juventutis, negligentiam parentum, inſcientiam præcipientium, & oblivionem moris antiqui.* XXXIII. *Hæc cùm evolveret Meſſala, eum reſtitantem impellit Maternus, ut proſequatur, &, quomodo veteres ingenia alerent, doceat.* XXXIV. *Meſſala veteris juvenum inſtitutionis artes explicat.* XXXV. *Recentioris vitia retegit.* XXXVI. *Ipsâ temporum perturbatione & licentiâ, cùm vigeret reſpublica, eloquentiam olim valuiſſe.* XXXVII. *Iis temporibus neminem magnam potentiam ſine eloquentiâ fuiſſe conſecutum.* XXXVIII. *Cn. Pompeium eloquentiæ nocuiſſe, cùm eam adſtrinxit, frenoſque ei impoſuit.* XXXIX. *Immo ipſis oratorum pænulis fractam eam fuiſſe & dejectam, quòd pompâ plauſuque indigeat.* XL. *Probitate quoque & mo-*

destiâ eam elanguisse, cùm naturâ sit contumax, temeraria & adrogans. XLI. *Pro varietate ergo temporum variam fuisse eloquentiam; suasque esse quibusvis temporibus laudes & utilitates.* XLII. *Dialogi conclusio.*

Habitus est hic dialogus.

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXVIII.	75.	Coss.	FLAVIO VESPASIANO Aug. VI, TITO VESPASIANO Cæsare IV.

C. CORNELII
TACITI
DIALOGUS
DE ORATORIBUS.

Sæpe ex me requiris, Juſte Fabi, cur, cùm priora ſæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriâque effloruerint, noſtra potiſſimùm ætas deſerta, & laude eloquentiæ orbata, vix nomen ipſum oratoris retineat: neque enim ita appellamus niſi antiquos: horum autem temporum diſerti, cauſidici, & advocati, & patroni, & quidvis potiùs, quàm oratores vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, ut aut de ingeniis noſtris malè exiſtimandum ſit, ſi idem adſequi non poſſumus, aut de judiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum, ut noſtris temporibus, hominum ſermo repetendus eſſet, quos eamdem hanc quæſtionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, ſed memoriâ

ac recordatione opus eſt, ut quæ a præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter & dicta graviter accepi, cùm ſinguli diverſas, vel eaſdem, ſed probabiles cauſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenii redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſervato ordine diſputationis: neque enim defuit, qui diverſam quoque partem ſuſciperet, ac multùm vexatâ & inrisâ vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

II. Nam poſtero die, quàm *Curiatius Maternus* Catonem recitaverat, cùm offendiſſe potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento ſuî oblitus, tantùm Catonem cogitaſſet, eâque de re per Urbem frequens ſermo haberetur, venerunt ad eum *M. Aper*, & *Julius Secundus*, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in judiciis non utroſque modò ſtudiosè audiebam, ſed domi quoque & in publico adſectabar, mirâ ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum, & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem: quamvis malignè plerique opinarentur, nec Secundo promptum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potiùs & vi naturæ, quàm inſtitutione & literis famam eloquentiæ conſecutum. Nam & Secundo purus, & preſſus, &, in quantum ſatis erat, profluens ſermo non defuit: & Aper communi eru-

ditione imbutus, contemnebat potiùs literas quàm nefciebat, tamquam majorem induftriæ & laboris gloriam habiturus, fi ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, fedentem ipfum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. TUM *Secundus:* Nil ne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quominus offenfas Catonis tui ames? An ideo librum iftum apprehendifti, ut diligentiùs retractares, & fublatis, fi quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, fed tamen fecuriorem? Tum *ille*, Leges tu quidem fi volueris, & agnofces, quæ audifti: quòd fi qua omifit Cato, fequenti recitatione Thyeftes dicet. Hanc enim tragœdiam difpofui jam, & intra me ipfe formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem feftino, ut dimifsâ priore curâ, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ iftæ non fatiant, inquit *Aper*, quominus, omiffis orationum & caufarum ftudiis, omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyeften, confumas? cùm tot amicorum caufæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix fufficeres, etiam fi non novum tibi ipfe negotium importaffes, Domitium, & Catonem:

id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares.

IV. ET *Maternus*, Perturbarer hac tuâ ſeveritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio jam propè in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poëtas intermittis, & ego, cui deſidiam advocationum objicis, quotidianum hoc patrocinium defendendæ adversùs te poëticæ exerceo. Quò lætor magis, oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel, quod jampridem opto, ſuâ quoque auctoritate compellat, ut omiſſis forenſium cauſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam.

V. EGO verò, inquit *Secundus*, antequam me judicem Aper recuſet, faciam, quod probi & modeſti judices ſolent, ut in his cognitionibus ſe excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratiâ prævalere. Quis enim neſcit, neminem mihi conjunctiorem eſſe & uſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernii, quàm Saleium Baſſum, cùm optimum virum, tum abſolutiſſimum poëtam? porro ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. Securus ſit, inquit *Aper*, & Saleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fovet, cùm cauſas agere non poſſit. Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum ſocietate plurium

defendi: ſed & ipſum ſolum apud vos arguam, quòd natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, quâ parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti provincias poſſit, amittit ſtudium, quo non aliud in civitate noſtrâ vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad Urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inluſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad utilitatem vitæ omnia conſilia factaque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius, quàm eam exercere artem, quâ ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, invidis verò & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipſe ſecurus, & velut quâdam perpetuâ potentiâ ac poteſtate munitus? cujus vis & utilitas, rebus proſperè fluentibus, aliorum præſidio & tutelâ intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non hercule lorica, aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti eloquentia, præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter, & inceſſere, vel in judicio, ſive in ſenatu, ſive apud Principem poſſis. Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus, quàm eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax, diſertam quidem, ſed inexercitatam, & ejuſmodi certaminum rudem Helvidii ſapientiam eluſit. Plura de uti-

litate non dico, cui parti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer.

VI. AD voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cujus jucunditas, non uno aliquo momento, sed omnibus propè diebus, & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honestas nato, quàm videre plenam semper & frequentem domum suam concursu splendidissimorum hominum? idque scire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi dari? illos quinimmo orbos, & locupletes, & potentes venire plerumque ad juvenem, & pauperem, ut aut sua, aut amicorum discrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quàm spectare homines veteres, & senes, & totius Urbis gratiâ subnixos, in summâ omnium rerum abundantiâ confitentes, id quod optimum sit, se non habere? Jam verò, qui togatorum comitatus, & egressus! quæ in publico species! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium consurgendi adsistendique inter tacentes, in unum conversos: coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis exposita, percenseo. Illa secretiora, & tantùm ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive accuratam meditatamque affert orationem; est

quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii pondus & conſtantia: ſive novam & recentem curam non ſine aliquâ trepidatione animi attulerit, ipſa ſollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua jucunditas eſt. Nam in ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ ſuâ ſponte naſcuntur.

VII. EQUIDEM ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus, & in civitate minimè favorabili natus, quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quàm eos, quibus mihi, pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum proſperè defendere, aut apud centumviros cauſam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipſos illos libertos & procuratores Principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus, & præturas, & conſulatus aſcendere videor, tum habere, quod in ſe, non in alio, oritur, nec codicillis datur, nec cum gratiâ venit. Quæ fama & laus cujuſvis artis cum oratorum gloriâ comparanda eſt, qui non inluſtres in Urbe ſolùm apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud juvenes & adoleſcentes, quibus modò recta & indoles eſt, & bona ſpes ſuî? Quorum nomina priùs parentes liberis ſuis ingerunt? quos

ſæpiùs vulgus imperitum, & tunicatus hic populus tranſeuntes nomine vocat, & digito demonſtrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cùm primùm Urbem attigerunt, requirunt, ac vultus agnoſcere concupiſcunt.

VIII. AUSIM contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentiùs enim novis & recentibus, quàm remotis & obliteratis exemplis utor) non minùs eſſe in extremis partibus terrarum, quàm Capuæ, au Vercellis, ubi nati dicuntur: nec hoc illi alterive ter millies ſeſtertiûm præſtat, quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe, ſed ipſa eloquentia, cujus numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam uſque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut ſuprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quò ſordidiùs & abjectiùs nati ſunt, quóque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt, eò clariora, & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem inluſtriora exempla ſunt: quòd ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantiâ facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentiſſimi ſunt civitatis, ac, donec libuit, prin-

cipes fori, nunc principes in Cæſaris amicitiâ agunt feruntque cuncta, atque ab ipſo Principe cum quâdam reverentiâ diliguntur. Quia Veſpaſianus, venerabilis ſenex, & patientiſſimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos ſuos niti iis, quæ ab ipſo acceperint, quæque ipſi accumulare, & in alios congerere promptum eſt: Marcellum autem & Criſpum, attuliſſe ad amicitiam ſuam, quod non a Principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli, & ſtatuæ, quæ neque ipſa tamen negliguntur: tam hercule, quàm divitiæ, & opes, quas faciliùs invenies, qui vituperet, quàm qui faſtidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentiâ cauſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt.

IX. NAM carmina & verſus, quibus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus ſuis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuoſam conſequuntur. Licèt hæc ipſa, & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ, o Materne, reſpuant, cui bono eſt, ſi apud te Agamemnon, aut Jaſon diſertè loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum, egregium poëtam, vel, ſi hoc honorificentius eſt, præ-

clariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe, ſi amicus ejus, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non, quia poëta es, neque ut pro eo verſus facias: hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & jucundi: quorum tamen hic exitus eſt, ut, cùm toto anno, per omnes dies, magnâ noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut ſint, qui dignentur audire: & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: & ut beatiſſimus recitationem ejus eventus proſequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herbâ vel flore præcepta, ad nullam certam & ſolidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cujuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper, ut miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quòd quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quantò tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum ingenium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adjice quòd poëtis, ſi modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda converſatio amicorum, & jucun-

ditas Urbis, deferenda cetera officia, utque ipsi dicunt, *in nemora & lucos*, id est, in solitudinem recedendum est.

X. Ne opinio quidem & fama, cui soli serviunt, & quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æquè poëtas quàm oratores sequitur: quoniam mediocres poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam Urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque, cùm ex Hispaniâ, vel Asiâ, ne quid de Gallis nostris loquamur, in Urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeò si quis requirit, & semel vidit, transit & contentus est; ut si picturam aliquam, vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otium, & nomen inserere possunt famæ: ego verò omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & venerabiles puto: nec solùm cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum lascivias, & iamborum amaritudinem, & epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo: sed tecum mihi, Materne, res est, quòd, cùm natura tua in ipsam arcem elo-

quentiæ ferat, errare mavis, & ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Ut ſi in Græciâ natus eſſes, ubi ludicras quoque artes exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires dii dediſſent, non paterer immanes illos ad pugnam datos lacertos, levitate jaculi aut jactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſas & ad vera prœlia voco: cùm præſertim ne ad id quidem conſurgere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offendere poëtarum, quàm oratorum ſtudium. Efferveſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis: nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit: hinc ingentes ex his adſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipuè laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cùm tibi ſumas adverſarium ſuperiorem: nobis ſatis ſit privatas & noſtri ſæculi controverſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata.

XI. QUÆ cùm dixiſſet Aper acriùs, ut ſolebat, & intento ore: remiſſius & ſubridens *Maternus*,

Paravi, inquit, me, non minùs diu accuſare oratores, quàm Aper laudat. Fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digreſſus detrectaret poëtas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quâdam mitigavit, concedendo his, qui cauſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem, cùm in Nerone improbam, & ſtudiorum quoque ſacra profanantem Vatinii potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum, quàm orationum gloriâ partum: ac jam me ſejungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos, & egreſſus, aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quàm æra, & imagines, quæ etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam ſtatum hucuſque ac ſecuritatem meliùs innocentiâ tueor, quàm eloquentiâ: nec vereor, ne mihi umquam verba in ſenatu, niſi pro alterius diſcrimine, facienda ſint.

XII. NEMORA verò, & luci, & ſecretum ipſum, quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quòd nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrimas reorum componuntur, ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris.

Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habitu cultuque commoda mortalibus, in illa caſta, & nullis contacta vitiis, pectora influxit: ſic oracula loquebantur. Nam lucroſæ hujus, & ſanguinantis eloquentiæ uſus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud, &, ut more noſtro loquar, aureum ſæculum, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundabat, qui benefacta canerent, non qui malè admiſſa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut auguſtior honor: primùm apud deos, quorum proferre reſponſa, & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altiùs velis, ipſum Apollinem accepimus: vel, ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certè mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quàm Demoſtheni, apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quàm Lyſiæ, aut Hyperidis includi: plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quàm qui Virgilii detrectent. Nec ullus Aſinii aut Meſſalæ liber tam inluſtris eſt, quàm Medea Ovidii, aut Varii Thyeſtes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquietâ & anxiâ oratorum vitâ: licèt illos certa-

mina & pericula ſua ad conſulatus evexerint: malo ſecurum & ſecretum Virgilii ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gratiâ caruit, neque apud populum Romanum notitiâ. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus, & fortè præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortunâ concupiſcendum? quòd timent? an quòd timentur? quòd cùm quotidie aliquid rogentur, hi, quibus præſtant, indignantur? quòd alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam ſatis ſervi videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt? tantum poſſe liberti ſolent. Me verò dulces, ut Virgilius ait, Muſæ, remotum a ſollicitudinibus, & curis, & neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra illoſque fontes ferant: nec inſanum ultrà & lubricum forum, famamque pallentem, trepidus experiar: non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quàm quod poſſim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet: ſtatuarque tumulo

non mæſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus: & pro memoriâ mei, nec conſulat quiſquam, nec roget.

XIV. VIX dum finierat Maternus, concitatus & velut inſtinctus, cùm *Vipſtanius Meſſala* cubiculum ejus ingreſſus eſt, ſuſpicatuſque ex ipsâ intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſſe ſermonem: Num parum tempeſtivus, inquit, intervêni, ſecretum conſilium & cauſæ alicujus meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit *Secundus*; atque adeò vellem maturiùs interveniſſes: delectaſſet enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cùm Maternum, ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſas agendas converteret, exhortatus eſt, & Materni pro carminibus ſuis læta, utque poëtas defendi decebat, audentior, & poëtarum quàm oratorum ſimilior oratio. *Me* verò, inquit, & ſermo ipſe infinitâ voluptate adfeciſſet, atque id ipſum delectat, quòd vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantùm negotiis, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed ejuſmodi etiam diſputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & literarum jucundiſſimum oblectamentum, cùm vobis qui illa diſputatis, afferunt, tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minùs probari video in te, Secunde, quòd Julii Aſiatici vitam componendo, ſpem ho-

minibus fecisti plurium ejusmodi librorum, quàm in Apro, quòd nondum a scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult novorum rhetorum more, quàm veterum oratorum, consumere.

XV. TUM *Aper*, Non desinis, Messala, vetera tantùm & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cùm oblitus & tuæ, & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. Atque ideò credo audaciùs, quòd maligni in iis opinionem non verebaris, cùm eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. Neque illius, *inquit*, sermonis mei pænitentiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum, Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrûm, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro: & quod quibusdam solutio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longiùs absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentis scholasticorum clamoribus quatit, quàm Afer, aut Africanus, aut vos ipsi a Cicerone, aut Asinio recessistis.

XVI. MAGNAM, inquit *Secundus*, & dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justiùs

explicaverit, quàm tu, ad cujus ſummam eruditionem & præſtantiſſimum ingenium cura quoque & meditatio acceſſit? Et *Meſſala*, Aperiam, inquit, cogitationes meas, ſi illud a vobis antè impetravero, ut vos quoque ſermonem hunc noſtrum adjuvetis. Pro duobus inquit *Maternus*, promitto: nam & ego & Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus te non tam omiſiſſe quàm nobis reliquiſſe. Aprum enim ſolere diſſentire, & tu paullo antè dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus eſt jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit *Aper*, inauditum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtrâ conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem ſignificatione iſtâ determinetis? Ego enim cùm audio antiquos, quoſdam veteres & olim natos intelligo; ac mihi verſantur ante oculos Ulyſſes & Neſtor, quorum ætas mille fere & trecentis annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi & Alexandri temporibus floruiſſe: ita tamen ut utrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet, non multò plures quàm cccc annos intereſſe inter noſtram & Demoſthenis ætatem: quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam

ſæculorum & reſpectum immenſi hujus ævi, perquàm breve, & in proximo eſt. Nam ſi, ut Cicero in Hortenſio ſcribit, "is eſt magnus & ve-"rus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderumque, "quæ cùm maximè eſt, rurſum exiſtet, iſque "annus horum, quos nos vocamus, annorum "XII M DCCCCLIV complectitur:" incipit Demoſthenes veſter, quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolùm eodem anno quo nos, ſed fere eodem menſe exſtitiſſe.

XVII. SED tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſalam: quos quidem cur antiquis temporibus potiùs adſcribatis, quàm noſtris, non video: nam ut de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe & Panſâ conſulibus, ut Tiro libertus ejus ſcripſit, ſeptimo Idus Decembris occiſus eſt, quo anno divus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtii ſe & Q. Pedium conſules ſuffecit: ſtatue ſex & quinquaginta annos, quibus mox divus Auguſtus rempublicam rexit: adjice Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternoſdenos Claudii & Neronis annos, atque ipſum Galbæ, & Othonis, & Vitellii unum annum, ac ſextam jam felicis hujus principatûs ſtationem, quâ Veſpaſianus rempublicam fovet,

centum & viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britanniâ vidi ſenem, qui ſe fateretur ei pugnæ interfuiſſe, quâ Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere adgreſſi ſunt. Ita ſi eum, qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in Urbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe a divo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant: ex quo colligi poteſt, & Corvinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Corvinus in medium uſque Auguſti principatum, Aſinius pæne ad extremum duravit. Nec dividatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut conjungere & copulare potuerunt.

XVIII. HÆC ideo prædixi, ut ſi qua, ex horum oratorum famâ gloriâque, laus temporibus adquiritur, eamdem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis, quàm Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſque alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes, & quos utinam nullâ parte imitatus eſſet Calvus veſter, aut Cœlius, aut ipſe Cicero? Agere enim fortiùs jam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari

cum temporibus formas quoque & genera dicendi. Sic Catoni seni comparatus C. Gracchus, plenior & uberior; sic Graccho politior & ornatior Crassus; sic utroque distinctior, & urbanior, & altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro, quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse, quod diversum est: vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus, & tumens, nec satis pressus, sed supra modum exsultans, & superfluens, & parum Atticus videretur. Legistis utique & Calvi & Bruti ad Ciceronem missas epistolas: ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem & attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem a Calvo quidem malè audivisse, tamquam solutum & enervem: a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

XIX. NAM quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem uſque ad Caſſium Severum faciunt, quem primum affirmant flexiſſe ab illâ vetere, atque directâ dicendi viâ: non infirmitate ingenii, nec inſcitiâ literarum, tranſtuliſſe ſe ad id dicendi genus contendo, ſed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo antè dicebam, cum conditione temporum ac diverſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſſe mutandam. Facilè perferebat prior iſte populus, ut imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpatia: atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita ſeries, & multarum diviſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: quòd ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex eâ locum aliquem orationi ſuæ infereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum: erant enim hæc nova & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum, aut philoſophorum placita, cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cùm vix in cortinâ quiſquam adſiſtat, qui elementis ſtudiorum & ſi non inſtructus, at certè imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos

judices, qui vi, aut poteſtate, non jure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt, nec exſpectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe ultro admonent, atque aliò tranſgredientem revocant, & feſtinare ſe teſtantur.

XX. QUIS nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis ſuæ præfantem? qualia ſunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros exſpectabit? Quis de exceptione & formulâ perpetietur illa immenſa volumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcinâ legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum invitatus & corruptus eſt, averſatur dicentem. Vulgus quoque adſiſtentium, & adfluens & vagus auditor, adſuevit jam exigere lætitiam, & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis triſtem & impexam antiquitatem, quàm ſi quis in ſcenâ, Roſcii, aut Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Jam verò juvenes, & in ipsâ ſtudiorum incude poſiti, qui profectûs ſui causâ oratores ſectantur, non ſolùm audire, ſed etiam referre domum aliquid inluſtre & dignum memoriâ volunt. Traduntque invicem, ac ſæpe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt, ſive in ſuis aliquis argutâ & brevi ſententiâ effulſit, ſive locus exquiſito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim

jam ab oratore etiam poëticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minùs efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent & auro radiantur?

XXI. EQUIDEM fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, nec unum de populo Canuti aut Ariſe Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus, cùm unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in unâ aut alterâ oratiunculâ ſatisfacit: nec diſſentire ceteros ab hoc meo judicio video: quotus enim quiſque Calvi in Aſitium, aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes, quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipuè ſecunda ex his oratio: eſt enim verbis ornata, & ſententiis auribus judicum accommodata: ut ſcias ipſum quoque Calvum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimiùs & cultiùs diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid? ex

Cœlianis orationibus? nempe hæ placent, ſi non univerſæ, at partes earum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio, & inconditi ſenſus redolent antiquitatem: nec quemquam adeò antiquarium puto, ut Cœlium ex eâ parte laudet, quâ antiquus eſt. Concedamus ſanè C. Cæſari, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum, minus in eloquentiâ effecerit, quàm divinum ejus ingenium poſtulabat: tam hercule, quàm Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam in orationibus minorem eſſe famâ ſuâ, etiam admiratores ejus fatentur: niſi fortè quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro rege, ceteroſque ejuſdem lentitudinis ac teporis libros legit, niſi qui & carmina eorumdem miratur: fecerunt enim & carmina, & in bibliothecas retulerunt, non meliùs quàm Cicero, at feliciùs, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certè, & Accium, non ſolùm tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit: adeò durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in quâ non eminent venæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra, & exſurgit toris, ipſoſque nervos rubor tegit & decor com-

mendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetit, quominus lætitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret: viderimus, inquam judicio ejus vis aut animi, aut ingenii suffecerit.

XXII. AD Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ullâ re magis ejusdem ætatis oratores præcurrit, quàm judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locos quoque lætiores attentavit, & quasdam sententias invenit; utique in his orationibus, quas senior jam & juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus, tardè commovetur, raró incalescit: pauci sensus aptè & cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sanè paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non eâ solùm instrui supellectile, quæ necessariis usibus sufficiat, sed sit in

apparatu ejus & aurum, & gemmæ, ut ſumere in manus, & aſpicere ſæpiùs liceat: quædam verò procul arceantur, ut jam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tardâ & inerti ſtructurâ, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno & eodem modo terminet.

XXIII. NOLO inridere *rotam fortunæ*, & *jus Verrinum*, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus orationibus pro ſententiâ poſitum, *eſſe videatur.* Nam & hoc invitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi, qui ſe antiquos oratores vocant: neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet: qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt, Calvi mirantur: quos more priſco apud judicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeò mæſti & inculti, illam ipſam quam jactant ſanitatem, non firmitate, ſed jejunio, conſequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingit, parum eſt ægrum non eſſe, fortem, & lætum, & alacrem volo: propè

abeſt ab infirmitate, in quo ſola ſanitas laudatur. Vos verò, diſertiſſimi, ut poteſtis, ut facitis, inluſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te, Meſſala, video lætiſſima quæque antiquorum imitantem: & vos, Materne ac Secunde, ita gravitati ſenſuum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens cauſa poſcit, ubertas; ea, quotiens permittitur, brevitas, is compoſitionis decor, ea ſententiarum planitas eſt, ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis, ut etiam ſi noſtra judicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi ſint poſteri noſtri.

XXIV. QUÆ cùm Aper dixiſſet, Agnoſcitis ne, inquit *Maternus*, vim & ardorem Apri noſtri? quo impetu ſæculum noſtrum defendit! quàm copiosè ac variè vexavit antiquos! quanto non ſolùm ingenio ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen, Meſſala, promiſſum immutaſſe non debes: neque enim defenſores antiquorum exigimus, nec quemquam noſtrorum, quamquam modò laudati ſumus, his, quos inſectatus eſt Aper, comparamus: ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri, & a veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumpſit ſibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſas, cur in tan-

tum ab eloquentiâ eorum recesserimus; cum præsertim centum & viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

XXV. TUM *Messala:* Sequar a te præscriptam formam, Materne: neque enim diu contradicendum est Apro, qui primùm, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine, appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si quominus fatetur, plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis, exstitisse. Sed quomodo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines, & Hyperides, & Lysias, & Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporum disertos antecessit: Calvus autem, & Asinius, & Cæsar, & Cœlius, & Brutus, suo jure, & prioribus, & sequentibus anteponuntur: nec refert, quòd inter se specie differant, cùm genere consentiant. Adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior, &

plenior, & valentior Cicero; omnes tamen eamdem ſanitatem eloquentiæ ferunt: ut ſi omnium pariter libros in manus ſumpſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quamdam judicii ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quòd invicem ſe obtrectaverunt, & ſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Calvum, & Aſinium, & ipſum Ciceronem credo ſolitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis adfici: ſolùm inter hos arbitror Brutum, non malignitate, nec invidiâ, ſed ſimpliciter, & ingenuè, judicium animi ſui detexiſſe: an inviderent Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & ſi quos alios antiquorum agitare non deſiſtit, non exigit defenſorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, ut naſcenti adhuc, nec ſatis adultæ, defuiſſe.

XXVI. CETERUM ſi, omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quàm calamiſtros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeò melius eſt oratorem vel hirtâ togâ induere, quàm fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo, hercule, ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur,

ut lascivià verborum, & levitate sententiarum, & licentiâ compositionis, histrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas esse debeat, laudis, & gloriæ, & ingenii loco plerique jactant, cantari saltarique commentarios suos. Unde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur, qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat, quàm sanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omissâ modestiâ, ac pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositus, & studio feriendi plerumque detectus, non pugnat, sed rixatur. Ceterùm, ut dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore, multùm ceteros superat: quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere sustinuit. Ego autem exspectabam, ut incusato Asinio, & Cœlio, & Calvo, aliud novum agmen produceret, pluresque, vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune. Veri-

tus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpsisset: quotus enim quisque scholasticorum non hac suâ persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed planè post Gabinianum?

XXVII. AT ego non verebor nominare singulos, quò faciliùs, propositis exemplis, appareat, quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia. Appropera, inquit *Maternus*, & potiùs exsolve promissum: neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo antè, planè mitiore eloquentiâ, & temporum nostrorum, miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos lacessendo. Non sum, *inquit*, offensus Aprinâ disputatione; nec vos offendi decebit, si quid fortè aures vestras perstringet; cùm sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi, citra damnum affectûs, proferre. Perge, inquit *Maternus*, & cùm de antiquis loquaris, utere antiquâ libertate, a quâ vel magis degeneravimus, quàm ab eloquentiâ.

XXVIII. ET *Messala*, non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam, & ceteras artes, descivisse ab istâ vetere gloriâ, non inopiâ homi-

num, ſed deſidiâ juventutis, & negligentiâ parentum, & inſcientiâ præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primùm in Urbe nata, mox per Italiam fuſa, jam in provincias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de Urbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur; ſi priùs de ſeveritate ac diſciplinâ majorum circa educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Jam primùm, ſuus cuique filius, ex caſtâ parente natus, non in cellâ emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis ſpectatiſque moribus omnis ejuſdem familiæ ſoboles committeretur, coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modò curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quâdam ac verecundiâ temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Atiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus: quæ diſciplina ac ſeveritas eò pertinebat, ut ſincera, & integra, & nullis pravitatibus detorta, uniuſcujuſque natura toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas, & ſive ad rem militarem, ſive ad juris ſcientiam, ſive ad

eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id univerſum hauriret.

XXIX. AT nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis, plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in totâ domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati, neque modeſtiæ, parvulos adſuefaciunt, ſed laſciviæ & libertati; per quæ paullatim impudentia irrepit, & ſuî alienique contemptus. Jam verò propria & peculiaria hujus Urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor, & gladiatorum equorumque ſtudia: quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intravimus? Ne præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent: colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & inlecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoſcendis, nec in evolvendâ antiquitate, nec in notitiâ vel rerum,

vel hominum, vel temporum, ſatis operæ inſumitur: ſed expetuntur, quos rhetoras vocant: quorum profeſſio quando primùm in hanc Urbem introducta ſit, quamque nullam apud majores noſtros auctoritatem habuerit, ſtatim docuero.

XXX. REFERAM neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam, quâ uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor, & quotidiana meditatio, & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt nobis utique Ciceronis liber, qui Brutus inſcribitur, in cujus extremâ parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quamdam educationem refert: ſe apud Q. Mucium jus civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in Urbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus cauſaſque cognovit: ita enim eſt, optimi viri, ita ex multâ eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientiâ, exundat & exu-

berat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis & facultas, ficut ceterarum rerum, anguftis & brevibus terminis cluditur: fed is eft orator, qui de omni quæftione pulchrè, & ornatè, & ad perfuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium poffit.

XXXI. Hæc fibi illi veteres perfuadebant: ad hæc efficienda intelligebant opus effe, non ut rhetorum fcholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus, controverfiis linguam modò & vocem exercerent, fed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honefto ac turpi, de jufto & injufto difputatur. Hæc enim eft oratori fubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honeftate dicimus, ita ut plerumque hæc ipfa invicem mifceantur: de quibus copiosè, & variè, & ornatè nemo dicere poteft, nifi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut faciliùs iram judicis vel inftiget, vel leniat, qui fcit quid ira; promptiùs ad miferationem impellat, qui fcit quid fit mifericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibufque verfatus orator, five apud infeftos, five apud

cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum repoſito. Sunt apud quos adſtrictum, & collectum, & ſingula ſtatim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur: apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos, & in omnem diſputationem paratos jam locos. Dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem: ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes adſumere, hiſque, prout res poſcet, uti, alienum erit oratori: neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, ſed eum, qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant, & grammaticâ, muſicâ, & geometriâ imbuebantur. Incidunt enim cauſæ plurimæ quidem, ac pæne omnes, quibus juris notitia deſideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque ſcientiæ requiruntur.

XXXII. NEC quiſquam reſpondeat ſufficere ut ad tempus ſimplex quiddam & uniforme doceamur. Primùm enim aliter utimur propriis, aliter

commodatis: longéque interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, ut legitimè studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam fateatur: quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse umquam confirmo, nisi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit: quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque quotidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant senatusconsulta, jus civitatis ultro derideant: sapientiæ verò studium & præcepta prudentium penitus reformident, in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis, discatur. Ego hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tantum ab eloquentiâ antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo,

quàm apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, *quidquid in eloquentiâ effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum.* Sunt aliæ causæ magnæ & graves, quas a vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, &, quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si fortè hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris & philosophiæ scientiam, tamquam oratori necessariam, laudo, ineptiis meis plausisse.

XXXIII. ET *Maternus*, mihi quidem, inquit, susceptum a te munus adeò peregisse nondum videris, ut inchoasse tantùm, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostræ desidiæ & inscientiæ adversùs acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, ut, quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes, jam & forum ingressi, confirmare & alere ingenia sua soliti sint: neque enim arte & scientiâ, sed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cùm Aper quoque & Secundus idem annuissent, *Messala*, quasi rursus incipiens: Quoniam initia &

ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudirique ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationes eorum, quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas, aut tam varias res poteſt, niſi ut ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat : per quæ colligitur eamdem eſſe rationem, & percipiendi, quæ proferas, & proferendi, quæ perceperis : ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, iſque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certè concedet, inſtructum & plenum his artibus animum, longè paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur.

XXXIV. ERGO apud majores noſtros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domeſticâ diſciplinâ, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat : hunc ſectari, hunc proſequi, hujus omnibus dictionibus intereſſe, ſive in judiciis, ſive in concionibus adſueſcebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret : magnus ex hoc uſus, multum conſtantiæ, plurimum judicii juvenibus ſtatim contingebat, in mediâ luce ſtudentibus, atque inter ipſa diſcrimina, ubi nemo impunè ſtultè aliquid, aut contrariè dicit, quominus & judex reſpuat, &

adverſarius exprobret, ipſi denique advocati aſpernentur. Igitur verâ ſtatim & incorruptâ eloquentiâ imbuebantur: & quamquam unum ſequerentur, tamen omnes ejuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſis & judiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex quâ facilè deprehenderent quid in quoque vel probaretur, vel diſpliceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem, & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec adverſarii & æmuli, ferro, non rudibus dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta diſſimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam non minùs in diverſis ſubſelliis parari, quàm ſuis: quinimmo conſtantiùs ſurgere ibi, fideliùs corroborari. Atque hercule ſub ejuſmodi præceptoribus juvenis ille, de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator judiciorum, eruditus & adſuefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſive accuſationem ſuſceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim & unus cuicumque cauſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno & viceſimo Cæſar Dolabellam, altero & viceſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Calvus

Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quòd, L. Crasso & Domitio censoribus, cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ jussi sunt. Sed, ut dicere institueram, deducuntur in scholas, quibus, non facilè dixerim, utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo nisi æquè imperitus intrat. In condiscipulis nihil profectûs, cùm pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos, pari securitate & dicant, & audiantur. Ipsæ verò exercitationes magnâ ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, suasoriæ, & controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, etsi tamquam planè leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus adsignantur, quales per fidem, & quàm incredibiliter compositæ! Sequitur autem ut materiæ, abhorrenti a veritate, declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in scholâ quotidie agitur, in foro vel raro, vel num-

quam, ingentibus verbis perſequantur: cùm ad veros judices ventum eſt, * * * * rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. MAGNA eloquentia, ſicut flamma, materiâ alitur, & motibus excitatur, & urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtrâ quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ, compoſitâ, & quietâ, & beatâ republicâ, tribui fas erat: tamen iſtâ perturbatione ac licentiâ plura ſibi adſequi videbantur, cùm, mixtis omnibus, & moderatore uno carentibus, tantum quiſque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſſiduæ & populare nomen, hinc conciones magiſtratuum pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & adſignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones, & aſſidua ſenatûs adversùs plebem certamina: quæ ſingula etſi diſtrahebant rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur: quia quantò quiſque plus dicendo poterat, tantò faciliùs honores adſequebatur; tantò magis, in ipſis honoribus, collegas ſuos anteibat; tantò plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat: hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias magiſtratus

reverebantur, hos reverſi colebant: hos & præturæ & conſulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cùm & populum, & ſenatum conſilio & auctoritate regerent: quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentiâ aut adſequi poſſe in civitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiam inviti ad populum producerentur: cùm parum eſſet in ſenatu breviter cenſere, niſi qui ingenio & eloquentiâ ſententiam ſuam tueretur: cùm in aliquam invidiam aut crimen vocati, ſuâ voce reſpondendum haberent, cùm teſtimonia quoque in publicis non abſentes, nec per tabellam dare, ſed coràm & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia magna etiam neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi, pulchrum & glorioſum: ſed contrà mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minùs rubore, quàm præmiis ſtimulabantur: ne clientelarum loco potiùs, quàm patronorum numerarentur: ne traditæ a majoribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes, & non ſuffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur.

XXXVII. NESCIO an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & in antiquorum bibliothecis adhuc manent, & cùm maximè a Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita, & edita

ſunt. Ex his intelligi poteſt Cn. Pompeium & Marcum Craſſum non viribus modò & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, ſine eloquentiâ, conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt, utrumne de furto, aut formulâ, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis, & civibus trucidatis: quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſque optimus civitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quiſquam claram & inluſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſam parem invenit. Non, opinor, Demoſthenem orationes inluſtrant, quas adversùs tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defenſus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit reipublicæ malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, ut ſubinde admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamuſque nos de eâ re loqui,

quæ faciliùs turbidis & inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat utilius ac melius eſſe frui pace, quàm bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella, quàm pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quò ſæpiùs ſteterit tamquam in acie, quóque plures & intulerit ictus, & exceperit, quò major adverſarius, eò acrior, qui pugnas ſibi aſperas deſumpſerit, tantò altior, & excelſior; & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt, ut ſecura velint.

XXXVIII. TRANSEO ad formam & conſuetudinem veterum judiciorum: quæ etſi nunc aptior eſt veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus hujuſmodi ſpatia, tertio conſulatu, Cn. Pompeius adſtrinxit, impoſuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quantò majora negotia olim exerceri ſolita ſint, quod majus argumentum eſt, quàm quòd cauſæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeò ſplendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dic-

tus legatur, exceptis orationibus Afinii, quæ *pro heredibus Urbiniæ* infcribuntur, ab ipfo tamen Pollione mediis divi Augufti temporibus habitæ, poftquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & affidua fenatûs tranquillitas, & maximi Principis difciplina, ipfam quoque eloquentiam, ficut omnia alia, pacaverat?

XXXIX. PARVUM & ridiculum fortaffe videbitur, quod dicturus fum, dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliffe penulas iftas, quibus adftricti & velut inclufi cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxiffe orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ caufæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curfus & fpatia probant; fic eft aliquis oratorum campus, per quem nifi liberi & foluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipfam quinimmo curam & diligentis ftyli anxietatem contrariam experimur: quia fæpe interrogat judex; quando incipias: & ex interrogatione ejus incipiendum eft. Frequenter probationibus & teftibus, filentium patronus indicit: unus inter hæc dicenti ac alter adfiftit, & res velut in folitudine agitur. Oratori autem clamore plaufuque opus eft, & velut quodam theatro: qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, muni-

cipiorum etiam legationes, ac pars Italiæ periclitantibus adſiſteret: cùm in pleriſque judiciis crederet populus Romanus ſuâ intereſſe quid judicaretur. Satis conſtat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Beſtiam, & P. Vatinium, concurſu totius civitatis & accuſatos & defenſos: ut frigidiſſimos quoque oratores, ipſa certantis populi ſtudia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejuſmodi libri exſtant, ut ipſi quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus cenſeantur.

XL. Jam verò conciones aſſiduæ, & datum jus potentiſſimum quemque vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria, cùm ſe plurimi diſertorum, ne a P. quidem Scipione, aut Sullâ, aut Cn. Pompeio abſtinerent, & ad inceſſendos principes viros, ut eſt natura invidiæ, populi etiam hiſtriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otioſâ & quietâ re loquimur, & quæ probitate & modeſtiâ gaudeat: ſed eſt magna illa & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti libertatem vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſervitute, contumax, temeraria, adrogans, quæ in bene conſtitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem ac-

cepimus? quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina, & ſeveriſſimæ leges traduntur. Ne Macedonum quidem, ac Perſarum, aut ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienſes oratores exſtiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas, donec erravit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus magiſtratuum modus, tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſavit.

XLI. SIC quoque, quod ſupereſt ex antiquis oratoribus, forum, non emendatæ, nec uſquam ad votum compoſitæ, civitatis argumentum eſt. Quis enim nos advocat, niſi aut nocens, aut miſer? quod municipium in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quàm vindicari. Quòd ſi inveniretur aliqua civitas, in quâ nemo peccaret, ſupervacuus

essent inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quomodo tamen minimum usûs minimumque profectûs ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissimâ valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, cùm optimi citò consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republicâ non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cùm tam rarò & tam parcè peccetur? Quid invidiosis & excedentibus modum defensionibus, cùm clementia cognoscentis obviàm periclitantibus eat? Credite, optimi, &, in quantum opus est, disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti, quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, vestra tempora repentè mutasset; nec vobis summa illa laus & gloria in eloquentiâ, neque illis modus & temperamentum defuisset. Nunc quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam & magnam quietem, bono sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, utatur.

XLII. FINIERAT Maternus. Tum *Messala*: erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies esset exactus. Fiet,

inquit *Maternus*, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul adſurgens, & Aprum complexus, Ego, *inquit*, te poëtis; *Meſſala*, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus & ſcholaſticis, *inquit*. Cùm adriſiſſent, diſceſſimus.

FINIS.